

Міністерство освіти і науки України
Поліський національний університет
Господарський суд Житомирської області
Житомирський державний університет імені І. Франка

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА МИРОВІДБУДОВИ

Збірник наукових статей за матеріалами
Всеукраїнської науково-практичної конференції
м. Житомир, 21 квітня 2023 року

Житомир
2023

Міністерство освіти і науки України
Поліський національний університет
Господарський суд Житомирської області
Житомирський державний університет імені І. Франка

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО
СТАНУ ТА МИРОВІДБУДОВИ**

**Збірник наукових статей за матеріалами Всеукраїнської науково-
практичної конференції м. Житомир 21 квітня 2023 року**

**Житомир
2023**

**Рекомендовано Вченою радою Поліського національного університету
(протокол № 11 від 24 травня 2023 р.)**

Голова редакційної колегії: Скидан О. В. – ректор Поліського національного університету, д.е.н., професор.

Секретар редакційної колегії: Василенко Л. П. – доцент кафедри правознавства, кандидат юридичних наук.

Члени редколегії: Романчук Л. Д. – проректор з наукової роботи та інноваційного розвитку Поліського національного університету, д.с.-г.н., професор; **Мартинчук І. В.** – проректор з науково-педагогічної роботи, соціального та гуманітарного розвитку Поліського національного університету, к.е.н.; **Данкевич В. Є.** – декан факультету права, публічного управління та національної безпеки, д.е.н.; **Скулиш Є. Д.** – д.ю.н., професор кафедри правознавства Поліського національного університету; **Ляшенко Р. Д.** – к.ю.н., доцент, завідувач кафедри правознавства Поліського національного університету; **Бондарчук Н. В.** – к.ю.н., доцент, доцент кафедри правознавства Поліського національного університету; **Василенко Л. П.** – к.ю.н., доцент, доцент кафедри правознавства Поліського національного університету; **Рудницька О. П.** – к.ю.н., доцент, завідувач кафедри права та публічного управління Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Рецензенти:

Ольга Мельничук – завідувач кафедри публічно-правових дисциплін Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського, доктор юридичних наук, професор

Оксана Машевська – суддя Господарського суду Житомирської області, доктор філософії права

З-12 Забезпечення правопорядку в умовах воєнного стану та мировідбудови : зб. наук. ст. за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. (Житомир, 21 квітня 2023 р.) / Мін-во освіти і науки України ; Поліський нац. ун-т. – Житомир, 2023. – 156 с.

ISBN 978-617-7684-87-8

У збірнику наукових статей розглядаються актуальні теоретичні та практичні питання, що стосуються механізмів та засобів забезпечення законності та правопорядку в аспекті протистояння військовій агресії та мировідбудови, які обговорювалися на Всеукраїнській науково-практичній конференції в м. Житомирі 21 квітня 2023 року.

ISBN 978-617-7684-87-8

ЗМІСТ

<i>Пархоменко Н. М.</i> Упорядкування законодавства як засіб забезпечення правопорядку	8
<i>Лисенко В. В.</i> Порушення встановленого порядку проведення обшуку: за матеріалами судової практики	11
<i>Кірін Р. С.</i> Особливості забезпечення екологічної безпеки в новітній економічній стратегії	14
<i>Семенюк О. Г., Ведєнєєв Д. В.</i> Розвиток наукових осередків з вивчення проблем інформаційного протиборства в правоохоронних органах та військових формуваннях України	18
<i>Цимбалюк В. С.</i> Кібернетичне право, як чинник забезпечення правопорядку	21
<i>Купрійчук В. М., Крайник Г. С.</i> Духовні засади гуманізації державного управління	25
<i>Ляшенко Р. Д.</i> Розвиток військового права України	28
<i>Стрільчук В. А., Костенко С. О.</i> Перспективи розвитку територіальних громад в Україні в період післявоєнної відбудови: політико-правові аспекти	31
<i>Циганчук Н. А.</i> Трудовий договір з нефіксованим робочим часом – проблеми реалізації	33
<i>Рудницька О. П., Тичина А.</i> Окремі питання забезпечення місцевого самоврядування на деокупованих територіях	37
<i>Радченко О. Ю., Фещук К. О.</i> Правові проблеми застосування штучного інтелекту в системі правосуддя України	40

<i>Магась В. О., Магась-Демидас Ю. І.</i> Політичний розшук як інструмент переслідування громадських об'єднань Наддніпрянської України на поч. ХХ ст.	43
<i>Василенко Л. П.</i> Строк прийняття спадщини в умовах воєнного стану	47
<i>Кравчук І. І.</i> Особливості реалізації права на освіту та організації освітнього процесу на тимчасово окупованих територіях України	50
<i>Гордійчук М. В.</i> Використання бюджетних коштів у період дії правового режиму воєнного стану в Україні	53
<i>Котенко Н. М.</i> Аналіз встановлених обмежень прав та свобод у зв'язку із воєнним станом	55
<i>Ірха Ю. Б.</i> Сексуальне насильство під час збройного конфлікту	58
<i>Черниш Р. Ф.</i> Деструктивний інформаційний вплив в реаліях сьогодення	62
<i>Бучинська А. Й.</i> Особливості закріплення правового статусу біженців з України в польському праві	64
<i>Бондарчук Н. В., Петра О. Е.</i> Проблеми забезпечення гендерної рівності у трудових відносинах	67
<i>Бочек О. І.</i> Сексуальне насильство як зброя війни (на прикладі Косово)	70
<i>Омельченко О. П.</i> Правова культура донорства крові: запорука стійкості системи крові як елемента національної біобезпеки у сфері охорони здоров'я	74
<i>Попова Н.Є.</i> Організація голосування українських виборців за кордоном на післявоєнних виборах: шляхи вирішення проблемних питань	77

Трибуна молодого дослідника	82
<i>Бондаренко-Берегович В. В.</i> Концепція реформування обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності під час дії правового режиму воєнного стану	82
<i>Пасічник О. Ю.</i> Реєстровані партнерства під час воєнного стану	84
<i>Васильєва Т. О.</i> Юридичні гарантії права на працю в умовах воєнного стану	86
<i>Селюченко В. Р.</i> Право сили як інструмент впливу на міжнародне право	89
<i>Хоцька А. Р.</i> Зміни до закону про кримінальну відповідальність в умовах дії правового режиму воєнного стану	92
<i>Козачок В.</i> Проблема безробіття працездатного населення в умовах трансформаційної економіки	95
<i>Новіцька К. В.</i> До питання про поняття та види покарання у проєкті Кримінального кодексу України	98
<i>Яліков О.</i> Забезпечення публічної безпеки і правопорядку органами місцевого самоврядування та військовими адміністраціями в умовах воєнного стану та мировідбудови	101
<i>Зайцева Є. Р.</i> Правове забезпечення гендерної рівності за законодавством України	103
<i>Гряділь Т. С.</i> Правове регулювання відносин оренди землі у період дії військового стану	105

<i>Селюченко В. Р.</i> Нікчемність правочинів в умовах воєнного стану	108
<i>Бенедюк В. І.</i> Захист спадкових прав під час військового стану	111
<i>Коцюбок М. О.</i> Проблемні питання європейського досвіду правового регулювання конституційних засад обмеження прав та свобод людини	114
<i>Циганчук І. І.</i> Строки звернення до суду щодо вирішення трудових спорів	116
<i>Колесник В. А.</i> Функції та повноваження Національної поліції України у попередженні та ліквідації надзвичайних ситуацій в умовах війни в Україні	120
<i>Корчинський К. О.</i> Переваги та недоліки спільного заповіту подружжя в сучасних умовах	123
<i>Корчинська Л. Ф.</i> Правове регулювання договорів медичної сфери в сучасних умовах	126
<i>Терещенко К. О.</i> Проблема лобізму в законодавчому процесі	130
<i>Грибан А. Р.</i> Місцеві органи виконавчої влади в умовах воєнного стану	133
<i>Прокопчук А. С.</i> Післявоєнна реконструкція держави	136
<i>Бойко М. М.</i> Фінансова незалежність органів адвокатського самоврядування України	138

<i>Дейнеко Л. В.</i> Сучасні проблеми в сфері захисту законних прав та інтересів дітей при ухиленні від сплати аліментів	141
<i>Барановський В. Г.</i> Роль Національної поліції України в умовах воєнного стану (з 24.02.2022 по сьогоднішній день)	144
<i>Власюк В.</i> Джерела судового права	146
<i>Мудрик В. М.</i> Аналіз спадкових прав в Україні у воєнний час	149
<i>Шифрук Б. В.</i> Електронна довіра як важливий фактор у розвитку електронної комерції та електронного урядування	152

Пархоменко Н. М., доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАН України Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України

Упорядкування законодавства як засіб забезпечення правопорядку

Проблема відновлення та підтримання правового порядку на деокупованих територіях та у цілому по країні, забезпечення повноцінного функціонування апарату держави, місцевого самоврядування, що зазнали дестабілізуючого, а подекуди і руйнівного впливу воєнних дій, в умовах триваючої війни як дестабілізуючого чинника, потребує з'ясування засобів, які безпосередньо впливають на встановлення та підтримання правопорядку, особливо за умов воєнного стану.

Концептуально визначеним в теорії права є підхід, згідно з яким «у контексті природної концепції праворозуміння, правопорядок розглядається як такий, що має витoki у природі людини і природі речей; серед принципів його побудови – моральність, справедливість, гуманізм. З позицій нормативізму – правопорядок – це результат режиму законності, стійкості та стабільності правового регулювання. Конституція і закони – як форма виразу права – інструмент або засіб забезпечення правопорядку. Соціологічна школа права визначає правопорядок як процес діяльності судових, адміністративних, законодавчих та інших органів державної влади з гармонізації інтересів суб'єктів суспільних відносин з точки зору належної та необхідної поведінки. Прибічники інтегративного праворозуміння вважають, що правопорядок закладається у правових нормах в процесі правотворчості, спирається на верховенство права, авторитет закону, встановлюється в результаті здійснення законності в правореалізаційній діяльності» [1; 96].

Найбільш конструктивним з огляду на проблеми правового регулювання є інтегративний підхід, згідно з яким прослідковуються сутнісна залежність правопорядку від правотворчості та правореалізації. Саме від того на скільки якісним та своєчасним буде прийнятий правовий акт, на стільки він зможе здійснювати ефективний вплив на суспільні відносини. Втім не лише своєчасне уведення в правове поле якісного правового акту має значення для правового регулювання. Важливим також є узгодження його норм з іншим правовим масивом, який прийнято раніше і він продовжує регулювати відповідні суспільні відносини. У зв'язку з цим виникають ситуації дублювання, розбіжності, суперечності між нормативно-правовими актами, що регулюють одні й ті ж або суміжні правовідносини; подекуди продовжують бути чинними норми, які не відповідають об'єктивному розвитку суспільних відносин, є застарілими.

У період надзвичайних ситуацій, уведення надзвичайного стану, в т. ч. воєнного, спостерігається сплеск правотворчої діяльності, пов'язаний з потребою швидкого реагування на ситуацію в країні, що постійно змінюється і прийняття низки правових актів, покликаних врегулювати нові суспільні

відносини. Йдеться про захист постраждалих військових та цивільних громадян внаслідок воєнних дій; допомогу внутрішньо переміщеним особам та тим, хто тимчасово виїхав за межі країни; організацію праці та навчання в умовах війни; реабілітацію постраждалих; відновлення зруйнованої промисловості та житла; діяльність військових адміністрацій; допомогу збройним силам тощо. Таким чином протягом невеликого проміжку часу суб'єктами правотворчості приймається значна кількість правових актів як первинних, так і тих, якими вносяться зміни і доповнення до вже існуючих та чинних, різної юридичної сили, в різних сферах суспільних відносин, розрахованих на різні періоди дії, які подекуди суперечать один одному, не мають системних зв'язків з чинним законодавством і таким чином знижують рівень ефективності правового регулювання, законності та правопорядку.

Правопорядок, як ефективний та стійкий компроміс, створює основу стабільності законодавства, у якому він має знайти відповідну позитивацію (конкретизацію, формалізацію та об'єктивацію) в розумінні його відповідності цінностям та принципам права, а також існуючій системі суспільних відносин. Саме тому, правопорядок є одним із засобів (критеріїв) визначення ефективності національного законодавства[1; 42, 98].

Наслідком неякісного правового забезпечення правового регулювання суспільних відносин може бути гальмування державотворчих процесів, порушення законності та дестабілізація правопорядку в державі, її неспроможність відновити територіальну цілісність та суверенітет, захистити та забезпечити права людини та її законні інтереси тощо. З огляду на це одним із завдань суб'єктів правотворчої діяльності, поряд з поточною діяльністю з розробки і прийняття нормативно-правових актів є робота з їх упорядкування.

В теорії права «в межах діяльнісного підходу упорядкування законодавства слід розглядати як специфічний вид юридичної діяльності з вироблення законодавства (нормотворчої діяльності), що здійснюється суб'єктами нормотворчості (органами публічної влади). Об'єктом упорядкування законодавства є форма законодавства, а предметом - стан упорядкованості законодавства; результатом упорядкування законодавства будуть нормативно-правові акти, що переводять форму законодавства в новий упорядкований стан; способом упорядкування законодавства буде техніка упорядкування законодавства як вид нормотворчої техніки, а метою - належний правопорядок в суспільстві, однією із умовою встановлення якого є стан упорядкованості законодавства» [2; 248].

Таким чином метою такого різновиду юридичної діяльності є упорядкованість законодавства як властивість та стан «форми законодавства, коли нормативно-правові приписи, в яких мовно виражаються частини складових юридичних норм, об'єднані (класифіковані, згруповані) у відповідні взаємозв'язані складові законодавства (нормативно-правові акти та їх структурні елементи (розділи, глави, статті та ін.), галузі та інститути законодавства) за правилами, що обумовлені системністю та ієрархічністю законодавства» [2; 229].

Упорядкування законодавства – досить широке поняття, що включає в себе систематизацію, різновидами якої є інкорпорація, кодифікація, консолідація законодавства. Окрім того, упорядкування законодавства означає і його облік, і ревізію. Можливим є упорядкування законодавства відповідно до певних вимог чи обставин, зокрема це може бути воєнний стан, входження у європейський правовий простір, вступ до міжнародних альянсів та блоків тощо. У зв'язку з цим зазвичай йдеться про окремі складові законодавчого масиву або загальні засади, які потребують упорядкування шляхом приведення законодавства у відповідність до конкретних вимог, принципів, стандартів. В такому випадку упорядкування буде відбуватися шляхом уніфікації, адаптації, гармонізації, імплементації та ін. форм удосконалення законодавства. Така діяльність потребує опрацювання не лише чинних правових актів, а й розробки і прийняття нових, скасування не діючих. Дуже важливим є забезпечення переходу кількості правових актів, в їх якість, адже прийняття великої кількості правових актів щодо певних об'єктів правового регулювання не завжди забезпечує ефективність такого регулювання. Особливо в умовах воєнного стану правотворчій діяльності часто бракує послідовності, системності, плановості, стабільності, що безпосередньо впливає на якість законодавства та ефективність його реалізації.

Таким чином суб'єкти правотворчості володіють низкою інструментів або засобів за допомогою яких мають можливість здійснювати регулюючий вплив на суспільні відносини. Окремі з них знаходять використання у законотворчій практиці, інші ж чекають свого часу. Втім ефективність правового регулювання може бути досягнута лише у випадку системного використання всіх цих засобів удосконалення законодавства. Зазначене може бути можливим завдяки продуманій правовій політиці в цій сфері, постановки та вирішення відповідних завдань.

Саме правотворча політика створює необхідні умови для ефективної правотворчої діяльності. Завданням правотворчої політики, зокрема, є забезпечення системності, цілісності і несуперечливості законодавства, усунення у ньому прогалин. У якості універсальних засобів для досягнення зазначених завдань, правотворча політика використовує властиві їй основні принципи, системний підхід, інформаційне забезпечення правотворчої діяльності, юридичну техніку, правові акти тощо[3; 81-82]. Таким чином правотворча діяльність виступає однією із форм реалізації правотворчої політики.

Отже існує багато різного роду суб'єктивних та об'єктивних чинників, які впливають на встановлення, відновлення та забезпечення правопорядку на різних етапах розвитку держави, втім, одним з головних є постійний моніторинг правового масиву щодо його відповідності суспільним відносинам та своєчасне упорядкування законодавства. Це має бути одним із постійних завдань суб'єктів правотворчої діяльності.

Список використаних джерел:

1. Пархоменко Н. М. Розвиток законодавства України в контексті конституціоналізації, євроінтеграції та забезпечення прав людини Монографія. – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2016. 254 с.

2. Риндюк В. І. Упорядкування законодавства України: теоретико-методологічний та техніко-юридичний аспекти : монографія / Віра Іванівна Риндюк ; Держ. вищ. навч. закл. «Київ. нац. економ. ун-т ім. Вадима Гетьмана». – Київ : КНЕУ, 2021. 407 с.

3. Слінько С. С. Правотворча політика держави в сучасних умовах активізації правотворчої діяльності. Університетські наукові записки. 2012. №4. С. 79-83.

Лисенко В. В., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінальної юстиції Державного податкового університету, м. Ірпінь

Порушення встановленого порядку проведення обшуку: за матеріалами судової практики

Аналіз судової практики засвідчив низку проблемних питань щодо організації та проведення обшуку у ході розслідування злочинів. Слідчі нерідко допускають порушення чинного законодавства щодо порядку проведення такої слідчої (розшукової) дії. Зазначене призводить до того, що в подальшому результати її проведення не можуть бути використані у доказовому процесі, суди визнають докази недопустимими, правопорушники уникають кримінальної відповідальності.

До порушень порядку проведення можна віднести випадки «не забезпечення присутності під час проведення обшуку осіб, чий права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені. Незалежно від стадії проведення обшуку слідчий, прокурор, інша службова особа, яка бере участь у проведенні обшуку, зобов'язані допустити на місце його проведення захисника чи адвоката, повноваження якого підтверджуються згідно з положеннями ст. 50 КПК України» [10]. При цьому в практиці розслідування злочинів нерідким є бажання осіб, у яких проводиться обшук, надання їм адвоката на безоплатній основі. Слідчим було відмовлено у залученні захисника на безоплатній основі, оскільки ст. 49 КПК України передбачена можливість надання такого захисника лише підозрюваному, обвинуваченому, а процесуальний статус особи, в помешканні якої проводився обшук, на той час визначений не був. Крім цього був наданий час (три години) для залучення адвоката самостійно [1].

Поширеними в судовій практиці є порушення здійснення фіксації ходу і результатів проведеної слідчої (розшукової) дії. Обшук житла чи іншого володіння особи на підставі ухвали слідчого судді в обов'язковому

порядку фіксується за допомогою аудіо- та відеозапису (ч. 10 ст. 236 КПК України) [10]. Так під час проведення слідчої (розшукової) дії, незважаючи на неодноразові заяви обвинуваченого обшуки були проведені без участі захисника. Перед початком виконання обшуків слідчий не пред'явив та не надав копії ухвали про дозвіл на обшук, відеофіксація під час обшуків проводилася на особистий мобільний телефон оперативного працівника, при цьому на момент судового розгляду оригінальний примірник технічного носія інформації зафіксованих процесуальних дій не зберігся. Відеофіксація обшуку в квартирі була розпочата після того, як учасники даної слідчої дії та працівники поліції вже перебували в приміщенні, де пізніше було виявлено гранату з підривною [2]. Слідчий не вніс до протоколу підозрюваного, співробітника оперативного підрозділу, що брали участь у його проведенні, не була здійснена фіксація з використанням технічних засобів, не були упаковані предмети, які були вилучені у ході обшуку і до того ж слідчий не підписав протокол обшуку [3].

В іншому випадку, згідно відеозапису проведеного обшуку, перед початком проведення слідчої (розшукової) дії до квартири, де в подальшому був проведений обшук, заходила невідома особа, яка не була у складі слідчо-оперативної групи та прибула на місце проведення обшуку. Виявлення в квартирі наркотичного засобу та його належність особі, якій пред'явлено звинувачення, суд поставив під сумнів [4].

Наведені вище приклади із судової практики свідчать про наявність низки проблем як організаційного, так і технічного характеру. В протоколах обшуку не зазначають, хто і якими технічними засобами здійснював запис ходу здійснення обшуку; проведення запису на власні мобільні телефони; відсутність на момент розгляду кримінального провадження в суді оригіналу запису тощо. Відповідно до положень ч. 6 ст. 107 КПК України незастосування технічних засобів фіксування кримінального провадження у випадках, якщо воно є обов'язковим, тягне за собою недійсність відповідної процесуальної дії та отриманих внаслідок її вчинення результатів, за винятком випадків, якщо сторони не заперечують проти визнання такої дії та результатів її здійснення чинними [10].

При розгляді кримінального провадження суд дослідив лише копії відеозапису, які склалися з декількох окремих файлів, що розрізнені між собою, були відсутні результати відеофіксації обшуку в кухні, санвузлі, котельній та інших підсобних приміщеннях будинку. Відсутність оригіналу відеозапису привело до визнання судом недійсним (недопустимим) обшуку, як процесуальної дії, та отриманих внаслідок її вчинення результатів [5]. Під час обшуку в домоволодінні слідчим було складено відповідний протокол з порушенням вимог ст. 104 КПК України, оскільки ним не відображено у протоколі відомості про усі застосовані під час процесуальної дії технічні засоби фіксації разом з відповідними носіями інформації, їх характеристики, відомості про усіх залучених до участі в проведенні процесуальної дії осіб, в тому числі тієї особи, яка здійснювала відеофіксацію, їх процесуальний

статус, а також відомості про технічні неполадки або інші причини переривання відеозапису обшуку [6].

Згідно ч. 3 ст. 233 КПК України, слідчий, прокурор мають право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням житла людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину. У такому випадку прокурор, слідчий за погодженням із прокурором зобов'язаний невідкладно після здійснення таких дій звернутися з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді, про що свідчать окремі кримінальні провадження [7].

В іншому кримінальному провадженні слідчим не доведено, що обшук проводився у зв'язку з невідкладним випадком, пов'язаним із врятуванням майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину. Суд не погодився з тим, що у провадженні відбулося саме врятування наркотичних засобів [8]. Прокурором не було доведено існування загрози знищення чи втрати майна, яке є речовим доказом у кримінальному провадженні, що вимагало його врятування та у зв'язку з чим було проведено обшук автомобіля як невідкладний випадок [9]. У клопотаннях про надання дозволу на проведення обшуку в таких випадках мають бути дотримані вимоги, визначені у ч. 3 ст. 234 та ч. 5 ст. 234 КПК України. Під час розгляду клопотання слідчим, прокурором мають бути обґрунтовані підстави для обшуку без відповідної ухвали слідчого судді.

Проведеним аналізом судової практики встановлено низку недоліків, що знижують ефективність досудового розслідування, зводять нанівець роботу окремих підрозділів правоохоронних органів, які здійснюють оперативне документування та виявляють кримінальні правопорушення у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, незаконного обігу зброї, бойових припасів тощо. Порушення порядку проведення обшуку, неналежне використання технічних засобів щодо фіксування ходу слідчої (розшукової) дії тощо призводить до визнання отриманих доказів у ході обшуку недопустимими, виправдувальних вироків, ухилення правопорушників від кримінальної відповідальності, можливість продовження ними протиправної діяльності. Виокремленні недоліки в організації проведення обшуку будуть сприяти організації діяльності органів досудового розслідування на належному рівні.

Список використаних джерел:

1. Вирок Вишницького районного суду Чернівецької області від 21 вересня 2022 р. Справа № 713/2664/20. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106351509>. (дата звернення 03.03.2023).
2. Вирок Добровеличківського районного суду Кіровоградської області від 11 червня 2019 р. Номер судового провадження: 1-кп/387/2/19. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82363877>. (дата звернення 27.02.2023).

3. Вирок Деснянського районного суду м. Києва від 28 вересня 2021 р. Справа №754/1158/21. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99920706>. (дата звернення 25.02.2023).
4. Вирок Святошинського районного суду м. Києва від 5 серпня 2022 р. Ун. № 759/15113/20. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105610136>. (дата звернення 28.02.2023).
5. Вирок Петропавлівського районного суду Дніпропетровської області від 10 грудня 2020 р. Справа № 188/1545/19. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93443025>. (дата звернення 06.03.2023).
6. Вирок Люботинського міського суду Харківської області від 14 травня 2019 р. Справа №630/530/18. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81719957>. (дата звернення 26.02.2023).
7. Ухвала слідчого судді Катеринопільського районного суду Черкаської області від 3 березня 2020 р. Справа № 698/94/20. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88005362>. (дата звернення 06.03.2023).
8. Ухвала слідчого судді Ковпаківського районного суду м. Суми від 29 січня 2020 р. Справа № 592/1231/20. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87219324>. (дата звернення 06.03.2023).
9. Ухвала слідчого судді Богунського районного суду м. Житомира від 8 вересня 2020 р. Справа №295/10728/20. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91383000>. (дата звернення 06.03.2023).
10. Кримінальний процесуальний кодекс: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

Кірін Р. С., доктор юридичних наук, доцент, провідний науковий співробітник, Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В. К. Макутова НАН України», м. Київ

Особливості забезпечення екологічної безпеки в новітній економічній стратегії

Конституція України визначає права та свободи людини як найвищий пріоритет для нашої держави. У ст. 50 Конституції України закріплено, що кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди [1]. Якість життя, стан здоров'я, можливість сталого розвитку і добробуту людини - це все залежить від якості довкілля [2].

Два роки тому набрала чинності Національна економічна стратегія на період до 2030 р. (далі – НЕС) [3], місією якої є створення можливості для реалізації наявного географічного, ресурсного та людського потенціалу країни для забезпечення належного рівня добробуту, самореалізації, безпеки, прав та свобод кожного громадянина України через інноваційне випереджальне економічне зростання з урахуванням Цілей сталого розвитку та необхідності досягнення кліматичної нейтральності не пізніше 2060 р. [3]

При цьому серед орієнтирів, принципів та цінностей в економічній політиці, виділені: - декарбонізація економіки (підвищення енергоефективності, розвиток відновлюваних джерел енергії, розвиток циркулярної економіки та синхронізація із ініціативою «Європейський зелений курс»); - національна безпека за рахунок партнерства та інвестицій [3].

Відносно останнього принципу слід зазначити, що державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямовується, серед іншого, на [4, ст. 3]: - забезпечення екологічної безпеки; - захист людини і громадянина - їхніх життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності; - захист суспільства - його демократичних цінностей, добробуту та умов для сталого розвитку; - захист держави - її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності; - захист території, навколишнього природного середовища (далі – НПС) - від надзвичайних ситуацій (далі – НС). [4, ст. 3]

При цьому необхідно враховувати, що відносно останнього поняття розглядаються дві дефініції, як то: 1) НС - обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання на ній або водному об'єкті, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена катастрофою, аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення, великої кількості загиблих і постраждалих, завдання значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності [5]; 2) екологічна НС - НС, при якій на окремій місцевості сталися негативні зміни в НПС, що потребують застосування надзвичайних заходів з боку держави [6].

Негативними змінами в НПС є втрата, виснаження чи знищення окремих природних комплексів та ресурсів внаслідок надмірного забруднення НПС, руйнівного впливу стихійних сил природи та інших факторів, що обмежують або виключають можливість життєдіяльності людини та провадження господарської діяльності в цих умовах. [6]

Відносини екологічної безпеки, важливість регулювання яких для економіки задекларована у законі про національну безпеку, розвинуті на рівні Стратегії національної безпеки України [7]. Так, реалізація її пріоритетів забезпечуватиметься, у тому числі, й за такими напрямками як - забезпечення екологічної безпеки, створення безпечних умов життєдіяльності людини, зокрема на територіях, що постраждали внаслідок бойових дій, розбудова ефективної системи цивільного захисту [7].

Серед поточних та прогнозованих загроз національній безпеці та національним інтересам України з урахуванням зовнішньополітичних та внутрішніх умов, ще до початку повномасштабної збройної агресії, визначені: - погіршення середовища життєдіяльності, якості повітря, питної води, продуктів харчування, що впливає на життя та здоров'я людей; -

продовження процесів нераціонального використання природних ресурсів, деградації лісів, водних басейнів, сільськогосподарських угідь; - неефективність системи поводження з побутовими і промисловими відходами; - недостатні можливості адаптації економіки, систем життєзабезпечення та цивільного захисту до зміни клімату; - збереження негативного впливу триваючих бойових дій на територіях окремих районів Донецької і Луганської областей та наслідків Чорнобильської катастрофи на екологію і здоров'я людей. [7]

Очевидно, що відносини з оцінки мілітарного впливу на довкілля усієї держави, визначення завданих збитків і шкоди, прогнозування та ліквідації його наслідків, мають бути врегульованими не лише на підзаконному, а й на законодавчому рівні.

Орієнтиром для цього можуть виступати положення згаданої безпекової стратегії, а саме:

1) забезпечення сталого і динамічного економічного зростання на основі: 1.1) визначення та впровадження надійного механізму контролю за використанням нових технологій для гарантування безпеки людини і довкілля; 1.2) реформування земельних відносин, з передбаченням впровадження обігу земель сільськогосподарського призначення, здійснення заходів з упорядкування обліку земельних ресурсів, забезпечення екологічно орієнтованого розвитку агропромислового комплексу та продовольчої безпеки [3];

2) стійкий розвиток енергетики як фактор економічного розвитку і безпеки на основі забезпечення подальшого розвитку паливно-енергетичного сектору на умовах сталого розвитку та екологічної безпеки, з урахуванням новітніх технологій виробництва енергії з відновлюваних джерел та її зберігання [3];

3) екологічна безпека, зокрема безпека середовища життєдіяльності людини, - один із найвищих пріоритетів, що передбачає: 3.1) створення умов для підтримання екологічної рівноваги на території України; 3.2) модернізації комунальної інфраструктури; 3.3) посилення охорони НПС; 3.4) упровадження новітніх систем поводження з відходами і скорочення промислових викидів; 3.5) забезпечення ефективного використання природних ресурсів; 3.6) захист ліси і водойми, розвиток заповідного фонду; 3.7) запобігання виникненню негативних наслідків НС природного і техногенного характеру та їх усунення [3].

Водночас, неприпустимими кроками, забороненими напрямками руху, що є критичними перепонами для розвитку економіки («червоні лінії») у змісті НЕС визначені: - невиконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – УПА); - погіршення стану навколишнього середовища [3].

Власне про довкілля у тексті НЕС йдеться в напрямі 20 «Якість життя». Зокрема, однією зі стратегічних цілей є створення безпечного

довкілля для населення на основі структурного реформування забезпечення здійснення державної політики України у сфері охорони довкілля.

Тобто, очевидно, що суттєвого корегування, і перш за все виходячи з наявного катастрофічного стану довкілля, спричиненого збройною агресією, потребує Стратегія державної екологічної політики України [8], яка має бути узгоджена не лише з безпековою та економічною стратегіями, а й з Планом відновлення України «Сильна європейська країна – магніт для іноземних інвестицій», спрямованим на прискорення стійкого економічного зростання на основі відповідних Національних програм для досягнення ключових результатів.

Крім того, пропонується враховувати й визначені НЕС проблеми, завдання, шляхи досягнення та секторальні заходи за стратегічною ціллю 3 «Забезпечення безпечного довкілля для населення» у таких видах відносин екологічної безпеки: - державне управління, моніторинг та контроль; - збереження природних ресурсів та раціональне природокористування; - реалізація принципів сталого розвитку та поступовий перехід до «зеленої економіки».

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 19.03.2023).
2. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Пріоритети екологічної політики Верховної Ради України на наступні п'ять років» : Постанова Верховної Ради України від 14 січня 2020 р. № 457-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 30, ст. 211.
3. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року : постанова Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.03.2023).
4. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 20.03.2023).
5. Кодекс цивільного захисту України від 2 жовтня 2012 р. № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (дата звернення: 20.03.2023).
6. Про зону надзвичайної екологічної ситуації : Закон України від 13 липня 2000 р. № 1908-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1908-14#Text> (дата звернення: 20.03.2023).
7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020. *Офіційний вісник України*. 2020. № 75, ст. 2377.
8. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28 лютого 2019 р. № 2697-VIII. *Офіційний вісник України*. 2019. № 28, ст. 980.

Семенюк О. Г., доктор юридичних наук, перший заступник керівника Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при РНБО України, м. Київ

Веденєєв Д. В., доктор історичних наук, професор головний науковий співробітник Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при РНБО України, м. Київ

Розвиток наукових осередків з вивчення проблем інформаційного протиборства в правоохоронних органах та військових формуваннях України

В Україні склалася розгалужена мережа науково-дослідних, науково-педагогічних, аналітичних установ (або окремих спеціалізованих підрозділів в їх складі) із вивчення спектру проблем, пов'язаних із сучасним інформаційним протиборством та інформаційною безпекою. Зокрема, у структурі Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при РНБО України розвинулася профільна дослідницька лінія, організаційно оформлена у березні 2021 р. у відділ дослідження проблем протидії кіберзлочинності та загрозам інформаційній безпеці, який зосереджує аналітико-дослідницьку роботу навколо проблем кібербезпеки, інформаційно-психологічної безпеки, захисту інформації з обмеженим доступом тощо [1, с. 15-16].

В Національній академії (НА) Служби безпеки України, у межах здійснення фундаментальних та прикладних наукових досліджень із проблем оперативно-службової діяльності СБ України, проблеми гібридної конфліктності, широкий спектр новітніх загроз в інформаційній та кібернетичній сферах, проблеми забезпечення інформаційної безпеки держави досліджують фахівці Навчально-наукового інституту інформаційної безпеки, наукової лабораторії науково-організаційного центру та інших підрозділів. Вивчаються форми, методи і засоби виявлення, оцінювання і прогнозування загроз інформаційній безпеці України, досліджуються методи й засоби забезпечення інформаційно-психологічної безпеки людини, суспільства, держави, організаційно-правові та технічні питання протидії кіберзлочинності, організаційно-правового захисту інформації з обмеженим доступом.

У Навчально-науковому інституті інформаційної безпеки та стратегічних комунікацій НА СБУ працюють центри – кібербезпеки та стратегічних комунікацій, функціонують наукові лабораторії з протидії кіберзагрозам та проактивного забезпечення страткому. В інституті створені науково-дослідний центр та нова кафедра кібербезпеки, розроблено освітньо-професійні програми із спеціальності 125 – кібербезпека для підготовки студентів. У листопаді 2016 р. в НА СБУ започаткували навчальний курс зі стратегічних комунікацій для співробітників СБ України [2-3]. НА СБУ (спільно з Науково-дослідним інститутом інформатики і права Національної академії правових наук України та Інститутом модернізації змісту освіти

МОН України) провела 12 науково-практичних конференцій з проблем формування системи забезпечення кібербезпеки держави, удосконалення законодавства у сфері охорони державної таємниці та службової інформації, міжнародної взаємодії у сфері забезпечення інформаційної безпеки [див. наприклад: 4].

В Національній академії Національної гвардії України (НГУ) Науково-дослідний центр та його науково-дослідна лабораторія морально-психологічного супроводження службово-бойової діяльності НГУ вивчають, зокрема, проблеми розроблення та вдосконалення системи психологічної підготовки військовослужбовців НГУ до виконання службово-бойових завдань у звичайних та екстремальних умовах з урахуванням специфіки діяльності підрозділів та військових частин НГУ, а досягнуті наукової результати використовуються у навчальному процесі створеної у 2019 р. кафедри філології, перекладу та стратегічних комунікацій гуманітарного факультету, що здійснює підготовку офіцерів за освітньо-професійною програмою «Військовий переклад та основи стратегічних комунікацій» [4].

Наукова школа з проблем інформаційного протиборства, теорії і практики кібернетичної безпеки держави склалася у Житомирському військовому інституті (ЖВІ) імені С. П. Корольова, який готує фахівців розвідки, інформаційної безпеки. У ЖВІ діють факультет охорони державної таємниці та інформаційного протиборства, кафедра інформаційної боротьби, яка здійснює підготовку військових фахівців для частин ІІсО Сил спеціальних операцій Збройних Сил України, кафедра захисту інформації та кібербезпеки факультету охорони державної таємниці та інформаційного протиборства, а також науково-дослідний відділ інформаційної та кібернетичної безпеки наукового центру [5].

Плідні дослідження з актуальних питань таких неодмінних складових сучасного неконвенційного протиборства як інформаційно-психологічне протиборство у військовій сфері, у сфері кібербезпеки, прогнозування розвитку небезпек, пов'язаних з кіберзагрозами та кіберпростором, а також щодо інформаційно-аналітичного забезпечення інформаційно-психологічної протидії ЗС України здійснюються науково-дослідним центром (НДЦ) та кафедрою зарубіжної воєнної інформації військового гуманітарно-лінгвістичного факультету Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка (ВІ КНУ). Випускники згаданої кафедри посідають посади офіцерів аналітичних підрозділів, підрозділів ІІсО ЗС України, засобів масової комунікації, референтів-перекладачів, кореспондентів друкованих та електронних засобів масової інформації в органах військового управління, військових частинах, закладах та установах Збройних Сил України. Серед дослідницьких пріоритетів кафедр згаданого факультету ВІ КНУ – проблеми інформаційної безпеки та інформаційно-психологічного протиборства [6]. У складі НДЦ ВІ КНУ також працює відділ наукових досліджень, методологічних розробок та високих технологій, серед напрямів досліджень якого – дослідження та розробка нетрадиційних методів інформаційної боротьби, захисту інформації.

Визнаним навчально-науковим осередком з проблем інформаційної та кібернетичної безпеки є Інститут спеціального зв'язку та захисту інформації НТУ «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (зокрема, його спеціальна кафедра № 1 з підготовки фахівців з кібербезпеки, діє і профільний науковий підрозділ). Високий рівень профільних досліджень забезпечують 15 докторів наук та 51 кандидатів наук. На базі Інституту виходять друком збірники «Інформаційні технології та безпека» та «Спеціальні телекомунікаційні системи та захист інформації» [7].

Наукові дослідження з проблем стратегічних комунікацій та співпрацю з міжнародними науково-дослідними аналітичними установами, організаціями, що здійснюють підготовку та дослідження з питань стратегічних комунікацій здійснює навчально-науковий центр стратегічних комунікацій у сфері забезпечення національної безпеки та оборони Національного університету оборони [8] (НУО) України імені Івана Черняхівського (у складі центру діє і кафедра стратегічних комунікацій). Підрозділ спеціалізується на підготовці військовослужбовців, цивільного персоналу структур сектору безпеки і оборони держави з питань стратегічних комунікацій, випускає науково-публіцистичне видання STRATCOM, проводить наукові дослідження та Міжнародну науково-практичну конференцію «Стратегічні комунікації у сфері забезпечення національної безпеки та оборони: проблеми, досвід, перспективи» [8].

Центр воєнно-стратегічних досліджень НУО України (створений 30 квітня 2008 р. на базі Національного науково-дослідного центру оборонних технологій і воєнної безпеки України) серед пріоритетної тематики вивчає різноманітні технічні й гуманітарно-технологічні аспекти інформаційно-психологічного протиборства. Провідним осередком дослідження проблем інформаційного протиборства та інформаційної безпеки у воєнній сфері стала кафедра застосування інформаційних технологій та інформаційної безпеки Інституту забезпечення військ (сил) та інформаційних технологій НУО України. Згаданий Інститут має науково-дослідну лабораторію проблем інформаційних технологій. НУО реалізує довгострокові НДР з тематики інформаційного протиборства та забезпечення захисту морально-психологічної сфери ЗС України.

Список використаних джерел:

1. Веденєєв Д.В., Семенюк О.Г. Розвиток концептуальних і науково-практичних поглядів на сутність неконвенційної (гібридної) конфліктності. Монографія. К.: ТОВ «Видавничий дім «АртЕк» 2021. 228 с.
2. Богуш В.М., Бровко В.Д., Мамченко С.М. Підготовка фахівців з кібербезпеки в межах спеціальності 256 національна безпека (забезпечення національної безпеки в інформаційній сфері та кіберпросторі). *Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави: зб. тез наук. доп. наук.-практ. конф. (Київ, 26 березня 2021 р.)*. Київ: НА СБУ, 2021. С.12–14.

3. Навчально-науковий інститут інформаційної безпеки та стратегічних комунікацій. URL: <https://academy.ssu.gov.ua/ua/45-navchalno-naukoviy-institut-informaciynoi-bezpeki-struktura>

4. Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави: зб. тез наук. доп. наук.-практ. конф. (Київ, 26 березня 2021 р.). Київ : НА СБУ, 2021. 346 с.

5. Житомирський військовий інституті імені С.П.Корольова. URL: <https://www.zvir.zt.ua/about-us/fakulteti/fakultet-okhorony-derzhavnoi-taiemnytsi-ta-informatsiinoho-protyborstva>

6. Військовий гуманітарно-лінгвістичний факультет. URL: <http://mil-study.univ.kiev.ua/home/struktura?id=83>

7. Інститут спеціального зв'язку та захисту інформації. URL: <https://kpi.ua/iszzi>.

8. Стратегічні комунікації є ефективним механізмом протидії гібридній війні... URL: <https://armyinform.com.ua/2022/02/14/strategichni-komunikacziyi-ye-efektyvnym-mehanizmom-protydiyi-gibrydnij-vijni-yaku-vederosiya-proty-ukrayiny-olga-salnikova>

Цимбалюк В. С., доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри права та правоохоронної діяльності, Державний університет «Житомирська політехніка», м. Житомир

Кібернетичне право, як чинник забезпечення правопорядку

У порядку постановки проблеми пропонується звернути увагу на суспільні відносини, що мають предметом, так званий умовно, кібернетичний простір (кіберпростір). Цей простір на Глобальному рівні є відображенням чергового етапу розвитку того, що у теорії і практиці набуло умовної назви – Інформаційне суспільство або Глобальна інформаційна цивілізація. Таким чином спостерігається світова тенденція до трансформації розуміння категорії «кібернетика», не лише як сфери комплексних наук. Нині кібернетика, подібно до інформатики та ряду інших наук, розуміється і у більш широку за сутністю значенні: сфери суспільного життя людства. Під впливом багатьох проблем формування кіберпростору виникла потреба звернення уваги також правознавців, державних управлінців та ряду інших фахівців до питань публічно-правового визначення та регулювання суспільних відносин у Глобальному кіберпросторі, його безпеки. Серед іншого виникла необхідність підготовки фахівців, у тому числі в закладах вищої освіти, зокрема з кібербезпеки, кібероборони, кіберзахисту та спеціалізації правознавців, правоохоронців, правозахисників. Це у свою чергу зумовило питання формування відповідного напрямку комплексних наукових досліджень під умовною назвою – кібернетичне право (кіберправо), його інституційної структуризації та взаємозв'язку з провідними,

комплексними, спеціальними галузями права на національному і міжнародному рівні за спеціальною предметною ознакою в системі.

Мета цієї публікації – висвітлення окремих результатів дослідження стосовно кібернетичного права, як чинника забезпечення правопорядку на національному і міжнародному рівні, у тому числі в умовах воєнного стану.

Теоретико-методологічна основа дослідження визначена за публікаціями таких науковців як: Т. В. Алейникова, І. В. Арістова, Т. В. Барановська, К. І. Беляков, В. М. Бутузов, Л. П. Василенко, О. С. Горай, О. В. Грабчук, Д. О. Грицишен, І. О. Драган, Г. Б. Засік, В. М. Зозуля, В. В. Євдокимов, Р. А. Калюжний, К. В. Катеринчук, В. В. Костицький, І. М. Леган, Г. Д. Ліпська-Романченко, Р. Д. Ляшенко, В. А. Молотай, В. Я. Настюк, О. В. Острогляд, О. С. Павлюк, І. М. Павліченко, Є. Ю. Романченко, Н. А. Савінова, Л. В. Сергієнко, О. Л. Сіделковський, В. Ф. Сіренко, С. О. Сич, Є. Д. Скулиш, Ю. О. Сушицька, В. П. Тичина, М. Я. Швець та інші.

Окремі теоретико-прикладні положення аспектів кібернетичного права знайшли відображення у ряді публікацій [1-13].

Виклад основного матеріалу дослідження пропонується з визначення кіберпростору у розумінні його як предмету права. Кіберпростір – це сегмент глобального, соціально-технологічного, інформаційного середовища у суспільних відносинах пов'язаних із застосуванням електронно-обчислювальних засобів (електронно-цифрових, комп'ютеризованих, комп'ютерних засобів) в телекомунікації людей, їх організацій, забезпечення між ними прямих і зворотних зв'язків для вирішення цілей, завдань впливу із заданою метою поведінки в управлінні соціальними системами.

У ході досліджень сформувалися науково-доктринальні, концептуальні положення щодо визначення сутності та змісту кібернетичного права. За сутністю воно має три взаємопов'язані складові: сфера правовідносин, що знаходять вираз у публічному праві; напрям наукових досліджень у правознавстві; навчальна дисципліна. За змістом визначення кібернетичного права у правознавстві існує розвій наукових точок зору, концептів, що знайшли відображення в національному законодавстві та нормах міжнародного права.

Аналіз окремих теоретично-прикладних публікацій свідчить, що у визначенні змісту кібернетичного права домінує наукова позиція про віднесення його, як юридичного феномену, до підгалузі у складі спеціальної частини інформаційного права. Останнє є комплексною галуззю права.

Положення кібернетичного права, мають опору на засади загальної та особливої частин інформаційного права, як й інших його підгалузі. При цьому не виключається екстраполяція юридичних норм кібернетичного права у формі міжгалузевих комплексних інститутів у складі провідних галузей права (конституційного, кримінального, адміністративного, цивільного), окремих комплексних галузей права (наприклад: господарського, податкового, трудового тощо) та спеціальних галузей права (зокрема:

телекомунікаційного, транспортного, науково-освітнього, військового, ІТ-права, мас-медіа права).

Кібернетичне право структуруються за юридично-технологічними та технічно-юридичними нормами на інститути загальних положень, особливих положень та спеціальних положень пов'язаних із специфікою публічно-правового визначення та регулювання суспільних відносин із забезпеченням функціонування соціально-кібернетичних структур для цілей керування відповідними системами, із застосуванням електронно-обчислювальних (електронно-цифрових, комп'ютеризованих) засобів інформації.

У порядку окремих узагальнень пропонуються наступні висновки.

Формування кібернетичного права у історичній перспективі, як й інших юридичних феноменів у міжнародному праві та у національному праві окремих держав, тісно пов'язане із контекстом безпеки людини, громадянина, окремих соціальних спільнот, суспільства, держави, міжнародного співтовариства у Глобальному кіберпросторі.

Безпекознавчий аспект кібернетичного права зумовлений об'єктивною необхідністю підтримання, оборони, охорони, захисту належного функціонування кібернетичного простору на Глобальному рівні в цілому та його окремих національних складових, у межах держав, у тому числі від окремих загроз, що отримали в теорії і практиці умовну назву «кіберзагрози» у складі поняття «кібербезпека».

У порядку подальших теоретично-прикладних досліджень зацікавленій науковій громадськості пропонується звернути увагу на формування інституційної структури кібернетичного права, взаємозв'язку його з відповідними юридичними інститутами провідних, комплексних та спеціальних галузей права, міжгалузевих комплексних інститутів права, а також нормативного визначення спеціального понятійного апарату на рівні галузевого законодавства та підзаконних нормативно-правових актів.

Важливим аспектом подальшого розвитку кібернетичного права є визначення та умовне відмежування за предметною ознакою його інститутів від ряду нових інститутів провідних, комплексних та спеціальних галузей права, а також таких окремих модерних юридичних феноменів у системі права, що формуються під впливом масового розвитку і застосування здобутків кібернетики, інформатики, електроніки, зокрема, для прикладу таких, як ІТ-право, інформатизацій право, Інтернет-право, правової інформатика та ряд інших.

Список використаних джерел:

1. Цимбалюк В. С. Кіберпростір як компонент національної безпеки: політико-правовий аспект. THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR (2014–2022): HISTORICAL, POLITICAL, CULTURAL-EDUCATIONAL, RELIGIOUS, ECONOMIC, AND LEGAL ASPECTS. Scientific monograph. Riga. Baltija Publishing. 2022. С.1298–1305. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-163> URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/book/237>

2. Цимбалюк В. С. Інформаційне право: концептуальні положення до кодифікації інформаційного законодавства. Монографія. К. Освіта України. 2011. 426 с.
3. Цимбалюк В. С. Інформаційне право (основи теорії і практики). Монографія. К. Освіта України. 2010. 388 с.
4. Цимбалюк В.С. Доктринальні положення телекомунікаційного права як підгалузі інформаційного права. Публічне право. 2017. №2(26). С. 19-25.
5. Цимбалюк В. С. Проблеми латентності комп'ютерної злочинності. Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні. Київ. НТУУ «КПІ». 2000. С. 57–61.
6. Цимбалюк В. С. Організація та координація боротьби з організованою транскордонною кіберзлочинністю. Право України. 2003. № 2. С. 26–30.
7. Цимбалюк В. С. Сутність інформаційної безпеки в умовах входження України до глобальної кіберцивілізації. Науковий вісник Національної академії державної податкової служби України. 2004. № 4 (26). С. 135–141.
8. Цимбалюк В. Правові аспекти охорони та захисту комп'ютерних інформаційних ресурсів. Правова інформатика. 2007. №1(13). С. 42–53.
9. Цимбалюк В. С. Методологічні положення щодо формування організаційно-правових основ інформатики та безпеки інформаційних систем у авіації. Правова інформатика. 2008. № 4 (20). С. 50–54.
10. Цимбалюк В. С. Законодавче регулювання в сфері електронного документообігу як складова правового інституту щодо інформатики: у аспекті юридичного забезпечення електронного урядування. Студії з архівної справи та документознавства. Державна архівна служба України. УНДІАСД. К. 2012. Т.20. С. 312–318.
11. Цимбалюк В. С. Застосування загальних положень деліктології у конструюванні юридичної відповідальності за правопорушення в інформаційній сфері суспільства. Теорія і практика юридичної відповідальності за правопорушення в інформаційній сфері. Матеріали науково-практичної конференції 08 червня 2016 р. К. НДІП НАПрН України. Апарат РНБО України. КНДІСЕ Мінюсту України. НТУУ «КПІ». 2016. С.71–76.
12. Цимбалюк В. С. Вплив кібер-права на перспективи удосконалення законодавства України про інформацію. Наукові пошуки у III тисячолітті: соціальний, правовий, економічний та гуманітарний виміри. Збірник тез II Міжнародної науково-практичної конференції 7–8 квітня 2017р. Кропивницький. КОД. 2017. С. 79–82.
13. Цимбалюк В. С. Кібер-право як чинник прояву інтеграції України в політико-правовий простір ЄС. Збірник наукових праць. Міжнародний конгрес європейського права 21-22 квітня 2017р. Одеса. Фенікс. 2017. С. 150–154.

Купрійчук В. М., доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри права та публічного управління Житомирського державного університету імені Івана Франка, м. Житомир

Крайник Г. С., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права та публічного управління Житомирського державного університету імені Івана Франка, м. Житомир

Духовні засади гуманізації державного управління

Духовність, духовне життя – явище надзвичайно багате й різноманітне. Через це дуже важливо віднайти ключові ланки його структури, вчепившись за які можна витягти весь ланцюг назрілих проблем. Духовне життя прийнято розглядати як єдність трьох основних модулів: 1) духовне виробництво; 2) суспільна свідомість; 3) духовна культура.

У залежності від того, в чому людина вбачає своє призначення, своє покликання, якими засобами розраховує досягнути намічені цілі – такий спосіб життя вона й буде вести: творчо-активний, діловий чи авантюрно-кар’єристський, пасивно-споживацький тощо. Відповідним буде і її ставлення до співгромадян: шанобливе, доброзичливе, гуманне або ж навпаки: байдуже, черстве, корисливе, злобliwe тощо.

Гуманізація державного управління є складним суспільним процесом, який передбачає наявність не тільки необхідних матеріальних ресурсів, високорозвинених управлінських технологій та раціонально обґрунтованих механізмів, але й відповідний рівень духовної культури як самих управлінців, так і соціуму в цілому.

Лише у такому разі з’являється необхідне взаємопорозуміння між управлінською системою та об’єктами її регулятивного впливу, тобто між владою і народом.

У сучасній науковій думці є фактично загальновизнаним положення, що одним із визначальних чинників ефективності державного управління є ставлення до членів суспільства як до особистостей, а не лише як до об’єктів впливу. Гуманістично спрямована орієнтація на людину як найвищу цінність посідає все більш вагомe місце в управлінській практиці демократичних суспільств. Примусово-правова регуляція суспільних відносин поступово доповнюється і коригується світоглядними та моральними ціннісними орієнтирами й нормами [1].

Гуманістичні за своїм змістом і спрямованістю духовні цінності кладуться в основу правових відносин, набувають провідної ролі в діяльності державних інституцій. Щоправда в новій та новітній історії людства є величезна кількість прикладів коли офіційно проголошені гуманістичні цінності залишалися чистою декларацією або ж відігравали роль ширми, за якою реалізувалися зовсім інші по своїй суті цілі.

Велика Французька буржуазна революція відбувалася під гаслом «Свобода, рівність, братерство». Однак, суспільний лад, який вона

започаткувала виявився далеким від таких цінностей. Комуністична ідеологія була наскрізь пронизана гуманістичною фразеологією. Суспільство, яке обіцяли побудувати комуністи мало відкрити безмежні можливості розвиткові творчих сил всіх людей, задовольнити всі їхні матеріальні та духовні потреби, створити умови для вільного всебічного розвитку кожного зокрема як умови процвітання всього суспільства в цілому [2].

Прийнята у 1936 р. Конституція СРСР була одним із найгуманніших з-поміж усіх відомих політичних документів усіх часів і народів. Однак реальність суспільного життя в Радянському Союзі виявилася діаметрально протилежною щодо задекларованих у Конституції цінностей. Компартійний управлінський апарат керувався у своїх «суспільнісно орієнтованих діях» (М. Вебер) зовсім іншими принципами та ціннісними орієнтаціями. Людинолюбство поступилося місцем крайньому егоїзмові управлінської номенклатури, яка використовувала своє владне становище для задоволення своїх корисливих інтересів та амбіцій.

Як підмітив відомий англійський мислитель і громадський діяч Б. Расел, більшовицькі лідери керувалися у своїй практичній діяльності не гуманістичними цінностями, які офіційно проголошували, а користюлюбством, марнославством та владолюбством, що неминуче мало привести всю систему суспільних відносин до цілковитого краху.

Так воно й сталося. Роздумуючи над рушійними силами суспільного розвитку, Б. Расел зробив висновок щодо фундаментальної ролі духовної культури в життєдіяльності людських спільнот. На його думку, К. Маркс переоцінив роль матеріальних чинників у життєдіяльності людей, у дійсності інтелект (чи його недостатній розвиток) здатний докорінно змінити дію матеріальних умов [3].

Задовго до Б. Расела знаменитий німецький мислитель І. Кант у пошуках засобів внутрішньої консолідації суспільства обґрунтував думку, що існує дві основні форми зв'язку між членами суспільства: 1) «патологічно вимушена згода» до взаємодії і 2) цілісність, яка будується на духовній єдності.

Парадокс людського життя, згідно І. Канту, полягає в тому, що люди у боротьбі за засоби існування є жорстокими конкурентами один одному і водночас не можуть обійтися без взаємної допомоги, здатні виживати тільки завдяки колективним зусиллям. Держава примусово регулює взаємодію конкуруючих громадян, об'єднує їх в єдиний суспільний організм на основі права.

Таку єдність І. Кант назвав зовнішньою, оскільки вона охоплює усіх громадян незалежно від їхньої волі, часто всупереч їхньому бажанню. Вищою формою єдності суспільства І. Кант, а згодом Г. В. Ф. Гегель вважали внутрішню цілісність, яка виникає на основі духовної спорідненості усіх громадян, завдяки усвідомленню ними спільності своїх інтересів, життєвих цілей та шляхів і засобів їх досягнення [2].

Духовна консолідація суспільства внутрішньо інтегрує творчі ресурси усієї громади і спрямовує їх на задоволення потреб кожного громадянина. За

таких умов держава, народ, країна набуває максимальної дієздатності і гуманістичного змісту. Повноцінний розвиток кожної особистості постає необхідною умовою повноцінного розвитку усього соціуму.

Державне управління зводиться тут до ролі координатора, менеджера, виразника інтересів кожного зокрема й усіх разом. Це і буде дійсним гуманізмом, справжньою гуманізацією державного управління і суспільного життя.

Такий суспільний організм є найбільш життєздатний, і найбільш спроможний розв'язувати весь комплекс суспільних проблем. Видатний педагог К. Ушинський мав цілковиту рацію коли наголошував на тому, що: «Всяке істотне, а не тільки позірне поліпшення в побуті народу, всяка істотна реформа повинна ґрунтуватися на внутрішній, духовній реформі, на русі вперед, який відбувається в самому дусі народу, бо тільки з цих духовних реформ виростають самі собою тривкі зовнішні реформи» [4].

В останні роки, а особливо підчас широкомасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р. РФ на територію суверенної України у середовищі української громадськості все більше поширюється розуміння того, що глибинною причиною негараздів нашого життя є низький рівень духовності українського суспільства, який дістався нам у спадок від радянської системи.

Наша національна еліта, включаючи значну частину політичного істеблїшменту усвідомила, що духовне життя не є чимось похідним, вторинним, як те вважав марксизм, а зовсім навпаки: є могутньою рушійною силою, яка значною, а в перехідні періоди й вирішальною мірою визначає життєдіяльність нації в усіх сферах [1].

Економіка, політичне життя, соціогуманітарна сфера, правові відносини тощо не можуть нормально функціонувати без належного рівня духовного життя, загального культурного розвитку. Духовність це не одна із сфер нашої життєдіяльності поряд з іншими. Це наша людська суть, те, що зумовлює людяність у суспільних стосунках, наповнює їх гуманістичним змістом [3].

Отже, саме духовна єдність перетворює населення країни в єдиний народ, гармонізує взаємодію громадянського суспільства і держави, створюючи необхідний енергетичний ресурс і управлінській механізм суспільного процесу, дійсного а не декларативного задоволення інтересів громадян, тобто – реального гуманізму.

Саме гуманізація державного управління більшою мірою ніж будь-яка інша сфера людської діяльності потребує високого рівня духовної культури управлінців, оскільки саме вони покликані гармонізувати взаємодію усіх елементів соціальних систем, налагодити співпрацю, взаємопідтримку між усіма членами суспільства [1].

Таким чином, на теперішній час в Україні одним із визначальних пріоритетів суспільного розвитку є духовне оздоровлення нації, прогресивне культурне будівництво. Це ті духовні підвалини, на яких повинна відбутися гуманізація усіх сфер суспільного життя та державного управління ними.

Список використаних джерел:

1. Купрійчук В. М. Гуманізація державного управління в Україні : сутність та основні напрями : Дис... канд. наук: 25.00.01. 2009. URL: <http://www.disslib.org/humanizatsia-derzhavnoho-upravlinnja-v-ukrayini-sutnist-ta-osnovni-naprjamy.html>
2. Ситнік П. Гуманістичні засади консолідації українського суспільства: Монографія. Київ: НІСД, 1996. 44 с. Бібліогр.: с. 37. (Гуманіст. Політика і духовн. Культура; Вип. 1).
3. Ситнік П., Дербак А. Проблеми формування національної самосвідомості в Україні: Монографія. Київ: НІСД, 2004. 226 с. (Сер. «Гуманітарна політика і духовна культура»; Вип. 4).
4. Вишневський А. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Дрогобич: Коло, 2005.

Ляшенко Р. Д., кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри правознавства Поліського національного університету, м. Житомир

Розвиток військового права України

Питання розвитку військового права є актуальним для України з огляду на те, що нині ми знаходимось в стані війни та намагаємось реформувати свої збройні сили відповідно до стандартів Європейського Союзу та НАТО, а для цього не лише важливо кодифікувати військове законодавство України, а й привести його у відповідність до європейських стандартів. З огляду на зазначене, розвиток військового права є важливим завданням для України та має вирішальне значення для національної безпеки, збереження державного суверенітету, здатності України відповідати на сучасні виклики та загрози, зокрема військові конфлікти, тероризм, кібератаки тощо. Удосконалення військового законодавства є необхідністю для забезпечення безпеки та захисту національних інтересів України.

Військове право – це галузь права, яка регулює відносини, пов'язані з обороною країни та діяльністю збройних сил, визначає правила, що стосуються створення, організації, управління та застосування збройних сил, а також прав та обов'язків військовослужбовців. Проте як зазначає В. Шульгін, вітчизняні науковці ще не визначились з виокремленням військового права як окремої галузі національного права та його місцем в системі національного права, незважаючи на розвинутість системи військового законодавства України та значну кількість нормативно-правових актів у цій сфері [0, с. 64].

Так, П. Богуцький відносить військове право до комплексних галузей права у системі права України, обґрунтовуючи це тим, що військове право є комплексною галуззю права, яка складається з різних підгалузей, інститутів та субінститутів. Це система правил поведінки, що охороняються державою

та регулюють суспільні відносини, пов'язані з військовою діяльністю. Військове право має на меті забезпечення захисту держави, її суверенітету та територіальної цілісності. Деякі правові інститути, такі як право військової служби, належать виключно до військової сфери та сформовані за рахунок власних правових режимів і не містять норм інших галузей права. Інші інститути регулюють відносини держави та громадян у військовій сфері, але не належать безпосередньо до неї. Відповідно П. Богуцький зазначає, що формування військового права не позбавлене впливу правового режиму інших галузей права, зокрема, таких як: адміністративне право, господарське право, кримінальне право, право соціального захисту та ін. [0, с. 7-9].

На нашу думку, суміжними для військового права є такі галузі права як: конституційне право (правові відносини, пов'язані з визначенням правового статусу збройних сил та інших військових формувань); адміністративне право (відносини, що виникають у процесі організації, управління та функціонування збройних сил та інших військових формувань); кримінальне право (злочини, які стосуються основ національної безпеки, військові кримінальні правопорушення, кримінальні правопорушення проти миру та безпеки людства тощо); міжнародне право (відносини між державами, які можуть впливати на військові дії, наприклад, дипломатичні відносини, угоди про припинення вогню та ін.); міжнародне гуманітарне право (відносини, пов'язані з поведженням сторін у збройних конфліктах, захистом прав людини в умовах війни, застосуванням зброї та іншими аспектами військового конфлікту) та ін.

З огляду на те, що правовий статус та діяльність збройних сил пов'язана з використанням сили, то, на нашу думку, військове право має свої специфічні особливості, які вирізняють його від інших галузей права. До таких особливостей військового права слід віднести: 1) специфічний суб'єктний склад; 2) військову ієрархію, що обумовлює провідну роль військового керівництва у виданні наказів та розпоряджень; 3) військову дисципліну, що базується на усвідомленні військовими свого обов'язку захищати Вітчизну, незалежність та територіальну цілісність України, а також на їх вірності Військовій присязі [0], підпорядкованість військовослужбовців начальникам і виконання військових розпоряджень; 4) правове регулювання режиму військового стану, що передбачає певні обмеження конституційних прав і свобод людини в інтересах забезпечення національної безпеки тощо. Отже, військове право є специфічною галуззю права, що регулює діяльність збройних сил та військових формувань, забезпечує їх необхідними правовими засобами для виконання своїх завдань зі збереження національної безпеки та оборони держави та має свої специфічні особливості, які вирізняють його від інших галузей права.

На сьогоднішній день в Україні військове законодавство складається з численних законів, наказів, постанов, інструкцій, розпоряджень, статутів та інших нормативно-правових актів, що стосуються питань військової служби та пов'язаних з цим процесів. Як зазначають В. В. Топольницький та В. Д. Левчук у військовому законодавстві існує проблема значної кількості

дублювання норм права, неузгодженостей та суперечностей між ними, що є передумовою для початку розробки його кодифікації. Перш ніж розпочати кодифікацію військового законодавства, необхідно провести комплексний аналіз усіх чинних актів військового законодавства з метою узгодження їх положень між собою. Цей аналіз повинен бути проведений на міжвідомчому рівні із залученням найкращих фахівців сектору безпеки та оборони держави, а із також використанням науково-педагогічного кадрового потенціалу провідних вузів і наукових установ України [0, с. 29-30].

На нашу думку, кодифікація військового законодавства України необхідна з кількох причин: по-перше, це дозволить систематизувати та узгодити положення усіх чинних актів військового законодавства між собою, що зменшить ризик виникнення колізій та прогалин; по-друге, сприятиме удосконаленню військового законодавства у відповідності до умов сьогодення, а також стандартів Європейського Союзу та НАТО; по-третє, кодифікація спростить зрозуміння норм військового законодавства, що в свою чергу забезпечить більш ефективне та безпечне функціонування Збройних Сил України.

Разом з тим, слід визнати, що в умовах військової агресії в Україні при вирішенні спорів у судах перевагу має не законодавство, оскільки в цих умовах більшість питань залишаються без належного правового регулювання, а саме судова практика.

На сучасному етапі судова практика відіграє важливу роль у становленні військового права. У процесі розгляду військових спорів виникають нові питання та проблеми, що потребують розв'язання, відтак суди ухвалюють рішення, що формують судову практику з військових справ. Ця практика згодом буде включена до військового законодавства. Крім того, судова практика сприяє захисту прав та інтересів військовослужбовців, розв'язанню конфліктних ситуацій та забезпечує дотримання військової дисципліни.

Таким чином, судова практика, що формується в сучасних умовах буде покладена в основу розвитку та кодифікації військового законодавства, що є важливим джерелом формування військового права як самостійної галузі права. Судова практика є важливим джерелом вивчення та аналізу практичного застосування законодавства, вона допомагає визначати недоліки законодавства та напрямки його вдосконалення. Кодифікація військового законодавства, в свою чергу, дозволить систематизувати та узагальнити положення нормативно-правових актів, що регулюють військові відносини. Вона забезпечить узгодження та єдність положень норм військового законодавства. Відповідно судова практика та кодифікація військового законодавства в Україні є важливими складовими розвитку військового права, оскільки сприяють узгодженню, удосконаленню та систематизації законодавства та забезпечують його ефективне практичне застосування.

Список використаних джерел:

1. Шульгін В. В. Реалізація військового законодавства України: теоретико-правові аспекти : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. К., 2017. 285 с.
2. Богущкий П. П. Військове право у системі права України : автореф. дис. . канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2009. 23 с.
3. [Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/551-14#Text): Закон України; Статут, Форма типового документа, Картка, Журнал від 24.03.1999 № 551-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/551-14#Text> (дата звернення: 15.04.2023).
4. Топольницький В. В., Левчук В. Д. Удосконалення системи військового законодавства як передумова його кодифікації. *Наука і оборона*. 2020. № 2. С. 25-30. DOI: <https://doi.org/10.33099/2618-1614-2020-11-2-25-30> (дата звернення: 15.04.2023).

Стрільчук В. А., кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства Поліського національного університету, м. Житомир

Костенко С. О., кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства Поліського національного університету, м. Житомир

Перспективи розвитку територіальних громад в Україні в період післявоєнної відбудови: політико-правові аспекти

Ось уже більше року український народ самовіддано, мужньо та героїчно відстоює суверенітет, незалежність та територіальну цілісність України, гартуючи національну ідентичність у боротьбі з російським імперіалізмом та агресією. Звичайно, ціна цього протистояння надвисока - життя та здоров'я українських воїнів, цивільного населення.

Слід зазначити, що у цій боротьбі віра у справедливість та перемогу безпрецедентно консолідувала українське суспільство, політико-правові (державно-правові) інститути, провідні зарубіжні держави та міжнародні інституції, які наглядно показали, що готові не тільки декларативно проголошувати, але й у єдності спільними зусиллями дієво боронити цінності та принципи демократії.

В жодному разі не применшуючи роль та значення усіх ключових суб'єктів (перш за все це Збройні Сили України, Сили територіальної оборони), які в перші місяці війни відіграли важливу роль у героїчному протистоянні російській військовій навалі, зокрема на території Київської, Чернігівської, Сумської та інших областей з їх подальшим звільненням від ворога, водночас хочемо акцентувати увагу на важливості функціонування та діяльності власне місцевого самоврядування.

В даному контексті варто наголосити на важливості реформи децентралізації публічної влади в Україні, значною мірою спрямованої на

покращення ефективності функціонування та діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування, реальну появу прогресивно розвинутих, економічно-ефективних, самодостатніх територіальних громад.

Адже дійсно в умовах війни територіальні громади пройшли, без перебільшення, краш-тест і стали базовою ланкою, що здатна забезпечувати стійкість тилу. На початковому етапі широкомасштабної російської агресії саме територіальні громади узяли на себе підтримку ЗСУ та частину їхніх функцій, забезпечення життєдіяльності громади, часто в умовах бойових дій. Вони максимально ефективно сприяли евакуації та розміщенню населення у відносно безпечних громадах, допомагали у релокації підприємств, а найголовніше - в таких складних умовах підтримували стабільність в суспільстві [1, с. 53].

Для України не втрачає актуальності реформа децентралізації й сьогодні, ба більше, її продовження є надзвичайно важливим, навіть життєво-необхідним кроком не тільки публічно-владного, але й економічного, соціального, безпекового характеру. Вказана реформа істотно сприяє перемозі.

Внаслідок російської військової агресії економіка нашої країни знаходиться у вкрай важкому стані, можна навіть сказати безпрецедентно-складному. Водночас реформаційний досвід попередніх років показав, що саме територіальні громади є пріоритетними майданчиками для фінансово-економічних інвестицій, особливо іноземного походження. Саме на рівні місцевого самоврядування реалізовано більше десятка тисяч різноманітних проектів з відновлення, реконструкції та розвитку муніципальної економічної інфраструктури.

Так, територіальні громади є важливими суб'єктами підтримання економіки країни не тільки в умовах війни, але й у повоєнний період, тобто період післявоєнної відбудови.

При цьому, територіальна громада в перспективі повинна бути не тільки економічно самодостатньою, спроможною, але й безпечною. Розвинута територіальна громада фактично мінімізує ризики появи колабораціонізму. Муніципальна влада повинна максимально враховувати безпековий фактор при формуванні локальних стратегій місцевого розвитку, в процесах містобудування та територіального планування. Для цього також важливо запроваджувати та активно використовувати на рівні місцевого самоврядування прогресивні інформаційні, комунікативні та електронні технології. Перспективне муніципальне законодавство повинне активно запроваджувати на рівні функціонування територіальних громад реалізацію принципів розумності («smart city»; «smart village») та стійкості («sustainable development»).

Список використаних джерел:

1. Місцеве самоврядування як чинник стійкості тилу : аналіт. доп. / за ред. В. Г. Потапенка. Київ : НІСД, 2023. 54 с.

Циганчук Н. А., кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного, трудового та господарського права Академії праці, соціальних відносин і туризму, м. Київ

Трудовий договір з нефіксованим робочим часом – проблеми реалізації

Повномасштабна війна росії проти України не тільки примусила терміново перелаштовувати підприємства та організації до потреб воєнного стану, нагально вирішувати економічні питання та забезпечувати життєдіяльність населення, а призвела й до необхідності швидкого прийняття рішень та внесення змін до законодавчих актів, які б допомогли державі, громадам, бізнесу, людям мобілізувати зусилля на боротьбу із ворогом, вижити, працювати і підтримати усіх, хто цього потребує.

Протягом 2022 року Верховна Рада прийняла десятки законів, в тому числі і тих, які стосуються трудових відносин. Зміни до чинного трудового законодавства вносилися з метою адаптувати його норми до викликів воєнного часу з урахуванням положень Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [1].

15 березня 2022 року було прийнято Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [2], а 1 липня 2022 року Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» [3]. Особливістю вказаних законодавчих актів є те, що на період дії воєнного стану ними введені обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, які закріплені в Конституції України, зокрема, щодо реалізації права на працю та проведення страйків. Проте, вказані закони діють лише на період воєнного стану. На їх підставі були внесені зміни та доповнення до Кодексу законів про працю [4]. Так, 18 липня 2022 року Кодекс законів про працю було доповнено статтею 21-1 «Трудовий договір з нефіксованим робочим часом».

Правовий аналіз даної норми права вказує на її недосконалість, невідповідність нормам міжнародного права та Європейського законодавства. У зв'язку з цим є необхідність у дослідженні даного питання, порівняння укладення аналогічних договорів у країнах Європейського Союзу та розроблення пропозицій щодо внесення змін до національного законодавства, яке регулює укладення трудового договору з нефіксованим робочим часом.

Згідно чинного законодавства України, укладення трудового договору з нефіксованим робочим часом передбачає зобов'язання роботодавця подати відповідну інформацію до податкової служби.

Укладення трудового договору з нефіксованим робочим часом передбачає ведення відповідної документації з обліку робочого часу працівника. Роботодавець повинен мати чіткий механізм контролю за виконанням працівником своїх обов'язків згідно умов трудового договору та забезпечити своєчасну оплату за фактично виконану роботу. Недотримання

таких вимог роботодавцем може призвести до застосування до нього адміністративної відповідальності.

В Україні дозволяється укладення трудового договору з нефіксованим робочим часом, якщо це не заборонено законом або колективним договором. Кількість базових годин роботи не може перевищувати 40 годин на тиждень, а кількість базових днів – 6 днів на тиждень. Якщо роботодавець вимагає від працівника працювати понад зазначений у договорі час, то це повинно бути обговорене з працівником та оформлено відповідним документом. Мінімальна тривалість робочого часу протягом календарного місяця становить 32 години. Якщо ж роботодавець не забезпечив працівника роботою і той протягом календарного місяця працював менше 32 годин, то заробітна плата має бути виплачена не менше ніж за 32 години.

Як зазначено в ст. 21-1 КЗпП України, центральному органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері трудових відносин, було доручено розробити примірну форму трудового договору з нефіксованим робочим часом. Проте, наразі, примірна форма трудового договору не розроблена. Це негативно впливає на регулювання даного питання оскільки при укладенні трудових договорів з нефіксованим робочим часом часто виникають різні порушення, які стосуються прав працівників. Невелика судова практика вказує на те, що порушення, в основному, пов'язані з такими аспектами:

Порушення правил укладення трудового договору: роботодавець не дотримується вимог щодо форми та змісту договору та не включає до нього питань, що стосуються умов оплати праці, не передбачає права на відпустки та інші виплати.

Порушення умов оплати праці: роботодавець не виплачує зарплату вчасно, не передбачає компенсації за надурочну роботу, не враховує премії та інші виплати, які передбачені у письмовому договорі.

Не забезпечення достатньої кількості робочих годин: роботодавець не надає працівнику достатню кількість робочих годин, що призводить до зменшення його заробітної плати та нестабільності доходів.

Порушення права на відпустки та інші види відпочинку: роботодавець не дозволяє працівникам використовувати свої права на відпустки та інші види відпочинку, що відповідно порушує їх права та може призвести до перевантаження і погіршення здоров'я працівників.

Порушення права на безпечні умови праці: працівник змушений виконувати небезпечну роботу або працювати в умовах, що становлять загрозу його життю, здоров'ю та безпеці.

Таким, що не відповідає законодавству є питання припинення трудового договору, оскільки вищевказана стаття містить норму, яка надає можливість роботодавцю встановлювати додаткові підстави для звільнення працівника, що пов'язані з його здібностями або поведінкою, а також іншими причинами економічного, технологічного, структурного чи аналогічного характеру. Незрозуміло, що мав законодавець на увазі коли вказував на звільнення з причин «технологічного, структурного чи аналогічного

характеру»? Якщо ініціатором звільнення є роботодавець, то це має зазначатися в статті 40 КЗпП України, а якщо це додаткові підстави, як вказано в статті 21-1 КЗпП України, то доповнення мали б бути внесені до статті 41 КЗпП України.

Однією з підстав припинення трудового договору є п.8 статті 36 КЗпП України – підстави передбачені трудовим договором з нефіксованим робочим часом. Це вказує на те, що трудові відносини можуть бути припинені через невиконання однією із сторін умов, що зафіксовані у письмовому трудовому договорі. Але викладення змісту статті 21-1 КЗпП України саме у такій редакції, як зазначалось вище, говорить зовсім про інше та надає роботодавцю можливість самостійно, по за межами норм трудового законодавства, приймати рішення про встановлення додаткових підстав для звільнення працівника. Закріплення такої норми у чинному законодавстві України навіть у період воєнного стану грубо порушує не лише норми національного права, а і норми міжнародного права, та породжує свавілля роботодавця у регулюванні трудових відносин із працівником, що працює за договором із нефіксованим робочим часом.

Недосконалою, незрозумілою та такою, що суперечить нормам європейського права є питання укладення строкового або безстрокового трудового договору з працівником, який уже відпрацював більше 12 місяців на умовах трудового договору із нефіксованим робочим часом. Відповідно до національного законодавства трудовий договір з нефіксованим робочим часом укладається на 12 місяців. Якщо працівник пропрацював понад зазначений термін, він має право звертатися до роботодавця із вимогою про укладення строкового або безстрокового трудового договору із усіма правами, які передбачені для працівників, що працюють на підставі таких договорів. За результатами розгляду звернення працівника роботодавець має протягом 15 календарних днів укласти із ним такий договір або відмовити в його укладенні про що надати йому письмову обґрунтовану відповідь. Отримавши відмову працівник може вдруге звернутися до роботодавця для вирішення вказаного питання, але тільки після спливу 90 календарних днів з моменту отримання письмової відмови. А далі, за нормою статті, що аналізується, цей процес може бути безкінечним. Положення статті 39-1 КЗпП України, які передбачають можливість продовжити відносини на невизначений термін за такого закріплення норми у кодексі є практично неможливим, так як закінчення терміну дії договору не означає автоматичного переходу до безстрокового договору.

У країнах Європейського Союзу укладення трудового договору з нефіксованим робочим часом регулюється Директивою ЄС 2019/1158 від 20 червня 2019 року «Про збалансованість службових та сімейних обов'язків для батьків і опікунів» [5] в якій містяться положення про необхідність забезпечення прозорості та передбачуваності умов роботи. Ця директива встановлює мінімальні правила для захисту працівників з нефіксованим робочим часом та містить положення відповідно до яких роботодавець повинен забезпечити працівникові можливість знати свій робочий графік

заздалегідь. Робочий графік повинен бути передбачуваним та стабільним. Працівники з нефіксованим робочим часом повинні мати право відмовитися від виконання роботи, про яку не було повідомлено заздалегідь. На продовження строку нефіксованого робочого часу повинна бути згода працівника, а саме продовження повинно бути обумовлене не пізніше, ніж за 5 днів до початку роботи. Роботодавець повинен вести облік робочого часу та відпусток працівників з нефіксованим робочим часом.

Заслуговує на увагу і те, що згідно Європейського законодавства роботодавець повинен забезпечити працівникам з нефіксованим робочим часом такі ж умови зайнятості, що й іншим працівникам.

Така норма в чинному трудовому законодавстві України відсутня.

Загалом, у країнах Європейського Союзу регулювання укладення трудового договору з нефіксованим робочим часом більш відповідає інтересам працівників, ніж в українському законодавстві. Це пов'язано з бажанням європейців захистити права працівників з нестабільною зайнятістю та забезпечити їм кращу прозорість та передбачуваність умов роботи.

Заслуговує на увагу і вивчення питання щодо терміну укладення трудового договору з нефіксованим робочим часом та його переходу в інші види трудових договорів.

Правила щодо переходу трудових договорів з нефіксованим робочим часом у безстрокові можуть відрізнитися в залежності від країни.

Наприклад, за законодавством Франції, трудовий договір з нефіксованим робочим часом може бути укладено на термін до двох років. По закінченню терміну дії договору, сторони можуть укласти новий договір на новий термін або продовжити дію договору на безстроковий термін [6].

У Німеччині договір з нефіксованим робочим часом може бути укладено на термін до одного року. По закінченню терміну дії договору, сторони можуть укласти новий договір, або працівник може продовжувати працювати на підприємстві без договору на безстроковий термін[6].

У Польщі, трудовий договір з нефіксованим робочим часом може бути укладено на термін до 33 місяців. По закінченню терміну дії договору, сторони можуть продовжити дію договору на безстроковий термін, або укласти новий договір з обмеженим терміном дії[6].

Необхідно зазначити, що правила щодо переходу трудових договорів з нефіксованим робочим часом у безстрокові можуть бути дещо складнішими, ніж це може здатися на перший погляд, і залежать від конкретної ситуації та законодавства кожної країни.

Однією з можливих пропозицій щодо регулювання трудових договорів з нефіксованим робочим часом може бути внесення змін до законодавства України, що передбачають можливість укладення безстрокових трудових договорів з нефіксованим робочим часом, а також перехід їх у строкові трудові договори.

Доцільно також внести пропозиції щодо посилення контролю за дотриманням вимог законодавства при укладенні трудових договорів з нефіксованим робочим часом, зокрема, щодо реєстрації таких договорів та

встановлення мінімального обсягу роботи для працівників, що працюють на не повний робочий день.

Крім того, слід розглянути можливість включення до Кодексу законів про працю чітких правил щодо переходу договорів з нефіксованим робочим часом в строкові чи безстрокові трудові договори, які б враховували інтереси як працівників, так і роботодавців.

Потребує обов'язкового закріплення у національному законодавстві і норма, яка зобов'язує роботодавця забезпечити працівникам з нефіксованим робочим часом такі ж умови зайнятості, що й іншим працівникам.

Ці пропозиції можуть допомогти покращити стан трудових відносин в Україні та забезпечити більш справедливі умови роботи для працівників, які працюють на умовах трудового договору з нефіксованим робочим часом.

Список використаних джерел:

1. Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року // zakon.rada.gov.ua
2. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 року // zakon.rada.gov.ua
3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» 1 липня 2022 року// zakon.rada.gov.ua
4. Кодекс законів про працю Української РСР від 10 грудня 1971 року //Відомості Верховної Ради Української РСР . – 1971. - № 50. – Ст. 375
5. Директива Європейського Парламенту і Ради від 20 червня 2019 року «Про збалансованість службових та сімейних обов'язків для батьків і опікунів» 2019/1158// Official Journal L 188. 12.07.2019.
6. Курс порівняльного трудового права: підручник у 2 томах/Іншин М.І., Мацюк А.Р., Соцький А.М., Щербина В.І./ - Харків : Діса плюс 2015. Т.1.

Рудницька О. П., кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри права та публічного управління Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир

Тичина А., здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня, Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир

Окремі питання забезпечення місцевого самоврядування на деокупованих територіях

Бойові дії, що розпочалися на території нашої держави у 2014 році, а з 24 лютого 2022 року розпочалося повномасштабне вторгнення в Україну, поставили проблеми, які ще не виникали у системі як державної влади, так і місцевого самоврядування. Під час воєнних дій частина українських

населених пунктів опинилися під тимчасовою окупацією російських військ. Після звільнення частини окупованої території перед представниками органів державної влади і місцевого самоврядування постало ряд проблем щодо виконання функцій за таких умов. Важливе значення в охороні та обороні територіальних громад в умовах російсько-української війни відіграють органи місцевого самоврядування (далі – ОМС). Введення воєнного стану на території України зумовило надання органам місцевого самоврядування повноважень, які необхідні останнім для забезпечення дії КУ та законодавчих актів, здійснення заходів правового режиму, оборони та відсічі збройної агресії росії, цивільного захисту. Найважливішими функціями ОМС є охорона прав, свобод і законних інтересів цивільного населення.

В умовах воєнного стану ОМС здійснюють свої повноваження відповідно до Конституції України [1], законів України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» [2], «Про правовий режим воєнного стану» (ст. 98) [3], «Про місцеве самоврядування в Україні» [4], «Про оборону України» [5], «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [6].

Відповідно чинного законодавства ОМС зобов'язані сприяти діяльності військового командування та військовим адміністраціям у виконанні та забезпеченні ними заходів, необхідних для запровадження правового режиму воєнного стану на території їх громад та захисту безпеки відповідного населення.

Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» 12 травня 2022 року №2259-IX [7] протягом дії воєнного стану, компетенція сільських, селищних та міських голів розширена. Зокрема, останнім надано право на одноосібне прийняття рішень з наступних питань: проведення інспекції будівель та споруд, що постраждали внаслідок бойових дій, та визначення тих, які є аварійно небезпечними та становлять загрозу для життя людей. Після цього, такі будівлі та споруди можуть бути демонтовані; звільнення комунальних земельних ділянок від тимчасових споруд, що були розміщені незаконно; передачі бюджетних коштів територіальної громади для забезпечення заходів правового режиму воєнного стану та/або на потреби Збройних Сил України; утворення центрів з надання БППД, призначення та звільнення з посад їх керівників; боротьба з надзвичайними ситуаціями та щодо поводження з небезпечними відходами.

Важливим приписом вказаного Закону є зміна умов створення, порядку і строку здійснення повноважень ОМС військовою адміністрацією населеного пункту. Проте, така військова адміністрація набуває повноважень ОМС тільки після прийняття відповідного рішення Верховною Радою України.

Важливим питанням на сьогоднішній день є розробка законопроекту про деокуповані території. Саме відповідний законодавчий акт може визначити шляхи відновлення деокупованих територій. Деокупація є поверненням України своєї міжнародно визнаної території у різних планах:

правовому, адміністративному, соціальному тощо. Для ОМС це відновлення та забезпечення нормального функціонування всіх сфер нормальної життєдіяльності територіальної громади: правопорядку, цивільного захисту населення, охорони здоров'я та освіти, надання соціального захисту та адміністративних послуг тощо. Після деокупації територіальної громади ОМС мають здійснювати координацію процесів відновлення інфраструктури, житлового фонду, доставку гуманітарної допомоги.

Необхідно враховувати, що проблема територій, які на сьогодні знаходяться в умовах тимчасової окупації росією, особливо Донбас і АРК Крим, потребують іншого підходу ніж території звільнені у 2022 році. Тривале перебування їх в окупації зумовило наявність в ОМС колаборантів, які здійснюють колабораційну діяльність. Для повного відновлення функціонування ОМС на деокупованих територіях необхідно залучати правоохоронних органів для виявлення, розслідування та притягнення до кримінальної відповідальності представників ОМС, а також жителів відповідної громади, які підозрюються у співпраці з ворогом. Ще одним викликом є неможливість виконувати ОМС своїх функцій, оскільки її представники виїхали за межі територіальної громади не тільки в іншу область, але і закордон. Крім того, службові особи ОМС нерідко ставали жертвами терору з боку окупаційної влади (загинула, зникли безвісти або перебувають у полоні). А тому є ризик відсутності кворуму та здатності ухвалювати рішення. Тут також треба враховувати заборону організації і проведення виборів в умовах воєнного стану.

Вирішенням проблеми відновлення управління в громадах є утворення військових адміністрацій у населених пунктах (далі – ВАНП) на період воєнного стану. Наприклад, після деокупації частини Харківської та Херсонської областей указами Президента України було створено ВАНП: у Харківській області – 21, у Херсонській області – 20, Запорізькій області – 19, на Донеччині – 7. Так, переважна більшість начальників ВАНП призначена з числа осіб, які були обрані головами громад на місцевих виборах у 2020 році, крім громад, голови яких підозрюються у колабораційній діяльності або відмовилися від посад.

У процесі відновлення деокупованих територій позитивною тенденцією для збереження принципів місцевого самоврядування є призначення начальниками ВАНП діючих голів громад.

Отже, важливим інструментом швидкого повернення територіальних громад, що тимчасово перебували під окупацією, до нормального життя є відновлення роботи ОМС у тій місцевості де це можливо. Після закінчення воєнного стану державою має бути забезпечено конституційне право жителів відповідної громади на відновлення діяльності місцевого самоврядування на засадах децентралізації і можливості громади обирати керівників на місцях.

Список використаних джерел:

1. Конституції України/ Офіційний інтернет-сайт ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України / Офіційний інтернет-сайт ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>

3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України / Офіційний інтернет-сайт ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

4. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України / Офіційний інтернет-сайт ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

5. Про оборону України: Закон України / Офіційний інтернет-сайт ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>

6. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України / Офіційний інтернет-сайт ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>

7. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» 12 травня 2022 року №2259-IX : Закон України / Офіційний інтернет-сайт ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2259-20#Text>

Радченко О. Ю., кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри правознавства Поліського національного університету, помічник судді Господарського суду Житомирської області, м. Житомир

Фещук К. О., пресекретар Господарського суду Житомирської області, м. Житомир

Правові проблеми застосування штучного інтелекту в системі правосуддя України

В умовах воєнного стану, важливий кроком для України є процес діджиталізації органів місцевого самоврядування та державної влади, мета якого забезпечити доступність, оперативність та швидкість у наданні послуг для громадян. Позитивним прикладом, який було реалізовано та має високий потенціал для подальшого розвитку є застосунок «Дія», в якому наразі є можливість, зокрема: онлайн реєстрації суб'єкта господарювання без створення юридичної особи, оформлення допомоги при народженні дитини або пенсії, отримання ліцензій та дозволів тощо.

Наразі на державному рівні дискутують щодо розширення сфер застосування штучного інтелекту, зокрема, у сфері правосуддя. Разом з тим, використання штучного інтелекту потребує не лише політичної волі та технічного оснащення, а й законодавчих змін для їх безпосереднього застосування.

Питання використання штучного інтелекту в українському правосудді досліджували: О. Баранов, Т. Каткова, М. Карчевський, О. Кібенко, К. Хернес, С. Петряєва, О. Радутний, Ю. Сидорчук, В. Фурашев, О. Ястребов, Є. Харитонов, О. Харитонова та інші.

Недосконалість та відсутність належного законодавчого регулювання у сфері правового регулювання судових процедур за участі штучного інтелекту, потребують ґрунтовних законодавчих доповнень, відповідного аналізу та наукової аргументації.

На сьогодні в Україні відсутнє нормативно-правове визначення дефініції «штучний інтелект». Аналогічно відсутні: принципи, умови, регламентований порядок застосування штучного інтелекту при підготовці текстів судових рішень. Тобто дане питання є відкритим та перебуває у процесі дослідження, крізь призму позитивного закордонного досвіду певних країн.

Україна має головний обов'язок забезпечити права та свободи людини, а також гідні умови її життя. У своїй практиці ЄСПЛ наголошував на необхідності створення механізмів, які б забезпечували узгодженість практики в національних судах та однаковість прецедентного права. Таким же чином договірні держави повинні організовувати свою судову систему з метою уникнення неузгоджених рішень, які можуть створити стан правової невизначеності. [1].

Штучний інтелект – це широкомасштабна галузь, яка створює процеси людського інтелекту за допомогою інформаційних технологій з метою вирішення складних сукупних завдань. Це можливо за рахунок використання сукупності наукових алгоритмів, досліджень та методів обробки різних масивів інформації, яка отримана чи створена в умовах роботи.

Попри прогресивність використання штучного інтелекту для розгляду судових справ, про що свідчить його використання у таких країнах як Великобританія, Бразилія, Китай та інших, практика застосування штучного інтелекту в судах виявила і ряд недоліків.

Варто також додати, що суддя Верховного Суду О. Кібенко зауважує про ще один ризик використання штучного інтелекту у судочинстві, який полягає у професійній деформації судді.

Так, існує ризик, що штучний інтелект може сформувати судову практику за своїм алгоритмом, при цьому не враховуючи певні обставини справ, які будуть вагомими. Тобто, варто враховувати, що алгоритми роботи штучного інтелекту мають певні особливості, які будуть відображатися у судових актах; використання штучного інтелекту в правосудді може призвести до того, що суддя втратить навички аналітичного та критичного мислення, з огляду на те, що штучний інтелект фактично буде вирішувати справи за суддю, а суддя, в результаті, може стати лише доповненням до штучного інтелекту.

Окрім того, втрачається можливість для розвитку та мінливості права в цілому та судової практики зокрема. Варто зазначити, що оскільки штучний інтелект базується на аналізі попередніх прецедентів, тоді як в Україні прецедент не є джерелом права, то діяльність штучного інтелекту буде спрямована на охоплення вже існуючої судової практики, фактично без можливості її змін та подальшого розвитку.

Разом з тим, результати проведених наукових досліджень демонструють, що застосування штучного інтелекту у підготовці текстів судових рішень реальне. Штучний інтелект проаналізував 584 справи, які пов'язані зі злочинами, пов'язаними з катуванням, порушенням прав людини, правом на справедливий суд та конфіденційністю. Загалом, на основі цього аналізу, було встановлено, що у 79% випадків рішення суду були вірними з точки зору дотримання закону та захисту прав людини [2].

Правовим підґрунтям для застосування штучного інтелекту у країнах європейської спільноти є: Етична хартія з використання штучного інтелекту у судовій системі та її середовищі[3] та Біла книга зі штучного інтелекту [4]. Основний посыл даних актів – штучний інтелект має працювати на благо людини та суспільства в цілому.

Перевагами використання штучного інтелекту у судочинстві, окрім сталості та єдності судової практики, є зменшення навантаження на суддів.

За актуальними даними Вищої ради правосуддя, в Україні станом на II квартал 2023 року : у трьох судах взагалі не здійснюють правосуддя у зв'язку з відсутністю повноважень у суддів, у дванадцяти судах правосуддя здійснює лише один суддя, а два судді здійснюють правосуддя у шістдесяти семи судах. При цьому, наразі відкрито вакансії на більше ніж 2000 посад суддів, кількість вакансій суддів збільшується з геометричною прогресією, з огляду на подання суддями заяв про відставку та про звільнення за власним бажанням.

Аналізуючи перспективу даної ситуації, застосування штучного інтелекту є вирішенням проблеми для суддів, де здійснюють правосуддя всього 1 або 2 судді, здебільшого це районні суди, де кількість цивільних, кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення вражає. Це безпосередньо впливає на якість правосуддя, адже фізично опрацювати всі справи з дотриманням процесуальних строків неможливо.

З метою вирішення вказаної проблеми, варто створити належні умови для роботи Вищої кваліфікаційної комісії суддів, яка в стислі строки зможе вирішити питання відсутності суддів, шляхом проведення кваліфікаційних іспитів для майбутніх суддів.

Зауважимо, що застосування штучного інтелекту допоможе сформуванню єдності та сталості судової практики, однак це можливо при вирішенні типових (аналогічних, нескладних справ), до прикладу, спорів щодо перерахунку пенсійного забезпечення, розірвання шлюбу, стягнення штрафів за вчинення адміністративних правопорушень, стягнення аліментів на утримання дітей, стягнення заборгованості за неналежне виконання договорів тощо.

Водночас, застосування даної технології в складних кримінальних справах або ж господарських справах (де лише позовна заява з доданими документами становить понад 10 томів документів, які можуть бути датовані 70-80 роками минулого століття), які потребують детального вивчення та обґрунтованого аналізу під час дослідження доказів суддею, не можуть вирішувати за певною запрограмованою алгоритмом програмою.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що використання штучного інтелекту для здійснення судового процесу в Україні не лише зумовлене вимогами сучасності, а й крайньою необхідністю, що викликана перебуванням України в умовах воєнного стану та завантаженістю суддів спорами, які розглядаються роками.

Виходячи з вищевикладеного, вважаємо, що застосування штучного інтелекту у судах – це реальність, яка потребує ретельного правового регулювання з внесенням відповідних змін до процесуальних кодексів, зокрема з чітким переліком категорій справ, тексти судових рішень яких зможе підготувати штучний інтелект. Тому для врегулювання вказаної проблеми необхідно розглянути запропоновані законодавчі зміни, які дозволять судам розглядати типові/аналогічні/нескладні спори у зручний спосіб з метою дотримання процесуального законодавства.

Список використаних джерел:

1. HUDOC - European Court of Human Rights. HUDOC - European Court of Human Rights. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-153309> (date of access: 14.04.2023).

2. Шишка Н. Юридичний науковий електронний журнал. http://lsej.org.ua/3_2021/37.pdf. URL: http://lsej.org.ua/3_2021/37.pdf (дата звернення: 14.04.2023).

3. European Commission for the Efficiency of Justice (2019). European Ethical Charter on the use of AI in the judicial systems and their environment. Adopted at the 31st plenary meeting of the CEPEJ (Strasbourg, 3-4 December 2018). URL: <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-forpublication-4-december-2018/16808f699c>.

4. White paper. On Artificial Intelligence – A European approach to excellence and trust. European Commission. Brussels, 19.02.2020 COM(2020) 65 final. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/commission-white-paperartificial-intelligence-feb2020_en.pdf.

Магась В. О., доктор історичних наук, професор кафедри суспільних наук Житомирського військового інституту імені С. П. Корольова

Магась-Демидас Ю. І., кандидат історичних наук, доцент кафедри права та публічного управління Житомирського державного університету імені Івана Франка

Політичний розшук як інструмент переслідування громадських об'єднань Наддніпрянської України на поч. ХХ ст.

Початок ХХ ст. у Російській імперії, зокрема й на українських землях, що входили до її складу, позначився розвитком революційного руху, посиленням громадської свідомості активних верств суспільства та їх

прагненням до демократизації держави. Водночас царизм не бажав поступатися самодержавною владою.

Серед інструментів збереження самодержавства були Міністерство внутрішніх справ, прокуратура та суди, покликані здійснювати нагляд за «політично неблагонадійними елементами» та притягнення їх до відповідальності. Влада була стурбована не достатньою, на її думку, ефективністю роботи органів внутрішніх справ та здійснювала кроки з її вдосконалення. Так, 1902 р. було запроваджено «Інструкцію філерам Летючого загону і філерам розшукових та охоронних відділень». Документ складався із 21 пункту, в яких описувався порядок дій агента, який виїжджав для спостереження за особою, визначався порядок квартирування, стеження, подання агентами звітів тощо. Розгалужена мережа зовнішнього спостереження, яка складалася з агентів поліції (філерів) підвищила результативність політичного розшуку в імперії. Вказаний документ діяв до 1907 р, коли була замінена двома новими інструкціям [1]

Розширення мережі політичної поліції особливо проявилось в роки революції 1905-1907 рр. В цей час керівництво поліції неодноразово звертало увагу на малу обізнаність [2] та помилковість [3] відомостей представників жандармських органів у політичних справах. У зв'язку з невмінням багатьох жандармських офіцерів правильно орієнтуватися у відмінностях між різними революційними партіями та організаціями керівництво навіть рекомендувало їм посилено читати революційну літературу [2].

Царська охранка була невід'ємним елементом репресивної машини російського самодержавства. Разом з тим, варто відзначити значення відомостей, зібраних поліцією, для сучасних досліджень громадсько-політичного руху Наддніпрянської України початку ХХ ст. Часто звіти поліцейських чинів є єдиним джерелом інформації щодо діяльності громадських об'єднань того часу, зокрема професійних спілок, суспільно-політичних організацій, їхніх діячів тощо. Вони зазвичай є фрагментарними й потребують об'єктивної оцінки, оскільки документи склалися з великодержавницьких позицій. Крім того, нерозуміння сутності національних рухів, відмінності політичних течій, потреб працівників та їхнього прагнення відстоювати свої інтереси у професійних організаціях позначалися на характері інформації, яка містилася у матеріалах МВС. Разом з тим, враховуючи, що офіційного статистичного збору інформації не здійснювалося, відомості поліції є цінним матеріалом. Зокрема, фабрична інспекція мала певні дані щодо діяльності професійних спілок, однак вони не були систематичними, стосувалися лише окремих періодів та регіонів імперії. Натомість «Записка про професійний рух в імперії», складена чиновником з особливих доручень при Міністерстві внутрішніх справ М. Блажчуком [4], містить доволі детальні, систематизовані відомості щодо профспілкового руху, зокрема й Наддніпрянщини, станом на 1907 р. В даному випадку варто відзначити хорошу обізнаність автора з особливостями діяльності професійних об'єднань. Стиль написання документа нашоєхує на думку, що особисто М. Блажчук погоджувався із важливістю діяльності

легальних професійних об'єднань. Однак, не варто забувати, що подібний збір інформації здійснювався МВС не з метою сприяння громадським рухам, а навпаки – був викликаний посиленою підозрою, навіть якщо мова йшла про легальні організації. Більш того, в легалізації громадських об'єднань царська охранка вбачала небезпеку для державного ладу імперії [5].

Ерудованість автора вищезазначеної записки щодо предмета його доповіді не була характерною для всіх працівників поліції. У ряді розслідувань працівниками жандармських органів висловлювалися хибні інтерпретації обставин діяльності громадсько-політичних організацій. Так, наприкінці січня 1906 р. начальник Київського охоронного відділення направив начальнику Київського губернського жандармського управління записку, котра зображала увесь рух на залізниці загалом, та діяльність Всеросійського залізничного союзу зокрема, як «польську інтригу». Така думка обумовлювалася роллю поляків, котру вони мали на з'їздах і конференціях Залізничного союзу, Всеросійському делегатському з'їзді залізничних службовців, а також на Південно-Західній залізниці загалом. В записці всіляко перебільшувалася роль поляків. На думку автора, «польськими агентами» проводився «план захоплення влади» на залізницях з метою подальшого тиску на політику самодержавного уряду та досягнення автономії Польщі [6]. Насправді, в діяльності Всеросійського залізничного союзу брали участь представники різних національностей, що в рівній мірі прагнули демократизації державного ладу імперії [7].

Низький рівень обізнаності жандармів щодо об'єктів спостережень спонукав Департамент поліції активізувати свою діяльність. Один за одним видавалися циркуляри, які вводили керівників політичного розшуку на місцях курс справ, знайомили з новими організаціями та їхніми програмами. Іншою проблемою жандармських органів був брак особового складу, що особливо гостро став відчуватися внаслідок бурхливих революційних подій.

В другій половині 1906 р. на зміну масовим відкритим виступам прийшла діяльність таємних організацій. Найбільш дієвою тактикою боротьби з ними визнавався планомірний політичний розшук. Технологія розшукової справи поступово ускладнювалася і вимагала спеціального знайомства з нею та практичного досвіду. У зв'язку з цим було вирішено обмежити участь у політичних справах звичайних поліцейських чинів, оскільки відсутність необхідних знань і навичок шкодила справі. Основною стала вимога, щоб політичний розшук в кожній місцевості зосереджувався в руках компетентного у розшуковій справі спеціаліста. Крім того, була вироблена необхідна нормативна база для об'єднання розшукової діяльності чинів жандармської та загальної поліції. Циркуляром від 8 січня 1907 р. Міністерство внутрішніх справ просило начальників губерній докласти всіх зусиль для того, щоб діяльність поліції була чітко узгоджена з роботою жандармських управлінь та охоронних відділень. 9 лютого 1907 р. міністр внутрішніх справ затвердив «Положення про охоронні відділення», яке забороняло втручання інших установ та осіб в розшукову діяльність, крім того, чини загальної поліції усі відомості, які відносилися до політичного

розшуку, мали надавати розшуковій установі, не пред'являючи самостійно політичних звинувачень. Циркуляр МВС від 31 березня 1908 р. встановив новий порядок, відповідно до якого чини поліції спільно з жандармським наглядом передавали усі зібрані відомості жандармським управлінням та охоронним відділенням, а до політичних розшуків приступали лише з відома та згоди осіб, які завідували політичним розшуком в даній місцевості. Такий підхід дозволив відстежувати цілі мережі підпільних політичних організацій та заарештувати ряд активних революційних діячів. В березні 1911 р. директор Департаменту поліції надіслав Катеринославському губернатору листа, в якому наполягав на необхідності діяльності чинів поліції лише під керівництвом чинів жандармського нагляду, а політичні розшуки проводити лише за попереднім дозволом з боку осіб, які завідують розшуком в даній місцевості. Причиною такого листа став обшук у місцевого студента Гірничого училища, який не дав ніяких результатів, але мав негативні наслідки у вигляді знищення доказів іншими особами, які знаходилися під таємним наглядом [8].

Революція змінила також порядок розгляду кримінальних справ. Міністерство юстиції розіслало прокурорам судових палат затверджену імператором 18 березня 1906 р. думку Державної ради про заходи щодо скорочення часу провадження найбільш важливих кримінальних справ. Це стосувалося, насамперед, державних злочинів, аграрних посягань, проступків у сфері друку тощо [9]. Під зазначені обвинувачення підпадали передусім справи, що стосувалися т. зв. «політичних злочинів», в тому числі і пов'язаних з діяльністю громадсько-політичних організацій. В зв'язку з цим, розглядаючи справи за прискороною процедурою, судові органи не мали можливостей докладно та повно з'ясувати їх обставини. Це варто враховувати при аналізі звинувачувальних актів та іншої діловодної документації судів [9].

Робота жандармських установ по виявленню громадсько-політичних організацій впродовж Першої світової війни ускладнювалася рядом чинників. Зокрема, органам політичного нагляду було заборонено вербувати нових агентів в армії. Це спричинило посилення революційної пропаганди в військах, а також поширення серед військових революційної літератури. Саме тому про цю добу ми не володіємо достатньою повнотою даних [10].

Загалом, трансформаційні процеси, які проходили в політичному розшуку Російської імперії досліджуваного періоду, були спрямовані на охорону та зміцнення самодержавного ладу. Змінювалися установи політичного розшуку, вдосконалювалися методи їхньої діяльності, але сутність залишалася тією ж: боротьба з усіма, хто розхитує підвалини існуючого ладу імперії.

Список використаних джерел:

1. Магась-Демидас Ю. І. «Інструкція філерам» 1902 р. як засіб удосконалення політичного розшуку в Російській імперії. Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі : зб. наук. ст. за матеріалами

VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Житомир, 19 квіт. 2018 р.). Житомир. нац. агроєколог. ун-т. Житомир, 2018. С. 64-67.

2. Последние известия. Заботушка! Трудовая Россия. 1906. № 1. 2 июня. С. 4.

3. Мало приносящее пользы распоряжение. Десна. Газета общественная, политическая, экономическая и литературная. 1906. № 5. 17 (30) марта. С.3.

4. Блажчук М. Записка о профессиональном движении в империи. Москва, 1908. 57 с.

5. Mahas-Demydas Y. Rudnytska O. Legal status of the trade unions in the Russian empire in 1905 -1917 Skhidnoievropeiskyi Istorychnyi Visnyk-east European Historical Bulletin. 2019. V. 12. P. 64-73.

6. Центральний державний архів України у м. Києві. Ф. 275. Оп.1. Спр. 681. Арк. 347 зв.-349 зв.

7. Магась В. О. «Бути справжнім громадянином...»: суспільно-політичні організації в Наддніпрянській Україні у 1905-1917 рр.: монографія. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута»». 2020. С. 237-263.

8. Державний архів Дніпропетровської області. Ф. 11. Оп. 1. Спр. 547. Арк. 97-99.

9. Державний архів Дніпропетровської області. Ф. 177. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 2-2 зв.

10. Центральний державний архів України у м. Києві. Ф. 274. Оп. 4. Спр. 456. Арк. 19 зв.

***Василенко Л. П.,** кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правознавства Поліського національного університету, м. Житомир*

Строк прийняття спадщини в умовах воєнного стану

У зв'язку із запровадженням воєнного стану, життя кожного українця зазнало суттєвих змін. Ці зміни зачепили різні сфери суспільного життя, в тому числі і спадкові правовідносини. Реалії сьогодення, вносять багато перешкод в можливість реалізації громадянами своїх прав на прийняття спадщини. Важливим аспектом у цих правовідносинах є строк для прийняття спадщини. За цивільним законодавством України, цей строк складає 6 місяців з дня смерті спадкодавця (стаття 1270 ЦКУ) [1]. Але під час воєнного стану, тим більше у випадках тимчасової окупації територій, виникають особливі умови, які ускладнюють реалізацію громадянами права на спадщину. Держава зобов'язана реагувати на ці виклики та захищати права громадян, забезпечуючи ефективні механізми здійснення ними своїх прав. У зв'язку з цим і були запроваджені зміни законодавства на підставі постанови Кабінету Міністрів України від 24 червня 2022 року №719 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо нотаріату та державної реєстрації в умовах воєнного стану». [2]

Щодо правового регулювання нотаріальних дій, в умовах воєнного стану необхідно враховувати зміни, які запроваджені постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28 лютого 2022 року № 164. Ці зміни стосуються місця заведення спадкової справи, строків для прийняття спадщини, внесення заведеної спадкової справи до Спадкового реєстру, видачі свідоцтва про право на спадщину. На думку влади, ці зміни повинні захистити інтереси суб'єктів спадкових правовідносин в реальних умовах нашого буття. Але чи все так однозначно.

Відповідно до п. 3 зазначеної постанови під час дії воєнного стану, перебіг строку для прийняття спадщини або відмови від неї зупиняється, але не більше ніж на 4 місяці [3]. Отже в результаті зазначених змін фактично строк для прийняття спадщини збільшується до 10 місяців, в порівнянні з нормою, яка передбачена статтею 1270 ЦКУ.

Якщо дивитися на цю ситуацію з позиції спадкоємців, які мають труднощі щодо можливості звернення до нотаріуса із відповідною заявою про прийняття спадщини (або відмови від прийняття спадщини), то нібито все правильно, і ці зміни мають захищати їх інтереси. Але є інша сторона цієї ситуації. Як бути з тими спадкоємцями, які змогли зробити все вчасно, та подати заяву про прийняття спадщини в межах 6 місяців. Вони все одно повинні чекати 10 місяців для отримання свідоцтва про право на спадщину. І як наслідок, 10 місяців вони не мають можливості вільно розпорядитися тим майном, яке повинно перейти у їх власність відповідно до свідоцтва про право власності. В цьому випадку не можна однозначно стверджувати, що такими змінами захищаються їх законні права та інтереси.

Крім того, є ще один досить важливий момент, на який необхідно звернути увагу. Якщо розглянути це питання у площині ієрархії актів цивільного законодавства по вертикалі, то ми маємо певну невідповідність загальним принципам та правилам юридичної сили нормативно-правових актів. Постанова Кабінету Міністрів України не може змінювати норми закону, оскільки закон є вищим юридичним актом порівняно з постановою Кабінету Міністрів. Змінення норм закону може здійснюватися тільки шляхом прийняття нового закону або внесення змін до існуючого закону шляхом його реєстрації в Верховній Раді України та проведення необхідної процедури його прийняття. Постанова Кабінету Міністрів може встановлювати вимоги щодо застосування законів, але не може змінювати самі норми закону.

Під час воєнного стану, зазвичай, вводяться особливі заходи щодо забезпечення безпеки держави та її громадян. У зв'язку з цим можуть бути видані нормативні акти, що мають тимчасовий характер і визначають особливості функціонування держави та громадянського суспільства під час воєнного стану. У зв'язку з цим, під час воєнного стану можуть бути змінені певні законодавчі норми та їх юридична сила. Наприклад, можуть бути прийняті нові закони, що мають тимчасовий характер та стосуються питань безпеки держави та її громадян, а також можуть бути тимчасово змінені деякі положення діючих законів та їх юридична сила. Однак, такі зміни мають

бути обґрунтовані та здійснені з дотриманням законодавчих процедур та міжнародних зобов'язань держави.

Як виняток, у випадках ускладнення законодавчого процесу під час дії воєнного стану, зміни до законів можуть бути внесені шляхом видання відповідного указу Президента України або нормативного акту вищого рівня, який має тимчасову дію та визначає особливості функціонування держави та громадянського суспільства під час воєнного стану або надзвичайного стану.

Стаття 12¹ ЗУ «Про правовий режим воєнного стану» [4] передбачає, що у разі введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, Кабінет Міністрів України повинен працювати відповідно до Регламенту КМУ в умовах воєнного стану. Серед тих повноважень, які містить ст. 12¹ не перераховане право вносити зміни до законодавчих актів.

Верховний Суд, надаючи оцінку п. 3 постанови КМУ від 28 лютого 2022 року № 164 у своїй постанові по справі №676/47/21 (провадження №61-8014св22), звернув увагу та те, що постанова КМУ може встановлювати вимоги щодо застосування законів, але не може змінювати самі норми закону.

Цивільний кодекс України є основним актом цивільного законодавства України, який регулює правила щодо строку на прийняття спадщини. Такий строк, відповідно до ЦКУ є присічним, оскільки його сплив призводить до того, що спадкоємець вважається таким, який не прийняв спадщину. Законодавством передбачена можливість подати заяву про прийняття спадщини після спливу 6 місяців, але за згодою інших спадкоємців, які вже прийняли спадщину або звернутися до суду з позовною вимогою про поновлення строків на прийняття спадщини, які були пропущені з поважної причини та визначити додатковий строк на прийняття спадщини. Цивільний кодекс містить конструкцію зупинення перебігу строку позовної давності, але не містить такої конструкції як «зупинення перебігу строку на прийняття спадщини». Тому Постанова КМУ № 164 не може визначати інші правила щодо строку на прийняття спадщини, оскільки суперечить статтям 1270, 1272 ЦК України і не підлягає застосуванню [6].

Отже, у даному випадку необхідно або вносити зміни до Цивільного кодексу України, або спадкоємцям не брати до уваги ті зміни, які передбачені постановою КМУ 28 лютого 2022 року № 164, для уникнення у майбутньому негативних наслідків пропуску строку подання заяви про прийняття (або відмову від прийняття) спадщини.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 10.04.2023)
2. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо нотаріату та державної реєстрації в умовах воєнного стану: постанова КМУ від 24 червня 2022 року №719 URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/719-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 10.04.2023)

3. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану: постанова КМУ від 28 лютого 2022 року № 164 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 10.04.2023)

4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389- VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#n255> (дата звернення 10.04.2023)

5. Постанова Верховного суду по справі №676/47/21 URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/108654283?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=jl01 (дата звернення 10.04.2023)

6. Строк прийняття спадщини в умовах воєнного стану: практика ВС щодо 10-місячного строку прийняття URL: https://jurliga.ligazakon.net/ru/news/217503_strok-priynyattya-spadshchini-v-umovakh-vonnogo-stanu-praktika-vs-shchodo-10-msyachnogo-stroku-priynyattya

Кравчук І. І., кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства Поліський національний університет, м. Житомир

Особливості реалізації права на освіту та організації освітнього процесу на тимчасово окупованих територіях України

Беззаперечно, що забезпечення конституційних прав, у тому числі і права на освіту, навіть в умовах його правомірного обмеження, є пріоритетним завданням демократичної та соціальної держави [1]. Умовами правомірного обмеження вказаного права у нашому конкретному випадку є введення правового режиму воєнного стану.

Ч. 12 ст. 7 ЗУ «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» надає громадянам України, які опинилися на окупованих територіях право на продовження здобуття освіти будь якого рівня за бюджетні кошти [1].

Зокрема через те, що українські громади перебували або перебувають під російською окупацією різний проміжок часу та в різних умовах, освітній процес проводився або може проводитися за такими сценаріями, як: заклади освіти продовжують працювати за українськими стандартами та програмами у дистанційному режимі; окупаційна влада встановлює освітній процес за російськими стандартами; освітній процес взагалі не відбувається [2, с. 2].

Якщо говорити про освітній процес за російськими стандартами, то знищення української ідентичності й створення «універсального російського громадянина» є його основною метою, а зміст спрямовано на просування тези про штучність української нації та «українців як частини російської нації» та на так звану «денацифікацію», що має ознаки справжнього геноциду.

Від початку повномасштабного вторгнення російські війська станом на 30 грудня 2022 року пошкодили в Україні понад 2,6 тис. закладів освіти, 406 – повністю зруйнували [3, с. 29], що значно ускладнює проведення навчального процесу. Напади на школи, лікарні та пов'язаних із ними захищених осіб – наразі усталена практика військ РФ на українській землі.

Російські загарбники змушують адміністрації навчальних закладів переводити школи на російську програму. Навчальні заклади на цих територіях використовуються ними для створення атмосфери нетерпимості та ізоляції, для підтримки конфлікту між певними спільнотами, для обмеження культурного розмаїття, для позбавлення людей академічних свобод і права на свободу асоціацій.

Впроваджуючи російські освітні стандарти, російські загарбники створюють проблеми і з мовою викладання. Так, у школах, що знаходяться на окупованій території Донецької та Луганської областей фактично було викорінено українську мову та літературу. Офіційно у шкільній програмі останні є, але на практиці - кількість виділених на їх вивчення годин була суттєво скорочена, вже не говорячи про школи в тимчасово окупованому Криму.

Українських вчителів звинувачують у націоналізмі, пропаганді «неправдивої історії». Щоб змусити вчителів працювати за російськими стандартами, окупаційна влада примусово відправляє педагогів на «курси підвищення кваліфікації» до Росії чи до Криму, так званих ДНР і ЛНР [3, с. 19], а у випадку незгоди залякує «педагогічним десантом» задля «денацифікації українців». Проте мало хто з педагогів погодився пройти перепідготовку в Криму, а тому вчителів запрошували з Росії, які розділяють і поширюють російські пропагандистські наративи, чим нищать українську ідентичність.

Характерно, що окупаційна влада на тимчасово захоплених територіях України морально тисне на викладачів, які, все ж таки, продовжують працювати дистанційно в українських школах, і на учнів, котрі відвідують українські школи онлайн. Окрім цього, замінюються на російські українські підручники, а у виправданні цього ставляться такі аргументи, що українська влада використовує їх для підготовки дітей до війни з Росією. Хоча російська влада сама й користується підручниками для формування викривленого тлумачення історичних подій, а повернення до наративів «холодної війни» та «створення біполярного світу», на кшталт «Русский мир» - «Запад», відбувається майже у всіх навчальних дисциплінах суспільно-гуманітарного циклу [4, с. 12].

У школах окупованих територій Донецької та Луганської областей історія та географія України також не вивчаються. Натомість учні 7-9-х класів вивчають «історію Вітчизни», який поєднує історію Росії та історію Донбасу і нічого не дізнаються про інші регіони України. Аналогічно учні 10-11-х класів вивчають «Історію Вітчизни» ХХ-ХХІ ст. Цей курс позитивно висвітлює події радянського періоду і роль Росії в сучасному світі, і негативно – розвиток Донбасу після здобуття Україною незалежності.

Повністю з позиції РФ у нових підручниках інтерпретується новітня історія України, Євромайдан, анексія Криму Росією, проголошення «народних республік» і російська інтервенція на Сході України в 2014 році [3, с. 41]. Все вказане вище створює небезпечні передумови для унеможливлення майбутньої інтеграції школярів і випускників з окупованих територій до освітнього та суспільного середовища України.

З початком 2022/2023 навчального року на тимчасово окупованих територіях Запорізької та Херсонської областей було введено нові предмети: російська мова та література, історія, суспільствознавство, які вивчаються за російськими підручниками.

Ще одним із способів знищити українську ідентичність є милітаризація освіти, що переважно здійснюється через «патріотичне виховання». В освітній сфері й роботі з дітьми та молоддю окупаційна влада здійснює милітаризацію за допомогою різних інструментів, проте переважно – через державну систему освіти, котра спрямована на формування уявлення про те, що участь у війнах, які розв'язує уряд, - це «священний обов'язок кожного громадянина Росії» [3, с. 31-32].

До того ж, пропаганда посилюється й реальною військовою підготовкою, залученням до російського козачого руху з метою «протидії українізації» в навчальних закладах, використання дитячих та молодіжних рухів, таких як, наприклад, «Юнармія» чи «Велика зміна», основним завданням яких є викорінення української ментальності та формування образу ворога з України. Безумовно, що наслідком такого «виховання» є поступове зникнення громадянської ідентичності у дітей та молоді тимчасово окупованих територій, тобто нашої української молоді [3, с. 17].

Окрему увагу окупаційна влада приділяє вищій освіті на тимчасово окупованих територіях. Так, на Кримському півострові у 2014 році були створені Кримський федеральний університет імені В.І. Вернадського (КФУ) в Сімферополі та Севастопольський державний університет (СДУ) в Севастополі. Для створення КФУ було вирішено об'єднати 7 ВНЗ і 7 наукових організацій півострова, для СДУ – 7 севастопольських ВНЗ [3, с. 17].

Не можна не згадати і про викрадення дітей з подальшим їх переміщенням російськими окупантами на територію РФ, що у відповідності до ст. 49 Конвенції про захист цивільного населення заборонено [5]. Такі дії проводяться під виглядом «оздоровчого відпочинку», з подальшим переміщенням дітей вглиб окупованих території, а також до Криму й Росії.

У висновку хотілося б зауважити, що це, по-суті, невеликий відсоток тієї інформації з приводу того, як реалізується право на освіту та здійснюється організація освітнього процесу на тимчасово окупованих територіях України. Все може бути значно гірше.

Список використаних джерел:

1. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України № 1207-VII від

15.04.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text> (дата звернення: 15.04.2023).

2. Назаренко Ю., Когут І., Жерьобкіна Т. «Освіта на окупованих територіях України (24 лютого – 30 квітня 2022). URL: <https://cedos.org.ua/researches/osvita-na-okupovanyh-terytoriyah-ukrayiny-24-lyutogo-30-kvitnya-2022/> (дата звернення: 15.04.2023).

3. Мовчан С., Суляліна М., Галай А. Освітнє поле на тимчасово окупованих територіях України (2014-2019 рр.). URL: https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2021/02/Osvita_02.pdf (дата звернення: 18.04.2023).

4. Потапова В., Суляліна М., Охредько О. Моніторинговий звіт «Універсальний солдат» (вересень 2022 року). URL: <https://almenda.org/zvit-universalnij-soldat-abo-osvita-yak-znaryaddya-rosii-veresen/> (дата звернення: 19.04.2023).

5. Конвенція про захист цивільного населення під час війни. Женева, 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 19.04.2023).

Гордійчук М. В., кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства Поліського національного університету, м. Житомир

Використання бюджетних коштів у період дії правового режиму воєнного стану в Україні

Актуальність цієї наукової статті обумовлений особливим правовим режимом воєнного стану, що діє на території України у зв'язку із вторгненням збройних сил РФ на територію України, внаслідок чого державна економіка зазнала змін, серед яких і порядок використання бюджетних коштів.

Метою статті є встановлення допустимих меж використання бюджетних коштів, в тому числі, з проекцією на бюджет Поліського національного університету. Для досягнення зазначеної мети перед нами стоїть завдання встановити поняття коштів загального та спеціального фонду, доступні спрямування у порівнянні із бюджетом Поліського національного університету на 2023 рік.

Військове вторгнення РФ на територію України внесло значні корективи у всі, без виключення, державні процеси, в тому числі і у бюджетні відносини, що є найважливішою складовою державного функціонування, у зв'язку із чим Указом Президента України від 24.02.2022 на території України оголошено воєнний стан [1].

Забезпечення діяльності Збройних сил України, фінансування бойових дій, оплата праці військовим, яких з 261 тисячі осіб за кілька тижнів стало близько одного мільйону, потребували значних фінансових вкладень, у

зв'язку із чим виникла необхідність встановлення обмежень у використанні державних коштів відповідними установами. З цією метою, Кабінетом Міністрів України, виходячи із даних наданих розвідкою, 09.06.2021 року приймається Постанова №590 “Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану”. Виконавча влада у викладеній постанові використовує розподіл коштів на відповідних два спрямування - кошти загального та спеціального фондів [2].

Профільним нормативно-правовим актом, що регулює діяльність Державної казначейської служби (Далі - Казначейство) є Положення про Державну казначейську службу України, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 15.04.2015 №215, відповідно до якого, на зазначену службу покладається обов'язок обслуговування бюджетних коштів [3]. Фактично, на казначейство покладається обов'язок із сплати рахунків, що надаються державними органами, в межах їх власних бюджетів.

Стаття 13 Бюджетного кодексу України встановлює поділ бюджету на загальний та спеціальних фонди, у подальшому наводячи їх складові. Так, загальний фонд формується за рахунок коштів усіх доходів бюджету, окрім тих, що спрямовуються до спеціального фонду та кредитування банку. Спеціальний фонд формується за рахунок доходів бюджету, що мають цільове спрямування [4]. Інакше кажучи, загальний фонд певного державного органу формується за рахунок коштів, наданих із державного бюджету, в той час, як спеціальний фонд формується за рахунок сплати профільних послуг зазначеного органу.

Постанова Кабінету Міністрів №590 у статті 19 досить чітко визначає межі використання коштів як загального, так і спеціального фонду. Наприклад до видатків загального фонду віднесено такі витрати як на національну безпеку, оплату праці працівників бюджетних установ, придбання медикаментів та ін., у той час як видатки спеціального фонду спрямовані на виплату винагород присяжним, здійснення медичного огляду працівників, виготовлення бланків дипломів і так далі [2]. Необхідність у встановленні відповідних обмежень зумовлено створенням умов, для здійснення перерозподілу коштів державного бюджету і спрямування частини коштів на національну безпеку.

Аналізуючи кошторис на 2023 рік Поліського національного університету за програмною класифікацією видатків та кредитування державного бюджету - підготовка кадрів ЗВО та забезпечення діяльності їх баз практики, можна прослідкувати, що дохідна частина загального фонду складає 75 091 200,00 грн, у той час як спеціальний фонд 59 000 000, 00 грн, які отримані внаслідок надходження від плати за послуги, що надаються відповідно до законодавства. При цьому видатки за рахунок коштів загального фонду спрямовані за зазначеним кошторисом спрямовуються на дослідження і розробки, окремі заходи по реалізації державних (регіональних) програм.

Отже, використання коштів державного бюджету у час воєнного стану, у зв'язку із дефіцитом бюджету, було обмежено Кабінетом Міністрів України, задля створення умов з перерозподілу коштів на національну безпеку. Встановлені обмеження у використанні коштів зазначеним чином, застосовані вперше з моменту проголошення Незалежності України, а у зв'язку із новизною зазначених подій не були чітко проаналізовані в контексті правового інституту і потребують подальшого дослідження.

Список використаних джерел :

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 №64/2022 URL : <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (Дата відвідування : 20.04.2023).

2. Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 09.06.2021 №590 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2021-%D0%BF#Text> (Дата відвідування : 20.04.2023).

3. Про затвердження Положення про Державну казначейську службу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.04.2015 №215 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/215-2015-%D0%BF#Text> (Дата відвідування : 20.04.2023).

4. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 №2456-VI URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (Дата відвідування 24.04.2023).

Котенко Н. М., кандидат економічних наук, старший викладач кафедри правознавства Поліського національного університету, м. Житомир

Аналіз встановлених обмежень прав та свобод у зв'язку із воєнним станом

Актуальність. Вночі 24.02.2022 рф здійснила військове вторгнення на територію України із східного, північного та південного державного кордону, що стало причиною для запровадження військового стану по всій території країни, про що викладено в Указі Президента України від 24.02.2022 №64/2022. У статті 3 вказаного Указу зазначено, що у зв'язку із введенням воєнного стану тимчасово допускається обмеження прав і свобод людини і громадянина [1]. Дана норма сформована на основі статті 64 Конституції України, де зазначено, що в умовах воєнного або надзвичайного стану допускається часткове обмеження конституційних прав та свобод людини і

громадянина, за винятком окремих, абсолютних прав [2].

Тематика обмеження конституційних прав та свобод досліджувалась рядом науковців правників, серед яких А. Колодій, О. Марцеляк, М. Орзіх та інші.

Метою статті є формування поняття “обмеження прав та свобод людини та громадянина” та встановлення можливих меж державного втручання на основі трискладового тесту.

Виклад основного матеріалу. По суті обмеження прав людини є специфічним заходом примусу, який здійснюється для досягнення загальної мети. Аналізуючи існуючі положення Конституції України та ряду інших нормативно-правових актів, можна сказати, що обмеження прав та свобод людини в умовах воєнного стану - це необхідний засіб організований державою з метою створення можливостей для збереження державних кордонів від збройного наступу країни-агресора.

Правовий інститут обмеження прав та свобод людини сформований із взаємопов'язаних правових норм різних галузей права, серед якого адміністративне, конституційне, кримінальне та цивільне, що спрямовані на врегулювання підстав, методів та способів застосування відповідних обмежень. Теоретик-правник М. Савчин вважає, що сама сутність встановлення обмежень заснована на основоположному правовому принципі - верховенства права, а тому відповідно держава має право здійснити легітимне вторгнення в особисте життя людини, виводячи загальний інтерес вище приватного. Ми схильні погодитись із даним твердженням, у зв'язку із тим, що дійсно превалює принцип загального інтересу [3].

Фундаментальним нормативно-правовим актом на основі якого побудована вся законодавча система нашої держави є Конституція України, де у 21 та 22 статтях зазначено, що конституційні права та свободи не можуть бути піддані обмеженню або скасовано та за своєю суттю є абсолютними, а тому, виходячи із висновків, викладених у Рішення Конституційного Суду України 22.09.2015 №5-рп/2005, де законодавець обмовлений інститут виключно як звуження обсягу прав [4].

Науковий інститут права з обмеження прав характерний власне не виключного для українського законодавства, а є міжнародною нормою, себто механізм встановлений рядом міжнародних договорів, наприклад, таке положення викладено у ст. 29 Загальної декларації прав людини, що встановлює таку можливість з метою дотримання загального добробуту [5].

У контексті застосування обмежень прав та свобод є важливим застосування одного із міжнародних напрацювань, таких як трискладовий тест, що є певним необхідним орієнтиром в застосуванні запланованих обмежень, та складається із трьох питань, при позитивній відповіді на які, запропоноване обмеження вважається допустимим.

Для прикладу ми розглянемо обмеження право вільного пересування:

- Законність обмеження : обмеження права вільного пересування відповідає допустимим обмеженням викладеним у статті 64 Конституції;
- Необхідність обмеження - задля максимальної ефективності

проведення мобілізаційних заходів, у зв'язку із необхідністю відбиття збройної агресії;

- Належна пропорційність - обмеження права свободи пересування є пропорційним меті захисту територіальної цілісності;

Конституція України, зокрема стаття 64 є основою для Закону України «Про правовий режим воєнного стану» та Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану», який у своїй структурі передбачає правові заходи забезпечення відповідного правового режиму, що і деталізує обмеження, викладені у статті 64 Конституції України [2].

Відповідно до Указу Президента України «Про введення воєнного стану» було встановлено перелік конституційних прав, які підлягають обмеженню, а саме 30 – 34, 38, 39, 41 – 44, 53 статті, при цьому Президентом було прийнято рішення не обмежувати такі права як, 21-23, 26, 35–37, 40, 45-52, 54-63 статті Конституції України [1,2].

Заходи стосовно обмеження конституційних прав деталізовані у Постанові КМУ “Про питання запровадження та забезпечення здійснення заходів правового режиму воєнного стану в Україні”, де затверджено таблицю із заходами та відповідальними державними органами за реалізацію зазначених заходів.

Підводячи висновки, конституційні обмеження прав та свобод людини - це встановлення звуження існуючих прав та свобод, що регулюються законом задля збереження інтересів соціуму, держави, підставою застосування яких є Конституція України та ряд інших нормативно-правових актів.

Список використаних джерел :

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 №64/2022 URL : <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (Дата відвідування : 20.04.2023)

2. Конституції України : Закон України від 28.06.1996 №254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата відвідування : 21.04.2023)

3. Савчин М.В. Порівняльне конституційне право: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 328 с. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/29207/1/Savchyn_Comparative%20Constitutional%20Law.pdf (дата відвідування : 12.04.2023)

4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України : Рішення Конституційного суду України від 22.09.2005 №5-рп/2005 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-05#Text> (дата відвідування: 22.04.2023)

5. Загальна декларація прав людини : Міжнародний документ від 10.12.1946 №995_015 URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата відвідування : 22.04.2023)

Ірха Ю. Б., кандидат юридичних наук, заслужений юрист України, начальник науково-дослідного відділу Державного науково-дослідного інституту МВС України, м. Київ

Сексуальне насильство під час збройного конфлікту

Упродовж тисячолітньої історії людства збройні конфлікти завжди завдали болі, страждання та інших негативних наслідків як для їх безпосередніх учасників, так і для сторонніх осіб. Збройні конфлікти змінюють людей, їх поведінку, цінності, спосіб мислення, вони здатні посилити існуючі у суспільстві гендерні нерівності та вивільнити в жінках та чоловіках приховану агресію, окремі прояви якої на полі бою чи поза ним є жахливими, абсолютно не обумовленими бойовою обстановкою та такими, що виходять далеко за межі здорового глузду. У ХХ–ХХІ ст. у світі змінився не тільки характер ведення війн, але й і ставлення міжнародного співтовариства до гендерно зумовленого насильства (далі – ГЗН), яке проявляється в ході будь-якого збройного конфлікту. Під час Другої світової війни були зафіксовані численні випадки ГЗН, однак вони не стали предметом розгляду та кримінального переслідування ані на національному рівні, ані тим більше на міжнародному – під час роботи міжнародних воєнних трибуналів у Нюрнберзі та Токіо.

Жодна жінка чи чоловік, які були зґвалтовані військовими чи зазнали від них інших видів ГЗН, не були викликані для надання свідчень, а темі їх віктимізації приділялася лише епізодична увага. Міжнародні експерти стверджують, що однією із причин безкарності проявів ГЗН у Другій світовій війні було те, що сексуальне та інші види цього насильства, були скоєнні представниками воюючих сторін, тому одній стороні було важко висувати звинувачення проти іншої після завершення воєнних дій. Крім того, сексуальне насильство вже давно вважається неминучою, хоч і небажаною реальністю збройного конфлікту. Це посилювалося тим фактом, що наприкінці 1940-х сексуальні питання та ГЗН загалом не обговорювалися легко і відкрито [1, с. 4].

Розвиток суспільних відносин, посилення ролі неурядових правозахисних організацій, які здійснювали захист і допомогу жертвам ГЗН, у тому числі під час збройних конфліктів, надання цим проблемам публічності – призвели до суттєвого покращення ставлення громадськості та урядовців до цієї проблеми та формування міжнародних і національних правових механізмів протидії усім видам ГЗН. З огляду на загальноновизнану недопустимість ГЗН під час збройного конфлікту, такі діяння були визначені як міжнародний воєнний злочин спочатку у статуті Міжнародного трибуналу щодо колишньої Югославії (1993 р.), а в подальшому у статуті Міжнародного трибуналу щодо Руанди (1994 р.), Міжнародного кримінального суду (1998 р.) Спеціального суду щодо Сьєра-Леоне (2002 р.), Спеціального суду з воєнних злочинів у Камбоджі – Надзвичайних палат у Судах Камбоджі для переслідування за злочини, скоєні у період Демократичної Кампучії (2003 р.).

Згідно Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду сексуальне насильство під час збройного конфлікту визнається злочином проти людяності і переслідується на міжнародному рівні (стаття 7). Це насильство охоплює, але не обмежується, такі діяння як зґвалтування, сексуальне рабство, примушення до проституції, примусова вагітність, примусова стерилізація/аборт, сексуальні каліцтва та сексуальні тортури [2]. Комітет Організації Об'єднаних Націй з ліквідації дискримінації щодо жінок наголосив, що під час та після збройних конфліктів підвищеному ризику ГЗН, особливо сексуального, наражаються конкретні групи жінок і дівчат, наприклад, жінки з числа внутрішньо переміщених осіб та біженців, захисники прав жінок, жінки різної кастової, етнічної чи національної приналежності або інших меншин, які часто стають об'єктами нападу як символічні представники своїх громад, а також вдови та жінки-інваліди. Жінки-комбатанти та військовослужбовці також позбавлені захисту від сексуальних наруг та домагань з боку державних та недержавних збройних груп та рухів опору [3].

На переконання С. Кокбурн, як і всі інші аспекти війни, зґвалтування під час війни аж ніяк не є «безглуздим насильством». Швидше, це соціальний феномен зі складними значеннями, які можна досліджувати, аналізувати та розуміти. Іноді це насильство буває опортуністичним – чоловік «оволодіває» жінкою просто тому, що він має владу, користується шансом і перебуває в компанії чоловіків, які потурають насильству або беруть участь у ньому. Сексуальне насильство може бути прийнятним або активно заохочуватись військовими командирами, якщо вони розглядають це як спосіб формування та зміцнення солідарності у бойовому підрозділі. Часто сексуальне насильство використовують як спосіб передачі «повідомлень» іншій групі чоловіків. Іноді зґвалтування має стратегічний характер і спрямоване на знищення культури в рамках проекту етнічної чистки [4, с. 441].

Зґвалтування, скоєне під час війни, часто має на меті тероризувати населення, розбити сім'ї, знищити громади та, в деяких випадках, змінити етнічний склад наступного покоління. Іноді воно також використовується для навмисного зараження жінок ВІЛ або для того, щоб зробити жінок із цільової спільноти нездатними народжувати дітей. Так, у Руанді упродовж трьох місяців геноциду в 1994 році було зґвалтовано від 100 000 до 250 000 жінок, понад 60 000 жінок були зґвалтовані під час громадянської війни в Сьєрра-Леоне (1991–2002), понад 40 000 у Ліберії (1989–2003), до 60 000 у колишній Югославії (1992–1995) і принаймні 200 000 у Демократичній Республіці Конго з 1998 року. Навіть після закінчення конфлікту наслідки сексуального насильства зберігаються, включаючи небажану вагітність, інфекції, що передаються статевим шляхом, та стигматизацію. Масове сексуальне насильство саме по собі може тривати або навіть посилюватися після конфлікту внаслідок незахищеності та безкарності. При цьому задоволення потреб постраждалих, включаючи медичну допомогу, лікування ВІЛ, психологічну підтримку, економічну допомогу та юридичне відшкодування, потребує значних ресурсів, яких немає у більшості постконфліктних країн [5, с. 1].

Оскільки сексуальне насильство – це сексуальний вираз агресії, бажання продемонструвати владу і панування, важливо пам'ятати про те, що жертвами сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, стають не тільки жінки і дівчата, але і чоловіки та люди з іншими гендерними ідентичностями. Насильство щодо них має на меті порушити соціальні та правові норми, принизити людей та спільноти. Нерідко подібне сексуальне насильство є способом привернути політичну увагу і таким чином заявити про себе. [7]

Значна частина досліджень і звітів про сексуальне насильство у збройних конфліктах обмежуються насильством щодо жінок і дівчат, тоді як насильство щодо чоловіків та хлопчиків здебільшого виключається з дискурсу про гендерний вимір збройних конфліктів. Вважаємо наголосити, що під час збройного конфлікту чоловіки також можуть стати жертвами сексуального насильства, у тому числі зґвалтування, операцій, що калічать статеві органи. Також їх можуть примусити здійснювати це насильство щодо інших.

Британський вчений С. Сівакумаран звертає увагу, що сексуальне насильство щодо чоловіків під час збройних конфліктів дуже часто розглядається і приховується під поняттям «жорстоке поводження» або «тортури». У звітах урядових і неурядових організацій досить часто кастрацію розглядають як «каліцтво», а зґвалтування як «тортури». Це може бути пов'язано з позицією про те, що чоловіки не можуть зазнавати сексуального насильства.

С. Сівакумаран вважає, що сексуальне насильство щодо чоловіків відбувається набагато частіше, ніж прийнято вважати. Чоловіки піддаються сексуальному насильству з боку жінок-комбатантів у ході збройного конфлікту, так само жінки можуть зґвалтувати чоловіків у мирний час. Вчений наголошує, що сексуальне насильство над чоловіками було задокументовано у багатьох збройних конфліктах. В одних конфліктах сексуальне насильство виглядає більш спорадичним і випадковим, в інших – явно систематичним. Це насильство мало місце під час збройних конфліктів у далекому минулому, наприклад у Стародавній Персії та під час хрестових походів, а також у давньогрецьких, китайських, амалекітських, єгипетських та скандинавських арміях. У новітній історії прояви сексуального насильства простежуються у збройних конфліктах в Аргентині, Гватемалі, Іраку, Ліберії, Сальвадорі, Північній Ірландії, Шрі-Ланці, Сьєрра-Леоне, Чечні, Чилі, колишній Югославії, тощо [6, с. 253, 256, 257, 258].

Підсумовуючи, можна дійти висновку, жінки і чоловіки, незалежно від того чи є вони комбатантами чи цивільними особами, можуть стати потенційними жертвами сексуального насильства під час збройного конфлікту. Це насильство уже давно не розглядається науковцями та фахівцями як просте задоволення природних потреб людини (сексуального бажання), воно все частіше характеризується як демонстрація влади, домінування та приниження.

В умовах безкарності сексуальне насильство має тенденцію до зростання та прояву у різноманітних збочених формах. Встановити реальну кількість злочинів та осіб злочинців неможливо, адже жертви (як жінки, так і чоловіки) не бажають розповісти про пережиті знущання через страх розправи, суспільний осуд, стигматизацію та приниження. Крім того, після таких знущань здебільшого жертву вбивають аби не можливо було довести ні подію злочину ні винуватість гвалтівника. Ми переконані, що з метою забезпечення правопорядку в умовах воєнного стану та у відбудовний період усім жертвам сексуального насильства під час збройного конфлікту має надаватися кваліфікована правова, медична, соціальна, психологічна та інша допомога, а також забезпечуватися ефективний доступ до правосуддя задля виявлення та притягнення злочинців до юридичної відповідальності, відшкодування завданої матеріальної і моральної шкоди.

Список використаних джерел

1. Sexual Violence and Armed Conflict: United Nations Response. 1998. 25 p. URL: <https://www.unwomen.org/sites/default/files/Headquarters/Media/Publications/UN/en/cover.pdf> (дата звернення: 14.04.2023).
2. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду від 17.07.1998. URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення 14.04.2023).
3. Комітет ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок. Загальна рекомендація № 30 щодо положення жінок в умовах запобігання конфліктам, протягом конфлікту і у постконфліктних ситуаціях. 01.11.2013 № CEDAW/C/GC/30. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N13/543/33/PDF/N1354333.pdf> (дата звернення: 14.04.2023).
4. Cockburn C. War and security, women and gender: an overview of the issues. *Gender & Development*, 2013. Vol. 21. No. 3. pp. 433-452.
5. Sexual Violence: A Tool of War. Background Note. 4 p. URL: <https://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/assets/pdf/Backgrounder%20Sexual%20Violence%202014.pdf> (дата звернення: 14.04.2023).
6. Sivakumaran S. Sexual Violence Against Men in Armed Conflict. *European Journal of International Law*, 2007. Volume 18, Issue 2. pp. 253–276.
7. О. Харитоновна. Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, у війні РФ проти України: можливості правового реагування. URL: <https://jurfem.com.ua/sexualne-nasylstvo-povyazane-z-konfliktom-u-viyni-rosii-proty-ukrainy/>

Черниш Р. Ф., кандидат юридичних наук, доцент, заступник директора центру, Національна академія Служби безпеки України, м. Київ

Деструктивний інформаційний вплив в реаліях сьогодення

У зв'язку зі швидким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, провідні науковці ґрунтовно досліджують проблематику використання інформації у важливих сферах суспільного життя. Констатується, що наразі інформація є однією із ключових складових взаємодії між особою та державою. В умовах збройних конфліктів стає важливим інструментом, за допомогою якого формується громадська думка та активізується протестний потенціал. Тобто, ми можемо констатувати наявність системного впливу інформації (у тому числі й деструктивного) на громадян. Його реалізація відбувається з боку країни-агресора, мотивованої досягненням певних цілей в коротко- або довгостроковій перспективі. Підтримка агресії окремими громадянами, вчинення антидержавницьких актів непокори чи інших протиправних дій є результатом цілеспрямованого деструктивного впливу противника на їх свідомість і підсвідомість [0].

Застосування деструктивного інформаційного впливу стало одним з ефективних інструментів військових дій, спрямованих на підрив різних сфер життя держави, включаючи політику, економіку та боездатність. Погоджуємося із твердженням про те, що поняття інформаційної війни є на сьогодні одним із найпопулярніших, зокрема тому, що людство перейшло до так званої інформаційної епохи [0].

Доступ до великого об'єму інформації може бути як перевагою, так і недоліком. Багатоспектральність інформаційної сфери може призвести до перенасичення інформацією, що ускладнює критичне осмислення і оцінку достовірності інформації, особливо в умовах інформаційної війни.

Сучасне суспільство, з його величезним обсягом інформації, може стати жертвою деструктивного інформаційного впливу, який може націлюватись на різні аспекти життя, такі як політика, економіка, військова та оборонна сфери, наука тощо. В умовах війни на території України та економічних турбулентностей, громадяни мають важку задачу критично аналізувати потоки інформації, яка з кожним днем стає все більшим. Відмінність між правдою та брехнею може бути важко розпізнати, що може вплинути на розвиток суспільства в цілому. Демократія та реформи можуть бути загрожені, якщо громадяни не зможуть «фільтрувати» інформацію та дотримуватись «інформаційної гігієни». Це може створити можливість для зацікавлених суб'єктів, таких як зовнішні агресори або внутрішні дестабілізуючі сили, дискредитувати позитивні зміни, такі як медичні, освітні, економічні, військові реформи, а також реформи спецслужб і правоохоронних органів.

Також, сучасне суспільство зі своїм великим обсягом інформації стикається з викликами аналізування цієї інформації через її об'єм, суперечливість, поширення фейкових новин та відсутність офіційних коментарів. Це особливо актуально в умовах стресу і страху, які впливають

на сприйняття інформації, і можуть призвести до швидкого поширення «інформаційних вірусів» та деструктивного інформаційного впливу. Вказане в першу чергу є актуальним для країн з «новими демократіями», які не встигли сформуватися до цифрової ери.

Вказані дії агресора мають серйозні наслідки для України. Проведення спеціальних інформаційних операцій може сприяти поширенню фейкової інформації, маніпулюванню даними та створенню «негативного настрою» в суспільстві (викликати конфлікти, ворожнечу між різними групами населення, порушення довіри до офіційних джерел інформації та загрозу національній безпеці). Використання деструктивного інформаційного впливу також призводить до спотворення образу України на міжнародній арені, порушення відносин з добросусідніми країнами та іншими партнерами, а також впливає на економіку та безпеку нашої держави в цілому.

Забезпечення інформаційної безпеки та захисту від деструктивного інформаційного впливу є важливим завданням для України. Це може досягатися шляхом розвитку ефективних механізмів перевірки інформації, посиленням відповідальності за поширення фейкової інформації, забезпеченням доступу до офіційної та достовірної інформації, а також підвищення рівня медіа-грамотності серед населення. Для запобігання і протидії інформаційній війні важливо розвивати медіа грамотність та критичне мислення серед населення, освітлювати прояви деструктивного інформаційного впливу, підвищувати рівень знань про сучасні технології та методи захисту від них. Також важливо забезпечити адекватний рівень захисту інформаційних систем на рівні держави та військових структур, здійснювати моніторинг та аналіз інформаційних загроз, реагувати на них своєчасно та ефективно.

Організація ефективної протидії деструктивному інформаційному впливу повинна досягатися й шляхом виявлення та блокування сепаратистських Інтернет-ресурсів, які використовуються представниками терористичних організацій квазіутворень на території держави в інтересах пропаганди ідеології, що закликає до повалення конституційного ладу в Україні, відокремлення її територій, екстремізму та тероризму [0].

Протидія деструктивному інформаційному впливу вимагає застосування комплексного підходу та різноманітних заходів, таких як взаємообмін профільними науковими напрацюваннями і практичним досвідом, всебічне та своєчасне інформаційно-аналітичне, методичне і технологічне забезпечення задіяних у протидії державних інституцій, співпраця зі світовою спільнотою та країнами-партнерами тощо.

Список використаних джерел:

1. Малик Я. Інформаційна війна і Україна. *Демократичне врядування*. 2015. Вип. 15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2015_15_3.
2. Черниш Р.Ф. Дестабілізація суспільно-політичної ситуації в Україні спецслужбами Російської Федерації (на прикладі реалізації плану «Шатун»). *Літописець*. Випуск 12: Збірник тез за матеріалами IV Всеукраїнської

науково-практичної конференції «Права людини: історичний вимір і сучасні тенденції» (м. Житомир. 24-25 листопада 2016 року). Житомир : ФОП Левковець Н. М. 2017. С. 22-24.

3. Черниш Р.Ф. Організаційні та правові методи протидії маніпулюванню свідомістю громадян у соціальних мережах. *Вісник кримінального судочинства*. 3-4. 2020. с. 168-177. <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2020.3-4/168-177>.

Бучинська А. Й., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правознавства Поліського національного університету, м. Житомир

Особливості закріплення правового статусу біженців з України в польському праві

Конвенція про статус біженців, яка була ухвалена 28 липня 1951 року в Женеві конференцією повноважних представників (набула чинності 22 квітня 1954 року), закріплює термін «біженець». [1]. Польща приєдналось до цієї Конвенції шляхом складення документа про приєднання Республіки Польща до вищезазначеної Конвенції від 27 вересня 1991 року, який було передано на зберігання Генеральному секретарю ООН, і відповідно Конвенція набула чинності для Республіки Польщі 26 грудня 1991 року [2].

Окрім вищезазначеної Конвенції, на території Польщі діють інші міжнародні акти, які регулюють питання біженців, зокрема Нью-Йоркський протокол 1967 р.; Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. [5]; Протокол 4 до цієї Конвенції, який в ст. 4 забороняє колективне вислання іноземців, відповідно до Протоколу 7 цієї ж Конвенції іноземець, який законно перебуває на території держави, має право залишатися на цій території, і його не можна вислати, якщо це не передбачено законом [5]. Якщо таке вислання має місце, то це повинно бути здійснене відповідно до закону, при цьому дана особа має право надати свої доводи проти вислання, переглянути свою справу і звернутися до компетентного органу або особи, яку призначив цей орган, з цією метою; Конвенція про права дитини від 1989 р., ст. 22 якої забезпечує належний захисту та гуманітарну допомогу дитині, яка має намір подати заяву про статус біженця або вже визнана такою. Це є гарантією захисту її прав та допомогти у користуванні всіма застосовуваними правами. Внутрішніми нормативно-правовими актами, які покликані регулювати статус біженців в Польщі є: Закон про надання захисту іноземцям на території Республіки Польща та Закон про іноземців, Директива Ради 2004/83/ЄС від 29 квітня 2004 р., що встановлює мінімальні вимоги до кваліфікації та статусу осіб без громадянства або громадян третіх країн, які є біженцями або потребують міжнародного захисту, а також визначає обсяг захисту, який може бути наданий таким особам та Директива Ради 2005/85/ЄС від 1 грудня 2005 р.

щодо мінімальних стандартів поведінки в процедурі надання та скасування статусу біженця в державах-членах.

У зв'язку із війною, яку розв'язала росія проти України від 24 лютого 2022 року громадяни України можуть звертатися за міжнародним захистом в Європейському Союзі, в т. ч. Польщі. На засіданні Ради ЄС у Брюсселі 4 березня 2022 року було прийнято рішення про застосування Директиви від 20 липня 2001 року № 2001/55/ЄС, яка стосується мінімальних стандартів для тимчасового захисту при масовому напливі переміщених осіб, а також заходів, які забезпечують розподіл навантаження між державами-членами ЄС щодо прийому таких осіб та їхнього наслідку. Ця Директива спрощує традиційний процес надання притулку, який часто є перевантаженим, та пропонує швидкий та спрощений доступ до захисту в країнах ЄС [3].

Набуття тимчасового захисту в країнах ЄС не означає отримання статусу біженця в цих країнах відповідно до діючої Конвенції про статус біженців, який надає права, аналогічні посвідці на проживання. Проте, особи з тимчасовим захистом в ЄС мають можливість подати заявку на отримання статусу біженця в будь-який момент.

Держави-члени вирішили, що особи, на яких поширюється тимчасовий захист, які вже отримали документи, що підтверджують використання такого захисту в даній державі, можуть пересуватися територією Європейського Союзу протягом 90 днів протягом наступних 180 днів. До отримання документів, що підтверджують використання тимчасового захисту, громадянин України може пересуватися країнами Європейського Союзу на тих самих умовах за наявності біометричного паспорта. Громадяни України не зобов'язані користуватися тимчасовим захистом на території першої держави-члена, до якої вони в'їхали. Вони можуть вибрати, де вони хочуть скористатися цим захистом. На громадян України, які отримали статус тимчасового захисту в країнах ЄС, поширюється дія безвізового режиму.

Польща є країною, яка однією з перших в Європейському Союзі і з перших годин вторгнення росії на територію України відчула на собі весь тягар потоку громадян України, які втікаючи від агресивних дій російських військ, шукали безпеки, і зрозуміло найкоротший шлях, який гарантував цю безпеку була територія саме Польщі. Щоб легалізувати перебування громадян України, які змушені були втікати на територію Польщі, польський законодавець вже 12 березня 2022 року приймає спеціальний Закон «Про допомогу громадянам України у зв'язку зі збройним конфліктом на території цієї країни» [4]. Слід підкреслити, що польський Закон не може обмежувати право на захист осіб, який гарантується рішенням Ради Європейського Союзу.

Відповідно до положень цього Закону, громадяни України можуть перебувати на території Польщі 18 місяців, якщо вони легально прибули до Польщі з території України в період з 24 лютого 2022 року у зв'язку зі збройним конфліктом незалежно від того, чи прибули безпосередньо з

території України чи через територію іншої країни, і заявили про свій намір залишитися на території Польщі, або є чоловіком/дружиною громадянина України, і в'їхали до Польщі на вищевказаних умовах (навіть якщо відсутнє українське громадянство).

Якщо особа належить до вищезазначеної групи людей, протягом максимум 30 днів після перетину кордону їй слід звернутися до будь-якого органу гміни та подати заяву на отримання номера PESEL UKR (це польський унікальний номер). На основі цього номера відкривається доступ до довіреного профілю, який полегшить виконання багатьох подальших формальностей. У майбутньому номер PESEL і довірений профіль також дозволять вам отримати доступ до електронного документа, що підтверджує вашу особу та статус проживання. Якщо особа вже має номер PESEL, їй все одно необхідно повідомити владу гміни протягом 30 днів після перетину кордону, щоб записати свій статус PESEL UKR у реєстрі. Заяву на отримання номера PESEL для неповнолітньої особи подають її батьки, опікун, піклувальник, тимчасовий опікун або особа, яка фактично здійснює опіку над дитиною. Якщо за станом здоров'я чи інвалідністю особа не можете особисто подати заяву в орган гміни, заяву можна подати за місцем свого проживання. Однак, виїзд громадянина України з Польщі більше ніж на місяць позбавляє його права легально перебувати в Польщі на підставі цього спеціального закону.

Громадяни України, статус яких визначає спеціальний закон, можуть працевлаштуватись, якщо перебувають на законних підставах на території Польщі, а також здійснювати господарську діяльність, на тих самих умовах, що громадяни Польщі, тобто має місце застосування принципів національного режиму.

Спеціальний закон передбачає надання громадянам України, які прибули до Польщі з 24 лютого, права на отримання допомоги, напр. на проживання, харчування або безкоштовну психологічну допомогу. Також гарантоване соціальне забезпечення у вигляді допомоги сім'ям з дітьми, соціального страхування, знижка плати за відвідування дитячого садочка, одноразова грошова допомога у розмірі 300 злотих на особу для громадян України, за умови внесення їх до реєстру PESEL.

Громадяни України в межах вищезазначеного закону мають право на медичне обслуговування, на умовах та в обсязі, в якому мають право на пільги особи, застраховані за обов'язковим або добровільним медичним страхуванням, згідно польського законодавства, що фінансуються з державних коштів, за винятком санаторно-курортного лікування та санаторно-курортної реабілітації. На практиці це означає, можливість користування послугами сімейних лікарів в амбулаторіях, лікарів-спеціалістів, лікарень, відшкодуванням вартості ліків тощо майже в тому ж обсязі, що й громадяни Польщі, застраховані Національним фондом здоров'я.

Спеціальним законом пропонується запровадити інститут тимчасового опікуна для дітей, які не мають законних опікунів у Польщі.

Неповнолітній особі, перебування якої законним у зв'язку з перетином кордону після 24 лютого 2022 року, суд за місцем проживання неповнолітньої особи призначає тимчасового опікуна за заявою та за власною ініціативою. Це новий інститут у польському законодавстві, який має полегшити встановлення опіки над неповнолітніми.

У сфері освіти також гарантоване право на навчання в польських загальноосвітніх навчальних закладах та університетах для осіб, які законно перетнули кордон з 24 лютого 2022 року.

Для деяких категорій фахівців, зокрема лікарів, стоматологів, викладачів, наукових працівників, психологів, Закон передбачає спеціальні умови для їх працевлаштування.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про статус біженців 28.07.1951 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text (дата звернення 09.04.2023 р.).
2. Przystąpienie przez Rzeczpospolitą Polską do Konwencji dotycząca statusu uchodźców, sporządzonej w Genewie dnia 28 lipca 1951 r. Dz.U.1991.119.516.
3. Dyrektywa 2001/55/WE w sprawie minimalnych standardów przyznawania tymczasowej ochrony na wypadek masowego napływu wysiedleńców oraz środków wspierających równowagę wysiłków między Państwami Członkowskimi związanych z przyjęciem takich osób wraz z jego następstwami. Dz.U.U.E.L.2001.212.12.
4. Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa. Dz. U. 2022 poz. 583
5. Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

Бондарчук Н. В., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правознавства Поліського національного університету, м. Житомир

Петря О. Е., магістрантка I курсу спеціальності «Право» Поліського національного університету, м. Житомир

Проблеми забезпечення гендерної рівності у трудових відносинах

Проблема гендерної рівності є однією з найбільш актуальних проблем у сучасному світі загалом та в Україні зокрема. Жінки стикаються зі значними труднощами у сфері працевлаштування, такими як дискримінація на підставі віку, статі та сімейного стану. Вони також мають менші можливості отримання високооплачуваних посад, а також мають справу з більшою кількістю перешкод для кар'єрного зростання та отримання високого доходу порівняно з чоловіками.

Україна має законодавчо закріплені положення про рівність прав жінок та чоловіків, визначені Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Метою цього Закону є досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України [1]. Однак, не дивлячись на це, гендерні стереотипи продовжують переслідувати жінок, які мають гарантовані державою можливості для реалізації своїх законних прав та інтересів.

Історично склалося так, що жінки виконують роль «берегині домашнього вогнища», але з появою права працювати та заробляти на рівні з чоловіками, домашні обов'язки та піклування про дітей та сім'ю не зникають. На жаль, це є одним із чинників, який враховується роботодавцями під час прийому на роботу. На співбесіді кандидатів на посаду часто запитують про сімейний стан, наявність дітей та плани на майбутнє. Це може призвести до дискримінації жінок з дітьми, оскільки роботодавці вважають, що вони будуть обтяжені додатковими обов'язками та будуть мати потребу в додаткових відпустках по догляду за дітьми.

Часто в оголошеннях про роботу, які з'являються в різних засобах масової інформації, містяться вимоги до віку, статі та зовнішнього вигляду претендента на посаду. Проте, такі форми дискримінації є неприпустимими та порушують права жінок на рівні можливості працевлаштування та розвитку кар'єри.

Особливо поширеною є дискримінація на підставі сімейного стану та віку жінок. Незаміжні жінки, жінки з дітьми до 3 років та жінки старше 40 років часто стикаються з відмовою в прийомі на роботу, незважаючи на їх освіту, досвід та професійні якості. Роботодавці можуть вважати таких працівниць менш продуктивними або менш здатними до виконання своїх обов'язків через потенційні медичні проблеми, які можуть виникнути внаслідок вагітності або віку.

Також вагітні жінки, жінки з дітьми віком до 14 років або жінки старше 40 років можуть зазнавати дискримінації на роботі. Роботодавці можуть бути налаштовані скептично і вважати їх менш продуктивними або менш здатними до зміни професії чи навчання нових навичок. Це може призвести до відмови в прийомі на роботу або до зменшення можливостей кар'єрного зростання. Важливо прийняти відповідні заходи для захисту прав жінок та боротися з дискримінацією при працевлаштуванні та вже після прийняття на роботу відповідно. Статистичні дані показують нам сумні цифри – лише 9-10% жінок знаходять роботу за спеціальністю після закінчення навчання, в той час, як чоловіча частка в цьому питанні становить приблизно 80-90%.

Ще однією суттєвою проблемою, з якою стикаються жінки – нерівна оплата праці. Згідно статистичних даних за 2021 рік, в середньому жінки

отримують заробітну плату на 15-20% менше, ніж чоловіки. В багатьох галузях економічної діяльності спостерігається розрив у розмірі зарплати чоловіків порівняно з жінками. Чим це обумовлено?

Кодекс законів про працю України та Закон України «Про оплату праці» прямо не гарантують рівну оплату праці чоловіків і жінок. Однозначно позитивним моментом є прийняття Закону № 198-IX від 17.10.2019, який забороняє будь-яку дискримінацію у сфері праці, в тому числі за ознакою статі. Проте механізм реалізації цього закону в частині забезпечення рівної оплати праці чоловіків і жінок відсутній, а глава «Оплата праці» Кодексу законів про працю України не враховує гендерний аспект. Таким чином, в Україні все ще існує розрив у забезпеченні рівної оплати праці чоловіків і жінок.

Також варто наголосити на тому, що при побудові своєї професійної кар'єри, жінки в Україні нерідко зіштовхуються з труднощами, пов'язаними з явищем «скляної стелі». Це поняття відображає невидимий бар'єр, який ускладнює жінкам доступ до керівних посад та високопосадових місць в компаніях та організаціях. В Україні це явище може бути ще більш виразним через стереотипи та усталені уявлення про ролі статей у суспільстві.

Деякі роботодавці можуть вважати жінок менш здатними до керівництва або схильними до того, щоб відволікатися від роботи через сімейні обов'язки, що може ускладнити жінкам отримання керівних посад та можливість кар'єрного росту. За статистикою, жінки становлять меншість серед керівників підприємств та організацій в Україні, що свідчить про те, що проблема «скляної стелі» залишається досить поширеною. Це питання потребує подальшої уваги та розв'язання, щоб забезпечити рівні можливості для жінок у сфері професійного розвитку та кар'єрного зростання.

Незважаючи на певні позитивні зміни, такі як законодавчі акти, які забороняють дискримінацію на підставі статі, проблема гендерної рівності залишається важливою і потребує подальшої уваги та розв'язання. Це вимагає більш глибокого розуміння проблеми та зусиль для викорінення гендерних стереотипів, які є основною причиною дискримінації та нерівності.

Для того, щоб вирішити цю проблему, необхідно проводити системну роботу по зміні стереотипів та переконань, розширювати обізнаність суспільства щодо гендерної рівності та сприяти активному залученню жінок до всіх сфер життя. Це може бути досягнуто через різноманітні ініціативи, такі як кампанії з просвітницькою метою, освітні програми, розвиток жіночого лідерства та підтримка жінок-підприємців.

Крім того, необхідно продовжувати розробляти та впроваджувати законодавчі акти та політики, які забезпечують рівні можливості для жінок та чоловіків. Наприклад, включення жінок до процесу прийняття рішень, політики сприяння рівності заробітної плати та рівної представленості на керівних посадах.

Загальний підхід повинен бути зосереджений на створенні відкритої, толерантної та рівноправної культури, яка сприятиме розвитку інклюзивного

суспільства. Тільки таким чином можна забезпечити повну ефективність законодавчих засобів у боротьбі з гендерною дискримінацією та забезпечення рівних можливостей для жінок і чоловіків.

Список використаних джерел:

1. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08 верес. 2005 р. № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення: 12.04.2023).

Бочек О. І., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Державного науково-дослідного інституту МВС України, м. Київ

Сексуальне насильство як зброя війни (на прикладі Косово)

Протягом всієї історії людства сексуальне насильство було широко поширеним у збройних конфліктах і часто розглядалося як неминучий наслідок війни. Воно мало місце під час збройних конфліктів у всі часи на всіх континентах та є все ще поширене в ряді сучасних збройних конфліктах, наприклад у Центральньоафриканській Республіці, Колумбії, Демократичній Республіці Конго, Карабасі та, навіть, Україні. Крім того, свій слід в історії залишили й війни, які вже закінчилися, серед яких війна у Косово. Сексуальне насильство залишається руйнівним явищем із згубними наслідками для жертв – жінок, чоловіків, хлопчиків, дівчаток – а також для їхніх сімей і цілих громад. Міжнародні організації надають цифри, які викликають тривогу, але ці дані можуть показати лише верхівку айсберга. Однією зі специфічних проблем, пов'язаних із сексуальним насильством, є те, що воно залишається «невидимим» злочином, оскільки почуття провини чи сорому, страх перед помстою чи табу можуть перешкоджати жертвам виступити та заявити про це.

Сексуальне насильство, у тому числі пов'язане з конфліктом, часто не має відношення до сексуального бажання, а натомість пов'язане з владою, домінуванням і зловживанням владою. Хоча жінки та дівчата особливо вразливі, чоловіки та хлопчики також стають жертвами сексуального насильства. Часто сексуальне насильство вчиняється не ізольовано, а супроводжується іншими порушеннями, такими як незаконні вбивства, вербування дітей, знищення майна чи грабїж. Його причин (прямих і непрямих) може бути багато, включаючи атмосферу безкарності, яка поширена під час війни, відсутність чітких наказів/інструкцій, що забороняють сексуальне насильство, розповсюдження стрілецької зброї та легкої зброї, що використовується для погроз жертвам, підвищена

вразливість жертв збройних конфліктів (внутрішньо переміщених осіб, мігрантів, вдів тощо), а також руйнування зв'язків у громаді та індивідуальних механізмів подолання. Сексуальне насильство також може використовуватися сторонами збройних конфліктів у стратегічних або тактичних заходах. У всіх випадках це має руйнівні наслідки – насамперед для самих жертв, звичайно, через негативні фізичні, психологічні, соціальні та економічні наслідки, а також для родичів жертв, які стикаються з можливою травмою, почуттям образи та провини за відсутність змоги захистити своїх рідних та близьких.

Косовське суспільство пройшло через довгий і страждальний процес до кінця 1999 року. Цей рік знаменує кінець останнього збройного конфлікту між косовськими албанцями та сербським режимом. З лютого 1998 року по червень 1999 року сербські сили вчинили безліч злочинів. Серед цих злочинів велику кількість становили акти сексуального насильства, скоєні проти косовських – албанських жінок і дівчат. Ці звірства вчинялися у найжорстокіший спосіб, включаючи «згвалтування, погрози особистим обшуком, побиття з метою примусового аборту дитини (у випадку вагітних жінок), приниження шляхом примушування жінок і дівчат з'явитися оголеними перед одним або багатьма чоловіків, тортур та іншого жорстокого фізичного насильства...»[1]. Крім того, ці акти сексуального насильства змусили жертв страждати через дуже болісний процес, який призвів до економічних, освітніх та соціокультурних проблем. Основною причиною, чому члени цих озброєних груп вчиняли ці злочини, було покарання певної групи, терор, «помста їм або змусити їх втекти з місця», а особливо знищити сім'ї та їхніх членів [2].

Під час Косовської війни жертвами таких злочинів стала велика кількість жінок і дівчат. За деякими оцінками, це число може досягати 20000 жінок і дівчат, які постраждали від сексуального насильства під час війни в Косово [3]. Незважаючи на таку кількість жертв сексуального насильства, влада Косово лише у 2015 році офіційно визнала цю проблему та прийняла закон, який дозволяє жінкам і чоловікам, які стали жертвами сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, подавати заявку на отримання відповідного статусу. Через цей статус жертви можуть претендувати на пенсію (до 230 євро на місяць), а також можливість отримання належного медичного забезпечення, працевлаштування, професійної підготовки та якісної освіти. Так, з моменту створення в лютому 2018 році до 30 червня 2022 року урядова комісія Косова, відповідальна за перевірку та визнання статусу постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, отримала загалом 1728 заяв. З них 1274 (1217 жінок і 57 чоловіків) отримали статус потерпілих, а 80 все ще перебувають у процесі підтвердження [4]. Слід відмітити, що до того, як уряд призначив пенсії, жертви сексуального насильства не мали жодної підтримки від жодної установи, окрім місцевих неурядових організацій, таких як «Косовський

реабілітаційний центр для жертв катувань» (KRCT). До того ж, близько 80% жертв продовжують мовчати через страх бути покинутими або підданими жорстокому поводженню сім'єю (чоловіком) через релігійні переконання та традиції.

Поліція, солдати та воєнізовані формування гвалтували жінок по всьому Косово. Напади відбувалися за різних обставин, зокрема найпоширенішими були – згвалтування за місцем проживання, згвалтування під час втечі з країни та згвалтування під час ув'язнення. За типовим сценарієм урядові війська заходили в будинки жінок і гвалтували їх або в сусідній кімнаті, саду чи на очах у членів родини. Зокрема, жінки-жертви та очевидці повідомляли про випадки згвалтування, коли солдати та воєнізовані формування вимагали гроші у косоварів, які намагалися втекти з країни. У випадку, якщо в родині грошей не було, дружини, сестри та доньки були змушені піти з поліцією чи солдатами, деякі з яких зазнавали згвалтування та сексуального насильства. Під час перебування в полоні солдати та воєнізовані формування вивозили деяких жінок на інші місця, щоб катувати їх сексуально [5].

Згвалтування та інші форми сексуального насильства, скоєні під час війни в Косово (1998-99 рр.), не здивували експертів з прав людини жінок. Севді Ахметі, яка документувала порушення прав людини щодо жінок у Косово, збрала свідчення про згвалтування сербськими спецпідрозділами поліції та солдатами югославської армії, скоєних у період з лютого 1998 року по березень 1999 року. Сербські воєнізовані формування та спеціальна поліція використовували згвалтування в ряді випадків протягом 1998 року, щоб покарати жінок-членів сімей прихильників Армії визволення Косова перед повітряним наступом НАТО [6]. Загалом Human Rights Watch задокументувала шість випадків згвалтувань сербськими силами протягом 1998 року, хоча докази, зібрані Human Rights Watch, лікарями та місцевими правозахисними групами, свідчать про те, що реальна кількість була набагато більшою.

Офіційна державна пропаганда в Югославії в десятиліття, що передувало війні, служила для дегуманізації та стереотипізації косовських албанок. [7]. Сербська пропаганда протиставляла сербських жінок, які вважалися «культурними, сильними та гідними материнства», албанським жінкам, які зображувалися як «без розбору плодючі» [8]. За словами Ахметі, «наприкінці 1980-х проти албанських жінок велася величезна пропаганда – нас зображували як дурних, неосвічених жінок з відкритими ногами, готових до сексу» [9]. Цей напад на албанських жінок у контрольованих державою ЗМІ підживив сербську націоналістичну істерію, заохочуючи конфлікти та зловживання. У поєднанні з офіційною пропагандою, яка засуджувала албанських косовських чоловіків як «терористів», зображення, представлені в ЗМІ, маніпулювали страхами етнічного сербського населення. Як бачимо, пропаганда, як й сексуальне насильство, є важелями та методами введення

війни та впливу на населення країн. Ще з давніх часів, в добу запеклих міжплеменних воєн, вояки всіляко намагалися злякати ворожих бійців, щоби скувати їхню волю й переконати у своїй перевазі. XIX столітті політичні партії змагалися за вплив на ЗМІ, аби мати можливість схилити виборців на свою користь. У першій половині XX століття тоталітарні держави (СРСР, Німеччина, Італія) встановили контроль над ЗМІ і зробили пропаганду одним із головних інструментів державної політики, а в окремих випадках й ведення війни [10].

Окрім надання статусу та пенсії жертвам сексуального насильства, в Косово створено ряд інституцій, метою яких є допомога жертвам сексуального насильства, збір та реєстрація доказів зґвалтувань, скоєних під час війни у Косово, зокрема: Національна Рада у справах осіб, які пережили сексуальне насильство під час війни; Рада із захисту прав і свобод людини; Інститут воєнних злочинів, який діє при Міністерстві юстиції.

І хоча з часу закінчення війни минуло майже два десятиліття, жертви сексуального насильства все ще страждають і зазнають стигматизації внаслідок зґвалтувань, скоєних сербською поліцією та армією. У зв'язку з цим необхідно вжити серйозних заходів для підвищення обізнаності, щоби суспільство могло зрозуміти, через що пройшла ця група жінок і чоловіків з метою усунення стигматизації, яку суспільство покладає на жертв. Проведення інформаційних кампаній та публічних дебатів є важливим кроком у зменшенні стигматизації постраждалих від сексуального насильства. Крім того, незважаючи на те, що цей злочин є серйозним порушенням міжнародного гуманітарного права, відсутність відповідальності тих, хто скоює злочини сексуального насильства в умовах конфлікту, посилює безкарність. Безкарність винних у сексуальному насильстві залишається однією з найбільших несправедливостей для жертв, які зазнали цих злочинів у будь-якій точці світу, але ця несправедливість мала значний вплив на жертв в Косово.

Список використаних джерел:

1. Serb Gang-Rapes in Kosovo Exposed, HUMAN RIGHTS WATCH (Mar. 20, 2000, 7:00PM). URL: <https://www.hrw.org/news/2000/03/20/serb-gang-rapes-kosovo-exposed>. (дата звернення 15.04.2023)
2. Sara Ferro Ribeiro & Danaé van der Straten Ponthoz, International Protocol on the Documentation and Investigation of Sexual Violence in Conflict 19 (Mar. 2017). URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/598335/International_Protocol_2017_2nd_Edition.pdf. (дата звернення 15.04.2023)
3. Amra Zejneli, How Long Can You Keep a Secret? For Kosovo's Wartime Rape Victims, the Answer Is: Maybe Forever, RADIO FREE EUROPE RADIO LIBERTY (May 29, 2014, 12:12PM). URL: <https://www.rferl.org/a/kos>

ovo-wartime-rape-victims-kept-secret/25403115.html. (дата звернення 15.04.2023)

4. Breaking their silence: survivors of conflict related sexual violence in kosovo are rebuilding their lives with medica gjakova. URL: <https://unmik.unmissions.org/breaking-their-silence-%C2%A0survivors-conflict-related-sexual-violence-kosovo-are-rebuilding-their-lives> (дата звернення 15.04.2023)

5. Gender-based violence against kosovar albanian women. URL: <https://www.hrw.org/legacy/reports/2000/fry/Kosov003-02.htm>

6. See, for example, Gordana Igric, «Kosovo Rape Victims Suffer Twice» Institute of War and Peace Reporting. URL: www.iwpr.ac.psiweb.com/index.pl5?archive/bcr/bcr_19990618_2_eng.txt) (дата звернення 15.04.2023)

7. See Helsinki Watch and The International Helsinki Federation for Human Rights, Yugoslavia: Crisis in Kosovo (New York: Helsinki Watch, 1990), Human Rights Watch/Helsinki, Open Wounds: Human Rights Abuses in Kosovo (New York: Human Rights Watch, 1993), and Human Rights Watch/Helsinki, «Persecution Persists: Human Rights Violations in Kosovo», A Human Rights Watch Short Report, vol. 8, no. 13, December 1996.

8. Julie Mertus, «Women in Kosovo: Contested Terrains» in Sabrina Ramet, ed., Gender Politics in the Western Balkans: Women and Society in Yugoslavia and the Yugoslav Successor States (University Park: Pennsylvania State University Press, 1999) pp. 174 and 178. Mertus cites Borba (Belgrade) 2 June 1994 as an example of such propaganda.

9. Human Rights Watch interview, Sevdie Ahmeti, Pristina, July 11, 1999.

10. Шутов Андрій. Пропаганда та маніпуляції. URL: http://mediadriver.online/manipuliatsiyi_ta_propahanda/manipulyatsiyi-ta-propaganda/ (дата звернення 15.04.2023)

Омельченко О. П., доктор філософії в галузі права, науковий співробітник відділу дослідження прав інтелектуальної власності та прав людини у сфері охорони здоров'я НДІ інтелектуальної власності НАПрН України, м. Київ

Правова культура донорства крові: запорука стійкості системи крові як елемента національної біобезпеки у сфері охорони здоров'я

Війна Росії проти України карколомно руйнує усі без винятку сфери суспільного життя, однак сфера охорони здоров'я є однією з найбільш постраждалих. Це пов'язано не лише із завданням фактичних руйнувань чи повним знищенням закладів охорони здоров'я (за даними ВООЗ Росія понад 800 разів атакувала медичні заклади України [1]), що є порушенням норм міжнародного гуманітарного права (відповідно до ст.18 та ст. 22 Конвенції про захист цивільного населення під час війни цивільні лікарні не можуть

бути об'єктом атак [2]), а й ускладненням/унеможливленням забезпечити доступ до лікування широким верствам населення, безпрецедентним зростом травматизму, збільшенням інтенсивності розповсюдження суспільно небезпечних хвороб, негативною динамікою психічних захворювань тощо.

Життя країни в режимі воєнного стану, ведення бойових дій на значній території засвідчили важливість підтримання стійкості національної системи крові та усієї її інфраструктури. Консолідація українського суспільства щодо донації крові у критичні моменти дозволяє відносно стабільно забезпечувати трансфузію крові та її компонентів під час війни.

Війна вкотре підтвердила важливість національної безпеки, а забезпечення останньої, у її складі й біобезпеки, буде основним завданням держави і у час післявоєнного відновлення.

Стаття 290 Цивільного кодексу України закріплює право повнолітньої дієздатної фізичної особи бути донором крові, її компонентів, органів, інших анатомічних матеріалів та репродуктивних клітин [3].

Історично донація крові сягає давнини, а перші значимі відкриття у сфері переливання крові були зроблені ще у XVII столітті [4]. Відтоді можливості науки та практики значно просунулися і вже сьогодні людство має ефективні інструменти щодо забезпечення трансфузії крові та формування запасів крові і її компонентів з їх зберіганням у якісному стані у банках крові.

Підтримання стійкості системи крові можливе за умов наявності необхідного обладнання/пристроїв тощо для маніпуляцій з кров'ю та її компонентами та наявності власне самої крові, а отже – стабільної донації крові донорами.

Важливе значення для цього має правова культура донорства як «система домінуючих у суспільстві поглядів, переконань щодо донації біологічного матеріалу, базованих на правовій реальності тієї чи іншої держави» [5, с.84-89].

В умовах набуття Україною членства в Європейському Союзі та у відповідь на виклики часу відбувається реформування законодавства та власне системи крові в Україні. Так, 17 лютого 2023 року Кабінет Міністрів України постановою №143 затвердив Положення про створення інформаційно-комунікаційного комплексу системи крові (далі Положення). Положення створює правове поле для функціонування інформаційно-комунікаційного комплексу системи крові та, серед іншого, інформаційно-комунікаційної системи eКров, яка «призначена для обробки даних та забезпечення суб'єктів інформаційно-комунікаційного комплексу системи крові інформацією відповідно до їх повноважень та функцій у сфері донорства крові та компонентів крові, функціонування системи крові» [6]. Функціонування інформаційно-комунікаційного комплексу системи крові має забезпечити автоматизацію процесів з управління запасами крові та її компонентів і створити умови для злагодженої взаємодії між суб'єктами системи крові.

На залученість населення до донатації крові впливає низка чинників (етико-моральні засади суспільства, рівень розвитку системи охорони здоров'я, обізнаність тощо) серед яких право відіграє важливу роль, формуючи правові умови для «комфорту» як донорів так і реципієнтів.

У березні 2023 р. оприлюднено проєкт розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку добровільного безоплатного донорства крові та компонентів крові на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів на 2023-2025 роки з її реалізації» (далі Стратегія) [7]. Стратегія визначає напрями розвитку добровільного безоплатного донорства крові та її компонентів, кінцева мета якої полягатиме у забезпеченні системності добровільного безоплатного донорства крові в Україні.

До 2022 року Україна мала невисокі показники залученості населення до донатації крові у відсотковому вимірі кількості донорів. Однією із причин цього є і відсутність належної нормативно-правової бази щодо організації забору та управління кров'ю як ресурсом.

Важливість інфраструктури національної системи крові поза сумнівом, а стійке функціонування останньої є запорукою, поміж іншого, національної біобезпеки у сфері охорони здоров'я. В умовах надзвичайних ситуацій, однією з яких є війна, з метою порятунку життя значної кількості людей система охорони здоров'я має бути спроможною забезпечувати трансфузію крові та її компонентів усім потребуючим. Необхідно стабільно підтримувати стратегічний запас крові та її компонентів, з цією метою важливим елементом інфраструктури системи крові є банки крові.

Цілком очікувано, що розвиток правової культури донорства крові сприятиме просуванню винаходів щодо трансфузії крові, що матиме позитивний вплив на розвиток інтелектуальної власності у сфері охорони здоров'я.

Життя у суспільстві характеризується соціальною відповідальністю його членів, що у контексті донорства біологічного матеріалу полягає у свідомому ставленні громадян до потреб системи охорони здоров'я щодо крові та іншого донорського біологічного матеріалу. Залученості населення до донатації сприятиме і належна просвітницька діяльність про донорство, його суть і значення для суспільства та нації в цілому. В умовах післявоєнної відбудови надважливо сприяти високому рівню здоров'я усієї української нації як умови стійкості безпеки держави у тому числі і біобезпеки.

Вище зазначені законодавчі ініціативи – це наближення законодавства України до законодавства Європейського Союзу щодо стандартів якості та безпеки забору, тестування, обробки, зберігання та розповсюдження крові людини. Належна законодавча база та комплекс організаційно-технічних дій, які ще належить прийняти, здійснити та удосконалити, мають забезпечити захист донорів та реципієнтів, дієву взаємодію суб'єктів національної системи крові та ефективне управління унікальним цінним ресурсом – кров'ю та її компонентами, сприяти виробництву лікарських засобів з крові або плазми, що є євроінтеграційними зобов'язаннями України.

Список використаних джерел:

1. Росія атакувала українські лікарні понад 800 разів – ВООЗ. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/6974227.html>
2. Конвенція про захист цивільного населення під час війни. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15>
4. Історія донорства крові. URL: <https://www.donor.ua/pages/2026>
5. Омельченко О.П. Правове регулювання діяльності біобанків: цивільно-правовий аспект: дис. ... докт. філософії, Київ, 2021. 197 С.
6. Про створення інформаційно-комунікаційного комплексу системи крові: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 лютого 2023 р. № 143. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/143-2023-%D0%BF>
7. Розроблено Стратегію розвитку добровільного донорства. URL: <https://www.umj.com.ua/article/239368/rozrobleno-strategiyu-rozvitku-dobrovilnogo-donorstva>

Попова Н.Є. Начальник відділу доступу до публічної інформації, розгляду звернень громадян, суб'єктів виборчих процесів та процесів референдумів юридичного управління Секретаріату Центральної виборчої комісії, м. Київ.

Організація голосування українських виборців за кордоном на післявоєнних виборах: шляхи вирішення проблемних питань

За Конституцією України в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень Верховної Ради України відбуваються чергові вибори до Верховної Ради України, а чергові вибори Президента України - в останню неділю березня п'ятого року його повноважень (статті 77, 103) – тобто 29 жовтня 2023 року мають відбутися вибори народних депутатів України, а 31 березня 2024 року – вибори Президента України [1].

Виборчий кодекс України (далі – Кодекс) надає право брати участь в указаних виборах виборцям, які проживають або на день проведення голосування на виборах перебувають на відповідній території іноземної держави, для чого утворюються закордонні виборчі дільниці (статті 7, 31) [2].

Початок 24 лютого 2022 року широкомасштабної збройної агресії російської федерації в Україні викликав безпрецедентну вимушену міграцію громадян України за кордон, серед яких значну частину склали повнолітні громадяни України, які мають право голосу. Після припинення активних воєнних дій на окремих українських територіях частина з них повернулась в Україну, але значна кількість біженців досі перебуває за її межами.

Відповідно до статті 19 Закону України “Про правовий режим воєнного стану” в умовах воєнного стану забороняється проведення виборів

[3]. Режим воєнного стану в Україні введено 24 лютого 2022 року і на сьогодні він триває [5]. Такими чином, до його закінчення проведення в Україні будь-яких виборів неможливо.

Водночас слід мати на увазі, що статтею 20 Кодексу передбачено прийняття відповідним суб'єктом рішення щодо призначення виборів, виборчий процес яких не розпочався у зв'язку з введенням воєнного стану, не пізніше місяця з дня його припинення або скасування, а у разі якщо для проведення виборів законом не вимагається окремого рішення про їх призначення, про початок відповідного виборчого процесу оголошує Центральна виборча комісія не пізніше місяця з дня припинення або скасування воєнного стану [7].

Зважаючи на повноваження і функції Центральної виборчої комісії (далі – ЦВК), визначені Законом України «Про Центральну виборчу комісію» [6], наведені вимоги законодавства вимагають від неї вже зараз розглядати шляхи вирішення проблемних питань організації підготовки та проведення післявоєнних виборів, одним з яких безперечно стане організація голосування на загальнодержавних виборах для виборців, які перебувають за кордоном.

Згідно з Кодексом вибори за кордоном організовуються на закордонних виборчих дільницях (ЗВД), які включені до закордонного виборчого округу, повноваження окружної комісії для якого здійснює ЦВК [7]. ЗВД утворюються ЦВК на постійній основі при закордонних дипломатичних установах України, у військових частинах (формуваннях), дислокованих за межами України, мають приміщення для голосування у приміщенні закордонної дипломатичної установи України або у місці дислокації військової частини (формування) за межами України. ЗВД включає межі однієї або кількох країн, також можливо утворення кількох закордонних виборчих дільниць у межах однієї країни. Кодекс не встановлює обмежень по кількості виборців для утворення ЗВД. Список виборців для ЗВД складає орган ведення Державного реєстру виборців у Міністерстві закордонних справ України відповідно до Закону України «Про Державний реєстр виборців». Голосування на ЗВД відбувається в загальному порядку – у день голосування виборець прибуває особисто до приміщення для голосування відповідної ЗВД, на якій він включений до списку виборців; члени виборчої комісії, утвореної на кожній ЗВД, перевіряють документи, що підтверджують особу та громадянство виборця, та наявність його у списку виборців та видають йому виборчий бюлетень, який виборцем заповнюється та опускається ним у виборчу скриньку.

Ключовим питанням в організації підготовки та проведення післявоєнних виборів за кордоном на сьогодні вбачається визначення кількості виборців, які проживають на територіях, віднесених до меж певних ЗВД, та внесення відомостей щодо них до Державного реєстру виборців.

За даними ООН [7] кількість біженців з України, які наразі перебувають лише в європейських країнах, становить від 5 до 8 мільйонів. Дослідження щодо кількості змушених українських мігрантів, які виїхали за

кордон після 24 лютого 2022 року, провела Громадянська мережа «ОПОРА» на підставі відомостей ООН, даних Міністерства закордонних справ України та Державної прикордонної служби України [8]. Це дослідження показує, що точну кількість громадян України, які були змушені виїхати за межі України у пошуках притулку та перебувають за кордоном, наразі встановити неможливо, однак мова йде про її збільшення у кілька разів порівняно з довоєнним періодом.

Значне збільшення кількості виборців, які проживають у межах однієї виборчої дільниці за кордоном, обумовлює виникнення проблеми забезпечення організації їх голосування на післявоєнних виборах.

Виходячи з досліджень міжнародної практики [9,10], для застосування на українських виборах, на мою думку, найбільш практичними можуть бути такі шляхи розв'язання цієї проблеми:

- збільшення кількості ЗВД – особливо в місцях (країнах) проживання великої кількості виборців (розширене особисте голосування):

Переваги: зберігається традиційний спосіб голосування; прозорість голосування та підрахунку голосів.

Проблеми: пошук приміщень для голосування та роботи виборчих комісій в інших місцях, ніж встановлені Кодексом, забезпечення їх охорони; забезпечення необхідної кількості членів виборчих комісій; напрацювання виборчої логістики (доставка виборчої документації на ЗВД та її повернення в Україну).

- дистанційне голосування (поштове, інтернет-голосування):

Переваги поштового голосування: зручність для виборця (відсутня необхідність особисто відвідувати ЗВД, доступно для людей з обмеженими можливостями пересування).

Проблеми поштового голосування: ідентифікація виборця та забезпечення таємності голосування, відсутності зовнішнього впливу на волевиявлення; необхідність зміни строків та порядку проведення виборчих процедур (затвердження і виготовлення виборчих бюлетенів, голосування, підрахунку голосів тощо); забезпечення вчасної доставки виборцю виборчої посилки та її вчасне повернення; непрозорість процедури голосування та низький рівень довіри до результатів голосування.

Переваги інтернет-голосування: зручність для виборця (відсутня необхідність особисто відвідувати ЗВД, доступно для людей з обмеженими можливостями пересування); мінімізація людського фактору (не потрібно доставляти та повертати виборчу посилку); швидкість опрацювання результатів голосування.

Проблеми інтернет-голосування: ідентифікація виборця та забезпечення таємності голосування, відсутності зовнішнього впливу на волевиявлення; можливість протиправного втручання у процес голосування та/чи встановлення результатів голосування; недоступність для виборців з низькою цифровою грамотністю та за відсутності відповідного пристрою (комп'ютера, смартфона); відсутність паперових документів, що підтверджують волевиявлення виборця; непрозорість процедури голосування

та низький рівень довіри до результатів голосування;

При цьому необхідно зауважити, що дистанційне голосування на сьогодні можливо розглядати лише як альтернативний спосіб голосування саме через низький рівень довіри до результатів голосування.

Усі наведені шляхи потребують внесення відповідних змін до законодавства та збільшення витрат на забезпечення організації та проведення виборів.

Для дослідження можливості запровадження шляхів забезпечення голосування виборців в ЦВК утворено робочу групу з напрацювання пропозицій щодо організації голосування виборців, які проживають або на день проведення голосування на виборах перебувають на території іноземної держави. Висловили бажання взяти участь в роботі цієї робочої групи та делегували своїх представників окремі органи державної влади та українські і міжнародні організації. Міжнародний інститут демократії та сприяння виборам (International IDEA) у співпраці з Європейським Парламентом ініціював проведення 30-31 травня 2023 року у м. Брюссель (Бельгія) Парламентський виборчий діалог «Виклики і потреби щодо організації проведення голосування за кордоном для післявоєнних виборів в Україні».

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Інформаційно-правова система «ЛІГА:ЗАКОН».
2. Виборчий кодекс України. Інформаційно-правова система «ЛІГА:ЗАКОН».
3. Закон України «Про правовий режим воєнного стану». Інформаційно-правова система «ЛІГА:ЗАКОН».
4. Закон України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні». Інформаційно-правова система «ЛІГА:ЗАКОН».
5. Закон України «Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні». Інформаційно-правова система «ЛІГА:ЗАКОН».
6. Закон України «Про Центральну виборчу комісію». Інформаційно-правова система «ЛІГА:ЗАКОН».
7. Портал оперативних даних Управління Верховного комісара ООН у справах біженців URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ Ukraine> (дата звернення: 10.04.2023)
8. Вплив повномасштабної війни на міграцію українців: як масштаби переміщення оцінюють держава Україна та міжнародні організації. Громадянська мережа ОПОРА URL: <https://www.oporaua.org/report/viyna/24523-vpliv-povnomasshtabnoyi-viini-na-migratsiiu-ukrayintsiv-iak-masshtabi-peremishchennia-otsiniuiut-derzhava-ukrayina-ta-mizhnarodni-organizatsiyi#%D0%9F%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B2%D0%BD%D1%8>

F%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%85 (дата звернення: 10.04.2023)

9. A.Aman, M.Bakken. Out-of-Country Voting. International IDEA URL: <https://www.idea.int/publications/catalogue/out-country-voting> (дата звернення: 10.04.2023)

10. P.Erben, B.Goldsmith, A.Shujaat. Out-of-Country Voting: A Brief Overview. Election Observation and Democracy Support URL: <https://www.eods.eu/library/IFES.Out-of-Country%20Voting,%20A%20Brief%20Overview.pdf> (дата звернення: 10.04.2023)

ТРИБУНА МОЛОДОГО ДОСЛІДНИКА

Бондаренко-Берегович В. В., доктор філософії, старший судовий експерт Житомирського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, м. Житомир. Студентка 3 курсу спеціальності «Право» Поліського національного університету, м. Житомир

Науковий керівник: Василенко Л. П., кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства Поліського національного університету, м. Житомир

Концепція реформування обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності під час дії правового режиму воєнного стану

Підвищити рівень захисту потерпілих у дорожньо-транспортних пригодах та привести механізми захисту громадян у відповідність до вимог законодавства ЄС, зокрема Директиви про страхування транспортних засобів 2009/103/ЄС. Згідно з Директивою, використання страхування цивільної відповідальності (автомобільного страхування) для транспортних засобів має особливе значення для громадян Європи, незалежно від того, чи є вони застрахованими особами чи жертвами дорожньо-транспортних пригод. [1].

Це також викликає серйозне занепокоєння для страхових компаній, оскільки воно становить важливу частину бізнесу. Страхування транспортних засобів безпосередньо впливає на вільний рух людей і транспортних засобів.

Тому основною метою діяльності співтовариства у сфері фінансових послуг має бути зміцнення та консолідація внутрішнього ринку автострахування.

Кожна держава-член вживає всіх необхідних заходів для забезпечення страхування цивільної відповідальності за використання транспортних засобів, які зазвичай знаходяться на її території. Обсяг відповідальності та охопленого покриття має бути визначено відповідно до цих заходів [2, с.58].

Щоб виключити будь-яке можливе неправильне тлумачення цієї Директиви та полегшити отримання страхового покриття для транспортних засобів із тимчасовими номерними знаками, визначення території, на якій транспортний засіб зазвичай базується, має стосуватися держави, на території якої транспортний засіб має номерний знак, незалежно від того, чи є він постійним чи тимчасовим.

Дотримуючись загального критерію реєстраційного знаку для визначення території, на якій зазвичай знаходиться транспортний засіб, має бути встановлено спеціальне правило щодо аварій, спричинених транспортними засобами без реєстраційного знаку або з реєстраційним

номером, який не відповідає або більше не відповідає автомобілю. У цьому випадку та з єдиною метою врегулювання позову територія, на якій зазвичай знаходиться транспортний засіб, повинна вважатися територією, на якій сталася аварія.

Заборона на систематичну перевірку автострахування поширюється на транспортні засоби, які зазвичай знаходяться на території іншої держави-члена, а також транспортні засоби, які знаходяться на території третьої країни, але в'їжджають з території іншої держави-члена. Допускаються лише несистематичні перевірки, які не є дискримінаційними та проводяться в рамках контрольних заходів, а не спеціально для страхування перевірок [3, с.45].

Скасування перевірок зелених карт для транспортних засобів може бути здійснено за допомогою угоди між національними страховими бюро, згідно з якою кожне національне бюро гарантує компенсацію відповідно до положень національного законодавства щодо будь-якої втрати або пошкодження, що дає право на компенсацію, заподіяне на її території одним із цих транспортних засобів, незалежно від того, застраховані чи ні.

Така гарантійна угода передбачає, що всі транспортні засоби співтовариства, які подорожують територією співтовариства, застраховані. Таким чином, національне законодавство кожної держави-члена повинно передбачати обов'язкове страхування транспортних засобів від цивільної відповідальності, таке страхування має бути дійсним на всій території співтовариства [4, с.28].

Система, передбачена цією Директивою, може бути поширена на транспортні засоби, які зазвичай знаходяться на території будь-якої третьої країни, щодо якої національні бюро держав-членів уклали подібну угоду. Кожна держава-член повинна мати можливість відступати від загального зобов'язання страхувати транспортні засоби, що належать певним фізичним або юридичним особам [5, с.186].

Мінімальна сума відшкодування тілесних ушкоджень має бути розрахована таким чином, щоб компенсувати повну та справедливу компенсацію всім потерпілим, які зазнали серйозних ушкоджень, беручи до уваги низьку частоту нещасних випадків за участю кількох потерпілих та невелику кількість нещасних випадків, у яких постраждало кілька потерпілих.

Більшість страхових сум була прив'язана до гривні, однак, враховуючи подорожчання відшкодування будь-якого майна, суми фактичних виплат вже зросли на 15-20%. Підвищення НБУ офіційного курсу гривні до долара США до 36,6 грн призведе до ще більшого зростання витрат страхових компаній, зокрема через заборону НБУ здійснювати виплати іноземним перестраховикам та акумулювати неутримані платежі в гривні, якщо обмінний курс зростає на третину, і вимагають від страховиків доплати на 500 млн грн при купівлі валюти за зобов'язаннями попереднього періоду. Формальне перерезервування через нормативні вимоги та зменшення страхових премій призведе до парадоксальної ситуації, коли капітал

страховиків тимчасово буде ще більшим порівняно з іншими зобов'язаннями. При цьому обсяг платежів зменшується при збереженні обсягу витрат на ведення бізнесу, що призведе до збільшення частки витрат у загальних платежах. У майбутньому це призведе до фінансових втрат і тиску на капітал.

Тоді як у багатьох українських акціонерів страхових компаній їхній основний бізнес (сільське господарство, розвиток тощо) постраждав від війни, і їм буде важко капіталізувати свої страхові компанії. Ще раніше, до війни, на страховому ринку спостерігалось зниження рентабельності капіталу через надмірні нормативні вимоги. В умовах активних бойових дій проблема продовжує загострюватися.

Неможливість перестраховування воєнних ризиків ставить під загрозу будь-які серйозні плани повоєнної відбудови України. Продовження НБУ такого мораторію загрожує економічній та фінансовій стабільності країни та підвищує ризики не лише страхового бізнесу, а й усіх клієнтів страхової компанії. Це питання порушувалося під час робочої групи комітету Верховної Ради з питань фінансів, податків та митної справи з обговорення проекту плану відновлення України, підготовленого НКРЕКП.

Список використаних джерел:

1. Кінашук Л.Л. Страхове право: підручник. К.: Атіка, 2007. 256 с.
2. Рябенко Г.М., Н.Є. Зінгаєва. Страхування: курс лекцій. К.: МНАУ, 2017. 77 с.
3. Якібчук, Н.П. Об'єкт правовідносин страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів. Адвокат: Загальнодерж. період. вид, 2011. № 7. С. 45-48.
4. Фесенко Н.В., Яремченко Л.М. Стан та перспективи функціонування страхового ринку України в умовах глобалізації. Економіка та держава, 2019. № 8. С. 28-34.
5. Шолойко А.С. Сутнісна характеристика інфраструктури страхового ринку. Наук. вісник Ужгород. нац. ун-ту: Ужгород, 2017. № 14 (2). С. 186-189.

*Пасічник О. Ю., студентка 2 курсу спеціальності «Право»
Поліського національного університету м. Житомир*

*Науковий керівник: Василенко Л. П., кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правознавства Поліського національного університету м.
Житомир*

Реєстровані партнерства під час воєнного стану

Законодавство України визначає шлюб, як союз жінки і чоловіка. Тоді і виникає питання: як досягти узаконення одностатевих пар? Важливість цього питання обумовлюється тим, що в нашому нинішньому суспільстві

зростає видимість ЛГБТ+ персон, зокрема ми можемо бачити їх в рядах військових і для них зараз важливо мати права які передбачають спектр прав подібних до шлюбу. Беручи до уваги релігійні аспекти і деяку ворожість людей до нетрадиційних нових цінностей, буде складно досягти згоди усіх громадян щодо надання легалізації відносин одностатевих пар, проте законодавство України все ж таки має рухатися до законодавства Європейського Союзу. Країна має показати себе розвиненим учасником західної спільноти.

Однією з причин створення інституту реєстрованих (цивільних) партнерств можна вважати євроінтеграцію. В рамках цього процесу відповідно з Національною стратегією у сфері прав людини на період до 2020 року Україна планувала прийняти законопроект про партнерства для різностатевих та одностатевих пар ще в 2017 році. Проте, цей законопроект не був ухвалений в зазначені терміни і був перенесений до нової Національної стратегії у сфері прав людини. І тільки 3 червня 2022 року на веб-сайті Президента України була опублікована петиція, в якій просили невідкладно забезпечити законодавчу можливість реєстрації сімейних стосунків особами однієї статі, і вона набрала необхідну кількість голосів - 25 тисяч[1]. Тільки тепер причиною невідкладного започаткування інституту реєстрованих партнерств є захист прав військових. Їх життя завжди під загрозою, а в них навіть немає можливостей мати офіційний шлюб, який би дозволив у разі чого одному з партнерів навідатися у лікарню до іншого, або отримати відповідну соціальну допомогу.

Відповідно до Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність є найвищою соціальною цінністю[2]. Тому така демократична держава не має допускати і дискримінації за орієнтацією особи. Створення конкретного інституту призводить до розширення прав для сексуальних меншинств і створення рівних умов з різностатевими подружжями. Сім'я — це союз не тільки чоловіка і жінки. Сім'я — це союз двох людей незалежно від їх статі. Реєстроване партнерство хоч і не тотожне поняттю шлюб, але дає можливість узаконити стосунки.

Моральні та суспільні погляди з часом прогресують і можна сказати, що фактичні союзи мають право на правову визначеність своїх відносин змогою реєструвати цивільні партнерства та укладення відповідних партнерських договорів. Європейський суд з прав людини висловлює думку, що правова визначеність є важливою у випадку одностатевих пар[3, С.273]. Цивільне партнерство передбачало б право осіб мати спільну власність, право на спадкування, право користуватися спільним майном, право бути представником партнера в медичних питаннях. Зокрема в період воєнного стану важливими є права партнера у разі смерті чи зникнення безвісти іншого з реєстрованих партнерів[1]. Без існування цивільного договору, який напряму стосується реєстрованих партнерств, в особи не буде можливості мати всі ті вище перелічені права, що таким чином обмежує права людини і робить її неповноцінним суб'єктом демократичної держави, а це в свою чергу призводить до дискримінації.

Погляди в українському суспільстві стосовно реєстрованих партнерств досі можуть відрізнятися. Хтось вважає, що це не є природним і порушує традиції, зокрема руйнує інститут сім'ї і суперечить моралі. Проте є й ті хто зовсім не проти щодо узаконення одностатевих стосунків і усвідомлює значимість інтеграції з європейськими цінностями. Неможливо заперечувати існування одностатевих пар та людей, які мають іншу сексуальну орієнтацію, створення інституту реєстрованих партнерств лише створить правове підґрунтя для таких стосунків, забезпечить рівність прав і свобод усіх громадян і не тільки забезпечить права нашим військовим, а й з нової сторони покаже нашу країну на міжнародній арені, тому суспільству рано чи пізно все ж таки треба буде навчитися буди терпимими до людей які відрізняються від них і позбутися невдалого шаблону гендерних ролей і інших стереотипів.

Список використаних джерел:

1. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про інститут реєстрованих партнерств» від 13.03.2023 № 9103. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41497> (дата звернення 12.04.2023)
2. Конституція України : Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 12.04.2023)
3. Менджул М.В. Поступ до рівності у практиці ЄСПЛ та договір про партнерство у фактичних союзах. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2021 . Випуск 66. С. 271-275.

Васильєва Т. О., студентка 1 курсу спеціальності «Право» Поліського національного університету, м. Житомир
Науковий керівник: Бучинська А. Й., кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства Поліського національного університету, м. Житомир

Юридичні гарантії права на працю в умовах воєнного стану

Право на працю є одним з основних прав людини, яке було визнане міжнародно-правовими актами та всіма державами. Це право належить до групи соціально-економічних прав, яке відображає не тільки потребу людини у створенні джерел для існування для себе та своєї сім'ї, але й потребу у реалізації творчого потенціалу та вираженні особистості. Для розуміння цього права важливим є також поняття свободи праці.

Тема є актуальною через те, що норми трудового права регулюють соціальні відносини, які є основним аспектом людського життя. Право на працю гарантується Конституцією України та міжнародними правовими актами та законами України. Це право дає можливість кожній людині заробляти на своє життя працею, яку вона обирає або на яку погоджується.

Держава має обов'язок підтверджувати та забезпечувати це право. Однак через недосконале правове регулювання та незавершеність соціально-економічних реформ в Україні порушення права на працю стало значно більше в останні роки. Більшість порушень відбувається під час прийняття на роботу, у виплаті зарплати, при переведенні, зміні умов трудового договору, звільненні тощо.

Воєнний стан глибоко вплинув на всі сфери життя українців, у тому числі й на роботу. У воєнний час, коли країна переходить у стан війни, право на працю піддається значним обмеженням. Проте, у будь-який час незалежно від того, чи є воєнний конфлікт, людина має право на працю, яке гарантоване законодавством та міжнародними конвенціями.

Гарантії у сфері трудового права охоплюють правові норми, які забезпечують захист прав осіб в усіх етапах трудових правовідносин: від їх виникнення та зміни до припинення [6].

У Конституції України та трудовому законодавстві закріплено багато юридичних гарантій. Юридичні гарантії охоплюють різноманітні правові та організаційні засоби та методи, які застосовуються для забезпечення виконання прав та обов'язків, що встановлені законодавством [6].

Структура юридичних гарантій включає такі складові: юридичні акти, які встановлюють норми про права та свободи людини; організаційно-правову діяльність суб'єктів права та спеціальні методи впливу на суспільні відносини, зокрема процеси правотворення, правозастосування та контролю, які спрямовані на забезпечення прав та свобод людини [6].

Після введення воєнного стану в Україні виникла необхідність перегляду чинного законодавства та ухвалення нових законопроектів, відповідно до сучасних реалій та умов, в яких живе весь український народ. При цьому не є винятком врегулювання трудових відносин, які встановлюють певні гарантії для окремих категорій працівників.

Під час воєнного стану, важливу роль у забезпеченні функціонування трудових відносин відіграє Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 [2].

Стаття 5-1 КЗпП України закріплює види гарантій забезпечення права громадян на працю [1].

У статті 43 Конституції України містяться спеціальні гарантії, які забезпечують громадянам повну реалізацію своїх прав на працю, у тому числі створення умов для здійснення цього права та забезпечення рівних можливостей при виборі професії та трудової діяльності. Діяльність щодо створення умов для повного здійснення громадянами права на працю, гарантування рівних можливостей у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізацій програм професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб регулює Закон України «Про зайнятість населення» (1991 р.), а також відповідні положення та інструкції, що приймаються для його реалізації [3].

Також спеціальні гарантії і пільги зазначені у законах України «Про військовий обов'язок і військову службу» та «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [4, 5].

Варто також відзначити гарантію щодо збереження місця роботи, тобто посади, мобілізованих працівників, яка закріплена в статті 119 КЗпП [1].

Таким чином, щоб забезпечити право людини на працю, держава встановлює соціально-економічні, політичні та юридичні заходи. Юридичні гарантії охоплюють усі законодавчі засоби, які забезпечують свободу праці. Конституція України є головним законом держави та гарантує право людини на працю. Україна має різноманітні юридичні гарантії права на працю, які закріплені в різних законодавчих актах, таких як Конституція України, КЗпП України, Закон України «Про зайнятість населення» та інші.

Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» містить основні положення, які полягають у забезпеченні прав і зобов'язань працівників і роботодавців при введенні воєнного стану, а також встановлюються основні принципи організації праці в цих умовах.

Умови військового часу можуть призвести до обмеження права на працю, але це повинно бути здійснено в межах закону і на підставі вагомих документів про необхідність. Юридичні гарантії права на працю в умовах воєнного часу включають захист від дискримінації, забезпечення безпеки на робочому місці та виплату адекватної заробітної плати. Держава повинна бути забезпечена доступом до інформації про права та обов'язки працівників в умовах воєнного часу, а також до механізмів захисту прав. На роботодавців покладається відповідальність за дотримання прав працівників у військовий час, за забезпечення зокрема відповідної охорони праці та дотримання правил звільнення працівників. При здійсненні обмежень у правах на працю в умовах воєнного часу необхідно використовувати засади пропорційності та необхідності, а також використовувати інтереси як працівників, так і держави у забезпеченні національної безпеки.

Отже, юридичні гарантії мають важливе значення для захисту прав працівників. Їх соціально-правова значимість доведе до забезпечення працівникам реальної можливості використання певних соціальних благ, що закріплені в трудовому законодавстві, та дає можливість реалізувати свої права без перешкод. У певному розумінні, юридичні гарантії є «мостом», який приймає рішення від можливості, що заявлена в законі, до реальності.

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України: від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII. с. 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 12.04.2023).

2. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 12.04.2023).

3. Конституція України: Основний Закон держави від 28.06.1996 р. № 30. с. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 12.04.2023).

4. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 р. № 2232-ХІІ. с. 385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення 12.04.2023).

5. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10.1993 р. № 3543-ХІІ. с. 416. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> (дата звернення 12.04.2023).

6. Добріюгло О. В. Поняття і сутність трудових гарантій прав працівників. *Юридичний науковий електронний журнал*. №2. 2020. URL: http://lsej.org.ua/2_2020/46.pdf (дата звернення 11.04.2023).

Селюченко В. Р., студент 3 курсу спеціальності «Право» Поліського національного університету, м. Житомир

Науковий керівник: Бучинська А. Й., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правознавства Поліського національного університету, м. Житомир

Право сили як інструмент впливу на міжнародне право

Пройшло більше року після повномасштабного вторгнення Росії, однак вона все ще може головувати у Раді Безпеки ООН, лякати світову спільноту ядерною зброєю, просувати свої імперські наративи у цивілізованому світі. Причиною цього явища є право сили, і роль України в тому, щоб позбавити країну-агресорку цього права.

24 лютого 2022 року відбулась подія, яка відмежувала всесвітню історію, і в тому числі об'єктивну непорушність сучасних норм міжнародного публічного права на «до» і «після», а саме – повномасштабне вторгнення військ РФ в Україну. Тим часом, Статут ООН у ч. 4 статті 2 прямо передбачає обов'язок членів організації утримуватись в своїх міжнародних відносинах від погрози силою або її застосування [1]. А визначення поняття «агресія» як застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної недоторканності або політичної незалежності іншої держави, що міститься у статті 1 Резолюції Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй 3314 від 14 грудня 1974 року, лише підтверджує загрозу від Росії світовому порядку в цілому, а не лише Україні [2]. Причому усі дії, які вчинили збройні сили держави-агресорки, підпадають під кваліфікацію за вищевказаною Резолюцією як акт агресії. І тим не менш, Росія до цього часу є членом Ради Безпеки ООН, органу, котрий має підтримувати міжнародний мир та безпеку.

Виникає питання: як ворожа для цивілізованого світу держава може перебувати в ООН, та яким чином інші члени Радбезу ООН не в змозі припинити війну, розв'язану Росією проти України?

У перші дні вторгнення у багатьох українців виникала думка: «Міжнародне право не працює». Це пов'язано з тим, що в той час в дію вступила така специфічна категорія як право сили.

Право сили можна охарактеризувати як ідеологію, що спирається на військову, політичну та економічну могутність держави і має наслідком нівелювання нею моральних принципів та норм міжнародного права.

Доктор політичних наук, професор Шульженко Ф. справедливо зазначає, що останні десятиріччя зовнішня політика провідних держав Заходу була зосередженою на досягненні економічних привілеїв, зокрема у закупівлі російських газу та нафти за зниженою ціною, причому формат економічного співробітництва був аналогічним до співробітництва між Заходом та СРСР [3, с. 14]. Фактично, західні держави визнали, що правонаступником СРСР після 1991 року є саме Росія, хоча вона навіть не визнала себе правонаступницею, а лише, так би мовити, продовжувачем його справи. Це пов'язано з імперіалістичними амбіціями РФ, яка мала намір здійснювати контроль над усіма колишніми республіками Союзу. А повільна реакція Заходу на вторгнення держави-терориста відображала мовчазну згоду наших партнерів з тим фактом, що Україна таки перебувала у сфері впливу Росії. Прикладом небажання розірвання зв'язків з РФ стали слова президента Франції Еммануеля Макрона: «Ми повинні зберегти обличчя Путіну» та пропозиції від європейських лідерів щодо замороження конфлікту на тих кордонах, які встигли досягти ворожі війська на той момент часу.

Отже, Росія, володіючи правом сили, здійснювала повноцінний газовий, нафтовий, а згодом, коли перші два перестали працювати – ядерний шантаж країн Європи. Право сили було застосоване, оскільки загальновизнане міжнародне право не в змозі задовольнити загарбницькі амбіції, а страх світової спільноти, викликаний подібними заявами, є запорукою того, що така держава ніколи не стане ізольованою на сто відсотків.

Зухвала поведінка Росії цілком і повністю побудована на її головних цінностях, про які зазначив колишній президент РФ Дмитро Медведєв: ядерна зброя, тисячолітня історія і місце в Раді Безпеки ООН.

Український дипломат Володимир Єльченко, який вісім років працював Постійним представником України при ООН, зазначив наступне: «Російська Федерація не має жодного стосунку до Організації Об'єднаних Націй. Росія не є законним членом ООН. Парламент Російської Федерації — ані РРФСР, ані нинішньої РФ — не ратифікував статут Організації Об'єднаних Націй. Тож як країна може бути членом організації, не ратифікувавши її статут?» [4].

Однак до цього часу ядерний шантаж РФ тією чи іншою мірою впливає на членів ООН, що навіть попри численні порушення всіх існуючих конвенцій і договорів не дає можливості запустити процедуру виключення цієї країни з Організації Об'єднаних Націй.

Право сили Росії також зіграло свою роль під час одностороннього роззброєння України Будапештським меморандумом про безпекові гарантії

1994 року, який став ще однією сходинкою у завойовницькій політиці кремлівської влади. Зобов'язання, які були надані нам країнами-підписантами, як стало зрозуміло у 2014 році, недотримані. Ще одним прикладом прояву права сили стало блокування вступу України в НАТО з метою залишення нашої держави в зоні російського впливу. Про останнє також свідчило розміщення Чорноморського флоту РФ в Севастополі відповідно до Міжурядової угоди про статус та умови перебування ЧФ РФ на території України від 28 травня 1997 року [5].

Отже, право сили, яким активно користується терористичний режим Російської Федерації, має бути ліквідоване після перемоги України та прийняття відповідних політичних рішень для запобігання повторення військових конфліктів.

Окрім того, після війни саме Україна має ініціювати новий Будапештський меморандум по відношенню до Росії та позбавити її ядерної зброї. Також, наша держава, яка вже більше року проливає кров своїх синів за демократичні цінності, має повне право набути ядерного статусу та контролювати безпекову ситуацію у Східній Європі.

Україна також повинна увійти до Організації Північноатлантичного договору та зайняти місце РФ у Раді Безпеки ООН. Зробити ми це можемо двома шляхами:

1) «Китайський» шлях – подати заявку на членство у Раді Безпеки ООН замість Росії, яка на той час вже втратить свій статус ядерної держави та боєздатну армію. А Україна ж, маючи досвідчених військових, зможе брати участь у миротворчих операціях ООН і ефективно впливати на безпекову ситуацію в світі;

2) юридичний шлях - звернутися до комітету з повноважень у Генасамблеї ООН, до якого входять 9 країн. У цьому органі відсутнє право вето. Таким чином, набравши більшість голосів, комітет не визнає повноваження російської делегації, позбавивши її можливості брати участь у роботі ООН взагалі та в Раді Безпеки ООН зокрема [4].

Тільки після таких кроків Україна, отримавши можливість самостійно гарантувати свою безпеку, зможе перейти до мировідбудови та залучити значні інвестиції в нашу економіку.

Список використаних джерел:

1. Статут Організації Об'єднаних Націй 1945 р. Сан-Франциско, Каліфорнія, США. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf (дата звернення 09.04.2023 р.).

2. Резолюція Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй 3314 (XXIX) від 14 грудня 1974 року. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/aggression.shtml (дата звернення 09.04.2023 р.).

3. Шульженко Ф. Право сили, «шредер-меркелізм» та перспективи глобальної безпеки. *Юридичний вісник України*. №4-6 (1436-1438). 2023 р. С. 14-17.

4. Науменко В. Як Росію викинути з ООН? Три опції від дипломата Єльченка. *Українське Радіо*. Київ, 2023. URL: <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=100989> (дата звернення 10.04.2023 р.).

5. Угода між Україною і Російською Федерацією про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України. Російська Федерація, Україна; Угода, Міжнародний документ від 28.05.1997 р. Ідентифікатор 643_076. Дата оновлення: 20.10.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_076#Text (дата звернення 11.04.2023 р.).

Хоцька А. Р., студентка 3 курсу спеціальності «Право» Поліського національного університету, м. Житомир

Науковий керівник: Кравчук І. І., кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства Поліського національного університету, м. Житомир

Зміни до закону про кримінальну відповідальність в умовах дії правового режиму воєнного стану

Вже більше року ми змушені жити в умовах воєнного стану. В наш час війна – це не лише про поле бою, а й про інформаційний фронт. Динамічний розвиток інформаційних технологій заповнив усі сфери суспільного життя, у тому числі й політичну. Стає зрозумілим, що законодавство потребує змін, аби ефективно регулювати процедуру боротьби зі злочинністю у цей непростий для нашої держави час. У зв'язку з цим перед законодавцем постали нові виклики, зокрема питання посилення відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги, за колабораційну діяльність, за пособництво державі-агресору тощо. Тому виникло питання внесення змін і до Закону про кримінальну відповідальність (Кримінальний кодекс України) в контексті більш повного регулювання боротьби зі злочинністю саме в умовах війни.

З усього вище зазначеного стає зрозумілим, чому саме ця тема наразі є актуальною та потребує додаткового роз'яснення.

Розпочнемо з аналізу одного з найважливіших питань, яке дуже гостро постає перед нашою державою – заборона колабораціонізму. Отже, 15 березня 2022 року набрав чинності Закон України від 3.03.2022 № 2108-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність», який націлений на посилення кримінальної відповідальності за колабораціонізм та встановлення заборони на таку діяльність [1]. Якщо простими словами, то колабораціонізм – це співпраця громадян держави із ворогом для забезпечення інтересів ворога та заподіяння шкоди власній

державі [2]. Які ж доповнення стосувались питання колаборації у Кримінальному Кодексі України (далі – КК України)?

Внесені зміни в статтю 55 КК України. Зміни стосуються визнання позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю основним та водночас додатковим покаранням як відповідальність за колаборацію на строк від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна [1].

КК України доповнено статтею 111-1, яка визначає, які діяння визнаються колабораціонізмом та встановлює відповідальність за вчинення кримінального правопорушення, визначеного цією статтею [1].

Наступна важлива зміна у Законі про кримінальну відповідальність – заборона пособництва державі-агресору (набули чинності 23 квітня 2022 року). У контексті цих змін було доповнено статтю 111-2, яка і закріплює питання пособництва державі-агресору, а саме встановлює відповідальність за такого роду дії. Так, передбачено кримінальну відповідальність у вигляді позбавлення волі на строк від 10 до 20 років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років та з конфіскацією майна або без такої за умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору (пособництво), збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора, вчинені громадянином України, іноземцем чи особою без громадянства, за винятком громадян держави-агресора, з метою завдання шкоди Україні [2].

На нашу думку, це дуже важливі зміни, адже необхідно чітко розуміти, які саме діяння є колабораційною діяльністю, а які визнаються пособництвом. Це потрібно насамперед для чіткої кваліфікації дій винного, що є основою для призначення справедливого покарання та запобігання кримінальних правопорушень у цій сфері у майбутньому.

Ще одна ключова зміна – встановлення кримінальної відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги. Оскільки під час війни такого виду допомога є основним інструментом для недопущення гуманітарної кризи в країні або в окремих її місцевостях, то недобросовісні громадяни зловживають цим з метою особистої наживи. Встановлення відповідальності за такі діяння є принципово важливим, оскільки статистика розкрадання гуманітарної допомоги невтішна. У зв'язку з цим 03 квітня 2022 року Закон про кримінальну відповідальність було доповнено статтею 201-2.

Дуже прикро, що для деяких війна є ще одним приводом для наживи. Тому потрібно не лише встановити посилену відповідальність за такий вид кримінального правопорушення, але й розробити ефективну стратегію для розкриття та запобігання розкраданню. Національною поліцією України був посилений контроль за гуманітарними вантажами, направленими як військовим, так і цивільним. Проте усі ми розуміємо, що правоохоронні органи не можуть помічати абсолютно всі випадки шахрайства, тому вкрай важливою є допомога звичайних громадян у боротьбі з цим явищем.

Отже, якщо Ви стали свідком такого роду злочинного діяння, то негайно повідомляйте у поліцію за номером 102. Окрім цього завжди працює

гаряча лінія СБУ, куди можна зателефонувати за номером 0-800-501-482 або повідомити про незаконне використання гуманітарної допомоги за допомогою електронної пошти на адресу callcenter@ssu.gov.ua [4].

Наступна зміна стосувалась добровільної здачі зброї та боєприпасів. У зв'язку з цією зміною добровільна здача зброї та боєприпасів виключає кримінальну відповідальність за її незаконне носіння, зберігання, придбання. Таким чином з 3 квітня 2022 року особа не підлягає кримінальній відповідальності за ст. 263 КК України (незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами), якщо вона в добровільному порядку здала органам влади зброю, бойові припаси, вибухові речовини або вибухові пристрої (ч.3 ст. 263 КК України) [2].

І останнє про що хотілось би зазначити – підвищення рівня ефективності боротьби з кіберзлочинністю. Як вже зазначалось раніше, в наш час війна – це не лише про поле бою, а й про інформаційний фронт. Саме тому попередження кіберзлочинності потребує неабиякої уваги. Наш законодавець це передбачив та 3 квітня 2022 року набули чинності положення, якими змінено редакції статей 361 та 361-1 КК України. На відміну від раніше діючої редакції статті, кримінальним правопорушенням вважається сам факт несанкціонованого втручання [3].

Отже, звичайно, що внесення змін до нормативно-правових актів свідчить про позитивні тенденції удосконалення законодавчої бази, проте досі залишається багато прогалин та протиріч у законодавстві. А на фоні воєнного стану, на жаль, правопорушень стає дедалі більше, що і вимагає невпинної роботи усіх гілок влади у взаємодії з громадянами.

Список використаних джерел:

1. Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність: законодавчі зміни « Профспілка працівників освіти і науки України. Профспілка працівників освіти і науки України. URL: <https://pon.org.ua/novyny/9330-kryminalna-vidpovidalnist-za-kolaboraciinu-diiialnist-zakonodavchi-zminy.html> (дата звернення: 11.04.2023).

2. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 15 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 11.04.2023).

3. Зміни до Кримінального кодексу України за час воєнного стану: квітень. Юридична фірма GOLAW - комплексні юридичні послуги та консультації. URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/zmini-do-kriminalnogo-kodeksu-ukrayini-za-chas-voynenogo-stanu-kviten/> (дата звернення: 13.04.2023).

4. Не фейк, а реальність. Куди повідомляти про факти розкрадання гуманітарної допомоги - Юридична Газета. Юридична газета – онлайн версія. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/ne-feyk-a-realnist-kudi-povidomlyati-pro-fakti-rozkradannya-gumanitarnoyi-dopomogi-.html> (дата звернення: 15.04.2023).

Козачок В., здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня Житомирського державного університету імені Івана Франка м. Житомир
Науковий керівник: Рудницька О. П., завідувач кафедри права та публічного адміністрування Житомирського державного університету імені Івана Франка, кандидат юридичних наук, доцент

Проблема безробіття працездатного населення в умовах трансформаційної економіки

Людина працює більшу частину свого життя. Праця є важливою складовою її існування. Саме праця надає людині можливості задовольнити свої духовні й матеріальні потреби. Шляхом здійснення трудової діяльності людина взаємодіє з навколишнім середовищем, здійснює входження в соціум, визначає своє місце в ньому. Під час праці між людьми виникають певні відносини, які мають соціальний характер. Ці відносини можуть та повинні врегульовуватися правом, особливо під час створення матеріальних і духовних благ, якщо це певним чином зачіпає інтереси інших людей, суспільства, держави.

На нашу думку зайнятість варто відносити до економічних понять, адже саме рівень зайнятості громадян або сприятиме розвитку економіки, або ж навпаки її гальмуватиме. В той же час не можна не погодитися із позицією, що зайнятість потрібно відносити до гуманітарних понять. Річ у тім, що зайнятість – це шлях до забезпечення засобами існування як самих працівників, так і членів їх родин.

У нашому законодавстві однозначно визначено, що громадяни мають вільний вибір у справі обрання для себе виду діяльності. Єдине обмеження стосується того, що така діяльність не повинна бути заборонена законом. Цікавим фактом є те, що особа може обирати вид діяльності спираючись на свої вподобання та здібності і не завжди така діяльність може бути пов'язана із виконанням оплачуваної роботи.

В той же час особа може не працювати, а примушування її до праці не допускається і навіть карається законодавчо. Небажання особи не працювати не може потягнути за собою її відповідальність, ні адміністративну, ні, тим більше, кримінальну.

Упорядкування суспільно-трудових відносин здійснюється державою за допомогою юридичного впливу об'єктивно обумовленого та суб'єктивно визначеного механізму правового регулювання [1, с.78]. Роль держави ще більше зростає, коли країна входить у «зону турбулентності» і без втручання керівних органів ситуація може стати критичною.

Зайнятість населення є проблемою не тільки національною, а й міжнародною. В умовах глобалізації відмічається високий рівень безробіття, а також чимала кількість бідного населення, що зумовлюється автоматизації виробництва та зменшенням вільних робочих місць. Все це визначає негативні тенденції національного та регіонального ринків праці, а

безробіття породжує несприятливі соціально-економічні наслідки. Чинниками, що суттєво впливають на рівень безробіття є:

1) зміни в економіці, що призводять до змін у попиті на робочу силу загалом і на представників певних професій зокрема;

2) погіршення економічної ситуації, зниження кількості підприємств, що тягне за собою скорочення чисельності робочих місць;

3) незначний попит на товари та послуги;

4) посилення інфляційних процесів, що тягне за собою збідніння населення, а, відповідно, і зниження купівельної спроможності, оскільки в таких випадках купуються в більшості товари першої необхідності;

5) зміна цін на різноманітні елементи виробництва, і, як наслідок – закриття підприємств;

6) сезонні коливання виробництва, що викликають зміни у попиті на робочу силу;

7) науково-технічний прогрес, що збільшує диспропорції між попитом і пропозицією робочої сили.

Ми цілком підтримуємо І. Пиголенко, яка пише, що феномен безробіття варто розглядати як комплексну соціальну проблему, деструктивні наслідки якої вимагають системного аналізу [2].

Чому ж тема безробіття для України є настільки актуальною і яким є його рівень?

Для країн пострадянського простору особливо актуальним є питання безробіття через їх радикальний перехід до нового типу економічної системи. [2].

Масовий характер носило безробіття й через загострення фінансово-економічної кризи, яка розпочалась у 2008 році, і було характерне не лише для України, а й в цілому для світу.

У 2014 р. розпочалася війна РФ проти України, яка призвела до окупації українських територій, де була в більшій мірі зосереджена промисловість, падіння ВВП, зменшення статків населення та збільшення безробіття. Ще жахливішим ударом стало повномасштабне вторгнення із системним руйнуванням нашої інфраструктури.

Що ж до рівня безробіття, то офіційна інформація представлена на сайті Міністерства фінансів України, втім, там же відразу зазначено, що реальний рівень безробіття є вищим, адже тут подано дані, розраховані за методологією МОП (Міжнародної організації праці). Відзначимо, що згідно з цією методологією людина визнається безробітною, якщо вона протягом чотирьох тижнів: не мала роботи, шукала роботу, або була готова приступити до роботи. [3].

Кількість безробітних в Україні, згідно із цим показником у 2022 р. Зареєстрованих безробітних (тис.) січень - 315,4; лютий - 313,8; березень - 286,9; квітень - 283,4; травень - 311,0; червень - 316,4; Липень - 296,7; серпень - 278,6 [3].

Дослідження диференціації тривалого безробіття в Україні з урахуванням соціально-демографічних характеристик показує, що основною групою громадян, які найбільше страждають від безробіття, є чоловіки віком від 15 до 24 років та від 40 до 59 років, випускники шкіл з повною загальною середньою освітою та мешканці міст. [4, с.134].

На сьогодні в Україні досить гостро постає проблема безробіття осіб з вищою освітою. Тому вкрай важливо знайти раціональний підхід державної політики щодо фінансування здобуття вищої освіти великої кількості державних місць для різних спеціальностей.

Останнім часом, особливо в умовах введення воєнного стану в Україні, загострилася ситуація із зайнятістю української молоді. Молоді, яка становить особливу частину ринку праці, не вистачає професійного досвіду, щоб бути конкурентоспроможною. Але дана категорія відзначається високою мобільністю, відкритістю до змін та пошуку роботи. На жаль, питома вага останніх до загальної кількості безробітних у останні роки перед війною досягала 30%. Значною проблемою залишається і трудова міграція.

Тут потрібно ще додати, що значна частина жінок працездатного віку, які зараз вимушені перебувати за кордоном влаштувалися на роботу, і оплата праці є значно суттєвішою, ніж дома, тому вони і не планують повертатися.

Отже, проблема безробіття є надзвичайно актуальною для України, особливо коли ми вимушені захищатися в умовах повномасштабного вторгнення. В той же час безробіття не стало гострою проблемою саме сьогодні, а було характерне для усього періоду незалежності України.

Список використаних джерел:

1. Велічко, Д. Поняття та сутність джерел міжнародно-правового регулювання праці. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2006. Вип. 33. С. 78-83.

2. Пиголенко І. Проблема безробіття населення в умовах трансформаційної економіки URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/4387/1/14%20Пиголенко%20.pdf> (дата звернення: 03.04.2022).

3. Кількість зареєстрованих безробітних URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/register/2022/> (дата звернення: 03.04.2022).

4. Бондаренко Н. Соціально-правові аспекти зайнятості в Україні. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2016. № 1. С. 133–144

*Новіцька К. В., здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Житомирського державного університету імені Івана Франка, м. Житомир
Науковий керівник: Рудницька О. П., завідувач кафедри права та
публічного адміністрування Житомирського державного університету імені
Івана Франка, кандидат юридичних наук, доцент*

До питання про поняття та види покарання у проєкті Кримінального кодексу України

Сучасна сфера протидії злочинності включає декілька заходів, основним з яких є призначення покарання за вчинене кримінальне правопорушення. Кримінальне право вивчає та окреслює поняття злочину та покарання. Ці два поняття нерозривно пов'язані між собою, але є абсолютно різними. Злочин – це дія, яка є небезпечною для громадян та спрямована проти прав та інтересів людей та держави в цілому; покарання – є засобом, який стоїть на захисті прав та інтересів. Злочин - це діяння, яке порушує закон, реакція держави на злочинну поведінку людини, покарання є передбаченим законом захід державного впливу. Саме тому можна стверджувати, що злочин і покарання тісно пов'язані один з одним, але незалежно один від одного існувати не можуть і дуже часто пов'язані між собою як дія та протидія або як порушення закону та його відновлення. Покарання є тим результативним засобом, який допомагає ліквідувати конфлікт, який дуже часто виникає між державою та правопорушником, а потім починається оновлення стану правопорядку, який існує і ресоціалізує особистість злочинця [1, с. 3].

У працях вітчизняних і зарубіжних криміналістів, таких як Т. А. Денисова, В. К. Дуюнова, В. І Зубкова, І. І. Карпеца, В. Н. Орлова, С. В. Полубинська постійно досліджувалося та вивчалося поняття покарання. Наразі залишається велика кількість дискусійних питань, які розглядаються при викладенні питань та чіткій характеристиці змісту слова «покарання».

Відповідно до частини 1 статті 50 Кримінального кодексу України, покарання вважають примусовим засобом, який використовують від імені закону за вироком суду до правопорушника, якого визнають винним у вчиненні злочину чи правопорушення і цим самим передбачає обмеження прав і свобод засудженого згідно чинного законодавства [1]. Результат, який планують отримати в кінці покарання – є приведення в дію кари і можливість засудженого до виправлення і цим самим допомагає попереджувати нові злочини, а саме без завдання шкоди здоров'ю та без приниження людської гідності [2, с.67].

Розглядаючи статтю 51 Кримінального кодексу України, можна виділити такі види покарань [1]:

- 1) штраф – м'який вид кримінального покарання;
- 2) пониження військового спеціального звання чи рангу, чину або кваліфікаційного класу;
- 3) позбавлення права посідати на певних посадах та займатися певною діяльністю;

4) громадські роботи – кримінальне покарання, суть якого полягає у виконанні засудженим у вільний від роботи навчання час безкоштовних суспільно-корисних робіт [1];

5) виправні роботи – вид адміністративного стягнення, що полягає у роботі правопорушника за місцем роботи з певними відрахуваннями з заробітної плати в дохід держави;

6) службові обмеження для військовослужбовців – кримінальне покарання, яке застосовують до засуджених військовослужбовців терміном від шести місяців до двох років, але виключенням з яких є військовослужбовці строкової служби;

7) конфіскація майна – додатковим кримінальним покаранням, що полягає у примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або певної частини майна, яке належить засудженому на праві власності [1];

8) арешт – кримінальне покарання, що полягає в триманні засудженого в умовах повної ізоляції і встановлюється терміном від одного до шести місяців [1];

9) обмеження волі – є відносно новим видом кримінального покарання, що полягає у триманні особи в кримінально-виконавчих установах [1];

10) тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців використовується замість позбавлення волі, але не може застосовуватися до осіб, які вже раніше відбували покарання у вигляді позбавлення волі (ст. 62 Кримінального кодексу України) [1];

11) позбавлення волі на певний строк – кримінальне покарання, в ході якого відбувається ізоляція засудженого від суспільства в кримінально-виконавчій установі;

12) довічне позбавлення волі полягає в позбавленні волі особою на строк від набрання вироком суду законної сили до смерті засудженого [1].

Послідовність даних видів покарань базується та спирається на критерій суворості покарання і дуже часто використовується такий принцип побудови «від менш суворого до більш суворого покарання». Взагалі до особи, яка вчинила злочин можна застосувати лише таке покарання, яке є в законі і згідно цього дана система щодо засуджених так і до правоохоронних органів носить загальнообов'язковий характер.

Нові проекти Кримінального кодексу України дають нові визначення мети, видів та поняття «покарання».

Стаття 3.1.1 чітко окреслює термін «покарання» як примусове обмеження при реалізації прав або свобод людини та його можна застосовувати на підставі Кримінального кодексу до особи, що є засудженою обвинувальним вироком суду за скоєння злочину [3].

В діючому Кримінальному кодексі України покарання визначають, заходом примусу, а не обмеженням прав чи свобод громадянина. Головна мета покарання в новому законодавстві полягає у забезпеченні суспільства шляхом утвердження справедливості, запобігання вчиненню злочинів і спонукання особи до правослухняної поведінки, чого не є визначеним в чинному Кодексі [4, ст.658].

Стаття 3.1.2 підкреслює те, що існує три види покарань [3]:

1. Штраф (можна застосовувати додатковим покаранням разом з позбавленням волі на певний строк та призначається у вигляді додаткового покарання у злочині, в результаті якого отримано незаконний дохід та є пов'язаним з корупцією або спланований, який призвів до значної або тяжкої майнової шкоди).

2. Позбавлення волі на певний строк (максимальний строк позбавлення волі збільшено до 30 років (ст. 3.1.5)).

3. Довічне ув'язнення, в ході якого змінено вік особи з якого можна застосовувати до порушника довічне ув'язнення, а саме це особа, яка досягла 21 року або не є старшою 70 років на час ухвалення вироку.

Дуже часто виникають питання до законодавців щодо зменшення кількості покарань і куди вони змістили решту. Вивчаючи проект нового КК України, було помічено що велику частину покарань було віднесено перенесено до кримінально-правових засобів: пробації (ст. 3.4.2) та засобів безпеки (ст. 3.6.5) й конфіскації майна і вилучення речей (розділ 3.8).

На нашу думку правники обґрунтовано виокремили покарання від інших кримінально-правових засобів. Це було зроблено з метою розрізнити їх:

- за метою;
- способами;
- засобами;
- підставами застосування.

Покарання згідно з проектом нового кримінального закону полягає саме в убезпеченні суспільства, а не має на меті покарання. Головною метою є не обмеження прав і свобод особи-злочинця, а убезпечення українського суспільства та забезпечення правопорядку.

Отже, покарання є одним з основних методів протидії злочинності. Ефективність такої діяльності можна досягнути лише, якщо розумно та правильно підбирати способи і засоби та доцільно і своєчасно їх використовувати. Метою покарання має стати той результат, який необхідно досягнути засобами кримінально-правового впливу.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print>.

2. Леонов Б. Покарання як засіб запобігання злочинності. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2015. № 2(40). С. 66–70.

3. Кримінальний кодекс України (проект). Контрольний текст від 19.10.2020 URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2020/10/21/kontrolnyj-proekt-kk-19-10-2020.pdf>.

4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Грищук, А. В. Савченко та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужі, В. В. Чернея. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.

Яліков О., магістрант 1 курсу спеціальності «Право» Поліського національного університету, м. Житомир.

Науковий керівник: Бондарчук Н. В., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правознавства Поліського національного університету, м. Житомир

Забезпечення публічної безпеки і правопорядку органами місцевого самоврядування та військовими адміністраціями в умовах воєнного стану та мировідбудови

Указ № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» був підписаний Президентом Володимиром Зеленським через лічені години після повномасштабного вторгнення російських загарбників на територію України[1]. Російське вторгнення змінило життя як усіх українців, так і діяльність державних і самоврядних інституцій, а також спричинило падіння економіки нашої країни, міграцію населення та порушення безпеки та громадського порядку, особливо в перші місяці війни.

Всі ці явища вимагають швидких та розумних заходів, спрямованих, зокрема, на посилення контролю публічного порядку, розробку певних тимчасових обмежень прав, які сприятимуть підвищенню безпеки громадян, допомоги у виявленні зрадників та колабораціоністів, диверсійно-розвідувальних груп і загалом запобіганню злочинності.

Саме тому таке забезпечення в країні публічної безпеки та правопорядку в період дії воєнного стану та мировідбудови є надзвичайно важливим питанням. Для їх вирішення потрібно залучити різні суб'єкти та інституції, які, в свою чергу, наділені повноваженнями в різних сферах діяльності суспільства, серед них: військова, економічна, правоохоронна. Їх скоординовані дії сприятимуть зменшенню таких негативних явищ та покращенню публічної безпеки.

Поряд із військовим командуванням, Національною поліцією та іншими виконавчими органами влади у вирішенні відповідних питань, велику роль відіграють органи місцевого самоврядування, оскільки саме вони є одними з тих, хто максимально наближений до населення.

Військове командування за Законом України «Про правовий режим воєнного стану» повинне залучати різні органи та організації місцевого самоврядування, здійснювати й запроваджувати заходи, які сприяють правовому режиму воєнного стану [2].

Одними з виконавців забезпечення заходів здійснення правового режиму воєнного стану в Україні та безпосередньо його Плану запровадження є органи місцевого самоврядування. Цей План затверджений Кабінетом Міністрів України. Заходи, які відповідають за публічну безпеку та порядок, затверджені даним документом та Указом Президента України № 65 «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 р. [1].

В умовах воєнного стану і мировідбудови органи місцевого самоврядування мають додаткові повноваження. Так, за Законом України від

12.05.2015 р. «Про правовий режим воєнного стану», у ч. 1 ст. 4. вказано, що для того, щоб зберігався порядок і безпека та захищеною була інфраструктура, охоронялися права, свободи, інтереси громадян створюються військові адміністрації, які є тимчасовими державними органами [2].

Президент України, виходячи з подання обласних державних адміністрацій чи військового командування, утворює військові адміністрації у населених пунктах, вони є тимчасовим державним органом.

Починаючи з моменту державної реєстрації, військова адміністрація створюється як юридична особа, набуває юридичних прав. Водночас і органи місцевого самоврядування продовжують відігравати своє значення як юридичні особи та суб'єкти владних повноважень. Тільки їхній обсяг рішень та дій, що вони виконують, змінюються і координація діяльності їхня теж. На усій місцевості територіальної громади поширюються повноваження даного органу.

Начальник обласної військової адміністрації має повноваження керувати усіма процесами публічного управління згідно Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Саме тому, начальники обласних військових адміністрацій відповідають за підтримання публічної безпеки та порядку. Накази, що йдуть від місцевих рад, є основним видом виконання владних повноважень [2].

Заборона продажу алкогольних, спиртвмісних товарів у певних областях, введення комендантської години, збільшення патрулювання органами Національної поліції, заборона мирних мітингів, зборів, інших масових заходів- це приклади заходів щодо підтримання публічної безпеки, порядку, які можуть видавати своїми наказами начальники обласних військових адміністрацій.

На даний момент існує низка напрацювань щодо зміни деяких нормативно-правових актів, щодо поліпшення дій військових адміністрацій та органів місцевого самоврядування. На територіях, де не ведуться бойові дії і немає військових адміністрацій, сільські, селищні, міські голови територіальних громад, виходячи із заходів правового режиму воєнного стану, приймають рішення, обов'язково інформуючи начальника відповідної області військової адміністрації протягом доби, стосовно:

1) виявлення і огляд будівель, що були пошкоджені під час бойових дій, згідно з Законом України «Про регулювання містобудівної діяльності»;

2) демонтажу тих об'єктів нерухомості, які становлять загрозу життю або визнані аварійно небезпечними, за винятком тих, які мають оборонне чи спеціальне призначення чи тих, які регулює Закон України «Про використання ядерної енергії та радіаційної безпеки». До Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва повинні вноситись розпорядження про демонтаж об'єктів нерухомості;

3) звільнення земельних ділянок комунальної власності від тимчасових споруд, які незаконно розміщені і тих, які в законодавчому порядку не ввелися в експлуатацію [3].

Військова адміністрація об'єднує сили місцевих органів влади з державними, організаціями місцевого самоврядування, підприємствами, громадськими об'єднаннями, громадянами. Вони проводять заходи правового режиму воєнного стану, цивільного захисту, охорони прав, інтересів громадян.

Хоча всі зміни до законодавства є обґрунтованими, але в якійсь мірі відстають в реаліях. Саме повноваження, що мають зараз органи місцевого самоврядування і спрямовані на забезпечення порядку і безпеки в умовах воєнного стану, варто розширювати і конкретизувати.

За доцільне має активно впроваджуватися система дистанційного контролю-відеоспостереження. А також кількість агітаційної роботи серед населення. Для розуміння потреб громадян проводити вивчення питань публічної безпеки, громадського порядку на територіальних громадах. У теперішній важкий воєнний час кожен громадянин повинен усвідомлювати реальну обстановку, у якій перебуває і виконувати завдання, які ставить держава; та не конфліктувати з державними органами влади.

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 08.04.2023).
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 08.04.2023).
3. Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення повноважень органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб у період дії воєнного стану: Проект Закону України від 19.09.2022 № 8056. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JI08114A?an=2> (дата звернення: 08.04.2023).

Зайцева Є. Р., студентка I курсу спеціальності «Право» Поліського національного університету, м. Житомир

Науковий керівник: Бондарчук Н. В., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правознавства Поліського національного університету, м. Житомир

Правове забезпечення гендерної рівності за законодавством України

Забезпечення гендерної рівності базується на гендерній інтеграції в усіх сферах життя та розвитку, а також на покращенні становища жінок у тих галузях, де спостерігається нерівність. Створення громадянського суспільства в Україні ґрунтується на гуманітарних принципах, що передбачає рівність прав жінок та чоловіків. Конституція України закріпила принцип

рівності перед законом для жінок та чоловіків, що є важливим кроком до забезпечення рівних прав та можливостей для обох статей.

Сьогодні українська державна політика спрямована на створення рівних можливостей для жінок та чоловіків з урахуванням міжнародних стандартів. При цьому, створення механізмів захисту від дискримінації та формування гендерного законодавства є важливим аспектом забезпечення рівних прав та можливостей для жінок та чоловіків [1].

Законодавство України закріплює положення, що всі громадяни мають однакові права і свободи. На жаль, практика застосування правових норм подекуди призводить до порушення прав жінок. Часто недотримання вимог забезпечення гендерної рівності можемо спостерігати у сфері трудових відносин, освіти, медіа, політичній сфері, бізнесі, доступу до правосуддя.

Українське суспільство має багато рівнів стратифікації, включаючи ознаки, такі як сексуальну орієнтацію, вік, місце проживання, стан здоров'я, соціальний статус або клас, стать, расу, етнічні чи релігійні переконання, а також тип проживання. Інтереси та потреби різних соціальних груп повинні бути забезпеченими та повністю представленими в усіх сферах суспільного життя, оскільки це є основою демократичного суспільства. Дискримінація є одним з багатьох очевидних і поширених порушень прав і свобод людини. Стереотипи та упередження є основою для дискримінаційних практик. Руйнуючи стереотипи, ми здобуємо внутрішню свободу від укоріненних кліше, хибних висновків і переконань, вчимося критично мислити і бачити світ по-новому, по-сучасному. Натомість у суспільстві спостерігається дискримінація за різними ознаками.

Види дискримінації:

- Пряма дискримінація.
- Непряма дискримінація.
- Структурна дискримінація.
- Мультидискримінація.

Стамбульська конвенція є міжнародною угодою Ради Європи, що прийнята у 2011 році, її підписали 47 країн і ратифікували 36 країн (включно з Україною). Україна підписала конвенцію ще в листопаді 2011 року, але ратифікувала її 20 червня 2022 року [2].

Вона спрямована на викорінення гендерних стереотипів, які допускають насильство щодо жінок. Конвенція заохочує і захищає право людей бути вільними від насильства і забороняє всі форми дискримінації щодо жінок.

Конвенція пропонує криміналізувати насильство щодо жінок. Наразі в Кримінальному кодексі України є деякі положення, але вони не настільки деталізовані, як у Стамбульській конвенції. Зокрема, вона передбачає механізм захисту чоловіків і жінок, які зазнали домашнього насильства.

Основними цілями Стамбульської конвенції є: захист жінок від усіх форм насильства, а також запобігання та ліквідація насильства щодо жінок та домашнього насильства; сприяння забезпеченню рівних прав для чоловіків і жінок; ліквідація всіх форм дискримінації щодо жінок; захист та допомога

всім жертвам насильства; сприяння міжнародному співробітництву щодо конкретних видів насильства.

Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» є в основному декларативним і не надає ефективних інструментів і механізмів боротьби з гендерною дискримінацією. Однак, в законі є деякі положення, які мають прикладне значення, зокрема, проведення обов'язкової гендерно-правової експертизи законодавства та відображення статистичних даних про становище жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства. Відтак основною метою даного нормативно-правового акту є боротьба з усіма формами дискримінації жінок та дівчат, зменшення рівня гендерно зумовленого насильства, запобігання його проявам, надання своєчасної допомоги постраждалим, проведення інформаційних кампаній з підвищення правової обізнаності та покращення доступу жінок і дівчат до різних можливостей.

Гендерна рівність передбачає дотримання прав жінок та чоловіків, незалежно від політичних, релігійних або інших переконань, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, мови, інших факторів. Важливо зрозуміти, що гендерна рівність не стосується лише жінок, але потребує спільної праці чоловіків та жінок для знаходження практичних та принципових рішень. Належне дотримання прав жінок є критичним для розвитку суспільства. Інвестування в гендерну рівність допомагає зменшити розрив у заробітній платі між жінками та чоловіками, а також дозволяє уникнути факторів, які обмежують економічний розвиток бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 52. Ст. 561.
2. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами: Закон України від 20 черв. 2022 р. [URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2319-20#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2319-20#Text) (дата звернення: 17.04.2023).

Гряділь Т. С., студентка 3 курсу спеціальності «Право» Поліського національного університету, м. Житомир

Науковий керівник: Василенко Л. П., кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства Поліського національного університету, м. Житомир

Правове регулювання відносин оренди землі у період дії військового стану

Досить тривалий час все більшої популярності набуває оренда. Можливість користуватися квартирою, автомобілем чи іншим майном тривалий

час за певну оплату є доволі звичним явищем, яким зараз абсолютно нікого не здивуєш.

Зважаючи на те, що Україна є здебільшого аграрною державою багатою на родючі землі, все більшу актуальність має оренда земельних ділянок, що відіграє досить важливе значення не тільки для розвитку економіки країни, а й для покращення родючості землі при використанні її за цільовим призначенням.

Так, через оренду можна забезпечити вільне переливання земельних ресурсів від одних користувачів до інших, які результативніше працюють. Оренда виступає як важливий засіб ефективнішого розподілу ресурсів [5].

Важливо, що договір оренди укладається між орендодавцем (орендодавцями) та орендарем (орендарями) у письмовій формі. Нотаріальне посвідчення здійснюється за бажанням сторін договору. Також є розроблена Типова форма договору оренди землі, затверджена чинною постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2004 р. № 220, у якій зазначається зокрема, місце укладення договору, ПП (чи найменування юридичної особи) орендодавця та орендаря, предмет договору, об'єкт оренди, строк дії договору, орендна плата, умови використання земельної ділянки, умови її повернення, обмеження (обтяження) щодо використання земельної ділянки, ризик випадкового знищення чи пошкодження, зміну умов договору та інше [8].

Варто зазначити, що в оренду можуть передаватися як одна так і декілька земельних ділянок, а законодавством передбачено максимальний строк оренди землі – не більше 50 років [9].

Законом України «Про оренду землі» від 06 жовтня 1998 року № 161-ХІV статтями 4, 5 визначений суб'єктний склад договору оренди землі [3].

Укладення договору оренди дає можливість господарювати на земельній ділянці, але при цьому втрачати значно менше коштів, ніж на придбання земельної ділянки (ділянок).

Проте, щодо регулювання орендних відносин сталися певні зміни. 24 лютого 2022 року Указом Президента України № 64/2022 було введено воєнний стан [4]. Ми живемо в умовах сьогодення, які значно відрізняються від тих, що були раніше. Відповідні зміни торкнулися і оренди земельних ділянок. Вважаємо за доцільне виділити декілька, на наш погляд основних з них.

Було тимчасово призупинено діяльність Державного земельного кадастру та Єдиного державного реєстру речових прав на нерухоме майно з метою запобігання кібератак з боку військових РФ.

Договори оренди та суборенди автоматично поновлюються на один рік без необхідності у волевиявленні сторін та без необхідності внесення відомостей про поновлення до відповідного Державного реєстру. Дана норма застосовується у випадках, коли строк користування земельними ділянками закінчився після 24.02.22; стосується тільки земельних ділянок с/г призначення, які перебувають у державній або комунальній власності... [6].

Скориставшись мобільним за стосунком «Дія» можна укласти договір оренди землі в електронному вигляді і засвідчити електронними підписами сторін договору. Даний договір вважатиметься укладеним у відповідності до норм чинного законодавства та не спричинить негативних наслідків ні для орендаря, ні орендодавця.

Процедури передачі земельних ділянок в оренду для комерційного сільськогосподарського використання та встановлення або зміни цільового призначення земельних ділянок, які плануються передати в оренду без проведення земельних торгів, були спрощені. Відповідне рішення повинно бути прийняте на підставі мотивованого висновку уповноваженого органу місцевого самоврядування з питань містобудування та архітектури відповідної місцевої ради. [7].

Без процедури проведення земельних торгів можуть передаватися в оренду землі тільки у випадках, коли це потрібно для розміщення виробничих потужностей підприємств, які змушені були евакуюватися з міст тимчасової окупації. Також річкових портів (терміналів) на річці Дунай, об'єктів дорожньо-транспортної інфраструктури (крім об'єктів дорожнього сервісу), будівництва комунікаційних мереж, об'єктів магістральних газопроводів та об'єктів для тимчасового проживання ВПО [2].

Забороняється проведення торгів земель сільськогосподарського призначення, передачу земель державної чи комунальної власності у приватну власність безоплатно, видачу дозволів на розроблення документації щодо землеустрою з метою такої безоплатної передачі [1].

Землекористувачі земельних ділянок сільськогосподарського призначення будь-якої форми власності, які займаються орендою або суборендою, мають право передавати своє право на використання земельної ділянки іншій особі на період, що не перевищує одного року, з метою використання земельної ділянки відповідно до її призначення [1].

Можливість використання земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності передбачена лише для цілей здійснення товарного с/г виробництва [1].

Умови оренди передбачають, що розмір орендної плати не може перевищувати 8% нормативної грошової оцінки земельної ділянки,.

При завершенні терміну дії договору оренди до моменту збору урожаю, орендар має право зібрати урожай, а після цього договір автоматично припиняється. При цьому орендар зобов'язаний сплатити орендну плату за весь час користування землею [10, с. 64].

Отже, у процесі дослідження даної проблеми, ми дійшли висновку, що введення військового стану значно вплинуло на регулювання правовідносин оренди земельних ділянок, проте ми маємо приймати нові виклики і впроваджувати їх в життя.

Список використаних джерел:

1. [Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного](#)

стану: Закон України від 24.03.2022 р. № 2145-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text> (дата звернення: 12.04.2023).

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 12.05.2022 р. № 2247-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2247-20#Text> (дата звернення: 16.04.2023).

3. Про оренду землі: Закон України від 06.10.1998 р. № 161-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text> (дата звернення: 20.03.2023).

4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 20.03.2023).

5. Ільчук М. М., Іщенко Т. Д. Основи підприємницької діяльності та агробізнесу; Київ: Вища освіта, 2002. С. 398. URL: <https://buklib.net/books/35066/> (дата звернення: 17.04.2023).

6. Оренда земельних ділянок. URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%9E%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0_%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D1%85_%D0%B4%D1%96%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D0%BE%D0%BA (дата звернення: 14.04.2023).

7. Оренда землі у воєнний час: законодавче регулювання. URL: https://biz.ligazakon.net/analytcs/213912_orenda-zeml-u-vonniy-chas-zakonodavche-regulyuvannya (дата звернення: 14.04.2023).

8. Про затвердження Типового договору оренди землі: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2004 р. № 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2004-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.04.2023).

9. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 21.03.2023).

10. Шкільняк М. М., Чикало І. В. Особливості управління майном в умовах воєнного стану. *Економіка і організація управління*. № 2 (46). 2022. С. 56-66.

Селюченко В. Р., студент 3 курсу спеціальності «Право» Поліського національного університету, м. Житомир

Науковий керівник: Василенко Л. П., кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства Поліського національного університету, м. Житомир

Нікчемність правочинів в умовах воєнного стану

Воєнні дії, що почалися у 2014 році та переросли у повномасштабну війну України з РФ у 2022 р., не могли не вплинути на вітчизняне право. Багато людей безпосередньо зіштовхнулися з окупацією, не до кінця

розуміючи свій правовий статус та обсяг правоздатності і дієздатності. Як наслідок, має місце укладання правочинів, які, відповідно до законодавства України, визнаються нікчемними.

Навіть під час війни життя продовжується, однак не всі інститути, що існували у мирні часи, можуть вдало діяти в умовах, коли держава не здатна у повній мірі забезпечити їх правомірність, а стосовно правочинів на окупованих територіях – навіть мати загрозу своїй національній безпеці. З приводу останнього науковець Таш'ян Р. має таку думку: «Військові дії зумовлюють заборону економічних відносин між державами, які перебувають у стані військового конфлікту. Відповідно, це зумовлює заборону або обмеження контактів між їхніми резидентами, оскільки вони можуть сприяти збагаченню ворожої країни» [1, с. 50].

Частина 1 статті 202 Цивільного кодексу України дає визначення такій правовій категорії як правочин. Таким чином, правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків [2]. Вчинення правочину є законним правом особи. У той же час, усі правочини презюмуються як правомірні, оскільки в протилежному випадку вони будуть визнані недійсними або за рішенням суду, або відповідно до закону. Однак, коли мова йде про ті правочини, які вчиняються під час дії воєнного стану, навіть при їх правомірності у мирний час, вони можуть вважатися нікчемними, зокрема, у випадку порушення ними санкцій чи перебування на тимчасово окупованих територіях.

Нікчемними ж визнаються ті правочини, недійсність яких встановлена законом (ч. 2 ст. 215 ЦКУ) [2]. Для визнання їх такими не потрібне рішення суду, оскільки порушення певної норми закону вже вважається достатньою підставою для нікчемності правочину. Нажаль, у даному випадку варто констатувати обмеження прав на здійснення певних правочинів як громадян з підконтрольних територій, так і з окупованих, з метою виключення можливості фінансування російського та білоруського бюджетів, котрі забезпечують ведення війни.

Якщо правочин був укладений до початку війни, стаття 607 Цивільного кодексу України зазначає, що у випадку наявності обставини, за яку жодна із сторін не відповідає, зобов'язання припиняється неможливістю його виконання [2]. Зрозуміло, що предмет зобов'язання в такому випадку може або опинитись на окупованій території, якщо мова йде про нерухомість, транспортні засоби, будь-які інші рухомі речі, які або фізично не підлягають транспортуванню, або не були вчасно вивезені з таких територій, або такі речі взагалі знищились внаслідок ракетної атаки чи інших обставин військового походження, за які боржник не відповідає.

Якщо правочин був укладений після початку війни, то підстави його недійсності передбачені параграфом 2 глави 16 ЦКУ. Наприклад, подібний правочин може бути визнаний таким, що не відповідає інтересам держави і суспільства, порушує публічний порядок (ст. 228 ЦКУ) [2].

У певних випадках нікчемність правочину зумовлюється самим фактом приналежності територій до тимчасово окупованих, яким надано

такий статус Кабінетом Міністрів України. Зокрема, абзац 2 частини 2 статті 13 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» чітко встановлює, що правочин, стороною якого є суб'єкт господарювання, місцезнаходженням (місцем проживання) якого є тимчасово окупована територія, є нікчемним [3].

Враховуючи пункт 3 частини 1 статті 3 вищезазначеного законодавчого акту, сухопутна територія України, внутрішні морські води і територіальне море України визнаються в умовах воєнного стану тимчасово окупованими саме Кабінетом Міністрів України [3]. Однак, з даного приводу можна виділити і негативний момент, який полягає у високій динамічності воєнних дій, внаслідок яких певні території з населеними пунктами можуть кілька разів переходити під контроль обох сторін. Отже, визначити нікчемність правочинів, якщо вони мали місце і були вчинені у таких умовах, є достатньо проблематично.

Фактично, будь-які фінансові, комерційні, майнові відносини між громадянами з окупованих, неокупованих територій та територій підсанкційної держави заздалегідь визначаються національним правом як такі, що не відповідають інтересам суспільства, а також, у свою чергу, санкціонуються Законом України «Про санкції». Саме за цим принципом Кабінет Міністрів України затвердив указ Президента, що містить перелік майна і активів російських громадян та держави-агресорки на території України; таких об'єктів на даний момент – 903 [4]. Зрозуміло, що будь-які правочини, які вчинялись стосовно цього майна, зокрема з громадянами України, будуть визнані нікчемними, оскільки були вчинені в обхід санкцій, що безпосередньо суперечить інтересам нашої держави.

Таким чином, можна зробити висновок, що вибір контрагентів в умовах воєнного стану став набагато більш обмеженим, ніж раніше. Однак, не слід забувати, що у такий час перед Україною ставляться два завдання: забезпечити той обсяг прав та обов'язків громадян, який задовільнить їх потреби, а також будь-яким чином захистити суверенітет держави у тому числі, якщо потрібно, шляхом запровадження певних обмежень для українців.

Також не варто вступати у правовідносини з огляду на те, що держава в силу різних обставин не визначить їх нікчемність на той момент часу та не здатна попередити завідомо негативні для неї наслідки. Адже згодом, після визнання подібного договору недійсним, відповідні органи, уповноважені на судочинство, можуть притягнути таких суб'єктів до відповідальності, у тому числі й кримінальної.

Список використаних джерел:

1. Таш'ян Р. І. Особливі підстави недійсності правочинів під час війни. *Нове українське право*. Вип. 3, 2022 р. С. 49-52. URL: <http://www.newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/282/247> (дата звернення 18.04.2023 р.).

2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV. Дата оновлення: 15.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 18.04.2023 р.).

3. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 р. №1207-VII. Дата оновлення: 31.03.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text> (дата звернення 18.04.2023 р.).

4. Шварц Д. Кабмін затвердив перелік російського майна і активів в Україні, які будуть конфісковані. *УНІАН*. Київ, 2022. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/konfiskaciya-rosiyskogo-mayna-i-aktiviv-v-ukrajini-kabmin-zatverdiv-perelik-novini-ukrajina-11930688.html> (дата звернення 18.04.2023 р.).

Бенедюк В. І., магістрант 1 курсу спеціальності 081 «Право» Поліського національного університету, м. Житомир

Науковий керівник: Василенко Л. П., кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства, Поліського національного університету, м. Житомир

Захист спадкових прав під час військового стану

Не дивно, що у житті кожного із нас з'являються питання, які пов'язані із спадкуванням та у деяких випадках із захистом таких прав. Варто відзначити, що із початком повномасштабного вторгнення країни – терористки РФ, на території України багато сфер зазнали істотних або ж малозначних змін в їх правовому регулюванні. Захист спадкових прав це одна із таких сфер, що зазнала відповідних змін за час воєнного стану на території України [1].

Варто відзначити, що правове регулювання захисту спадкових прав реалізується у відповідності до глави третьої Цивільного кодексу України. Підкреслюємо, що підстави виникнення такого права, як захист встановлено в ч. 1 ст.15 Цивільного кодексу України, дана стаття вказує, що: «Кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання. Кожна особа має право на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства» [2].

Роблячи детальний аналіз даного питання, пропоную звернути увагу на те, що починаючи з 24 лютого 2022 року, тобто з початку терористичної агресії було прийнято нормативно – правові акти, які містили в собі положення щодо особливості здійснення та захисту спадкових прав. Так було прийнято наступні нормативно правові акти: постанову Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28.02.2022 р. № 164, наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження змін до

деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату» від 11.03.2022 р. № 1118/5. Детальний аналіз цих вище зазначених нормативно – правових актів дає змогу зробити висновки, щодо змін в сфері захисту спадкових прав [3].

На нашу думку, важливим питання в цій сфері є перебіг строку для прийняття спадщини, або ж відмови від неї, оскільки не обізнані люди можуть стикатись з порушенням цього права, а інші зловживати використовуючи складне становище. Аналізуючи чинне законодавство, відмічаємо, що за довоєнним законодавством строк прийняття спадщини становив шість місяців з дня її відкриття. Проте, за новими правилами встановленими законодавством України з 06.03.2022 року перебіг даного строку може бути призупинено на час воєнного стану, проте не більш ніж як на 4 місяці. Таким чином до загального строку, що становив 6 місяці було додано ще 4 місяці, що в загальному дорівнює 10 місяців [4].

Також, були внесені зміни щодо правил звернення до нотаріусів. В умовах воєнного стану будь – яка спадкова справа заводиться за зверненням заявника до будь-якого нотаріусу. В цьому аспекті є важливим те, що немає різниці де знаходиться майно, а отже нотаріус відкриває справу незалежно від місця відкриття спадщини [4].

Хотілось би додати, що право на спадщину обов'язково потрібно оформляти у нотаріуса. Звернутись до нотаріуса, як уже зазначалось можна будь-де, за виключенням окупованих територій, які знаходяться під контролем загарбника. Для оформлення спадщини спадкоємцю необхідно: отримати свідоцтво про смерть спадкодавця, подати заяву про прийняття спадщини, отримати свідоцтво про прийняття спадщини у нотаріуса.

Нотаріус може відмовити у вчиненні нотаріальних дій які пов'язані із успадкуванням. Для цього нотаріус протягом трьох днів з дня відмови у вчиненні нотаріальних дій пов'язаних із успадкуванням повинен надати письмове обґрунтування в формі постанови про відмову у вчиненні таких дій. Відповідно для захисту своїх прав захисник може оскаржити цю відмову у судовому порядку [4].

Щодо захисту спадкових прав в суді, то хотілось би уточнити, що в умовах воєнного часу, згідно з ч.7 ст.147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у випадках, коли з об'єктивних причин, пов'язаних з війною або надзвичайними обставинами, такими як стихійні лиха, військові дії, боротьба з тероризмом або інші надзвичайні ситуації, неможливо здійснити судочинство у суді, то Вища рада правосуддя може змінити територіальну підсудність судових справ за рішенням, що приймається за поданням Голови Верховного Суду. За цим рішенням справу може передати до суду, який має найбільшу територіальну близькість до суду, що не може здійснювати правосуддя, або до іншого визначеного суду. Якщо Вища рада правосуддя не може здійснити повноваження зміни територіальної підсудності судових справ в зв'язку з надзвичайними обставинами, то це повноваження може бути здійснене Головою Верховного Суду за його розпорядженням. Таке рішення також передбачає передачу всіх справ, які були на розгляді суду, територіальна підсудність якого змінюється. [5].

За загальними правилами, встановленими цивільним законодавством України, при заведенні спадкової справи нотаріус, який її заводить, повинен вчиняти обов'язкові дії, які пов'язані з функціонуванням спадкового реєстру. Проте, в умовах воєнного стану нотаріус таку справу може завести без використання реєстру, якщо до нього доступ обмежено. Але, від дня коли доступ до реєстру відновлено, нотаріус повинен на протязі п'яти днів перевірити наявність заведеної спадкової справи [1].

Так, якщо нотаріусом було виявлено уже заведену раніше спадкову справу, то спадкова справа, яка була заведена без реєстрації в реєстрі має бути передана нотаріусу, що завів цю спадкову справу раніше. Також важливим є те, що не можна видавати свідоцтва про право на спадщину, якщо спадкова справа не була зареєстрована в Спадковому реєстрі. Ці обмеження вводяться для забезпечення захисту спадкових прав у разі неправомірних дій. [1].

Варто додати, механізм передачі спадкових справ до інших регіонів або нотаріусів не існує, і немає процедур відновлення таких справ в разі їх втрати або знищення. Хоча Постановою КМУ та Наказом Міністерства Юстиції були внесені зміни, після закінчення воєнного стану спадкові справи, відкриті не за місцем відкриття спадщини, повинні передаватись нотаріусам за місцем останнього проживання спадкодавця для видачі свідоцтва про право на спадщину. Однак, видання свідоцтва про право на спадщину у спадковій справі, яка не була зареєстрована в Спадковому реєстрі, до її реєстрації - заборонено. Новостворені заходи мають на меті захистити спадкові права в разі неправомірних посягань. [6].

Отже, із початком повномасштабного вторгнення країни – терористки РФ, на території України багато сфер зазнали істотних або ж малозначних змін в їх правовому регулюванні. Захист спадкових прав це одна із таких сфер, що зазнала відповідних змін за час воєнного стану на території України.

Список використаних джерел:

1. Особливості спадкування під час воєнного стану. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/211065_osoblivost-spadkuvannya-pd-chas-vonnogo-stanu (дата звернення 21.03.2023).
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15> (дата звернення: 21.03.2023)
3. Проблеми здійснення спадкових прав в умовах воєнного стану. URL: <https://sud.ua/uk/news/blog/251193-problemi-zdiysnennya-spadkovikh-prav-v-umovakh-voyennogo-stanu> (дата звернення: 21.03.2023).
4. Прийняття спадщини в умовах воєнного стану. URL: <https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/pryjnyattya-spadshhyny-v-umovah-voyennogo-stanu/>(дата звернення: 21.03.2023).

5. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1402-19> (дата звернення: 22.03.2023).

6. Спадкування під час воєнного стану. URL: <https://www.prostir.ua/?library=spadkuvannya-pid-chas-vojennoho-stanu> (дата звернення: 22.03.2023).

Коцюбок М. О., студентка 2 курсу спеціальності «Право» Поліського національного університету м. Житомир

Науковий керівник: Ляшенко Р. Д., кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри права Поліського національного університету, м. Житомир

Проблемні питання європейського досвіду правового регулювання конституційних засад обмеження прав та свобод людини

Побудова оптимальної моделі, що корелює надання свободи кожній людині та громадянину і розумне обмеження цієї свободи на основі інтересів держави та суспільства є нині одним із актуальних завдань будь якої розвиненої європейської спільноти. У цьому є доцільним розглянути досвід конституційно-правового регулювання обмежень права і свободи людини і громадянина з прикладу країн ЄС.

Варто зазначити, що права людини покладені в основу міжнародного права та міжнародних відносин. Вони представляють собою основні цінності, які повинні забезпечуватися та оберігатися країнами всього світу. Природні права є невід'ємними, а принцип рівності закріплений у кожному документі про права людини.

За ступенем допустимого обмеження права та свободи у конституційному праві Німеччини прийнято ділити на три типи [5]: • права та свободи з простим застереженням закону; • права та свободи з кваліфікованим застереженням закону; • права та свободи без застережень.

Простим застереженням наділені права та свободи, у статтях яких передбачена можливість їх обмеження законом або на підставі закону, причому просте застереження не встановлює жодних вимог до такого закону. Наприклад, у ч. 2 ст. 2 Основного закону ФРН закріплено, що положення про тілесну недоторканність може бути обмежене лише законом або на підставі закону; згідно з підп. 1 п. 2 ст. 10 Основного закону ФРН обмеження права на таємницю листування, поштових, телефонних та інших повідомлень допустимі лише на підставі закону. Кваліфіковане застереження присутнє в основних правах і свободах, у статтях яких не просто передбачена можливість їх обмеження на підставі закону, але також зазначено, що подібний закон має докладно описати ситуацію, в якій можливе таке обмеження, визначити цілі та можливі засоби, що застосовуються у такому разі [4].

Наприклад, ч. 2 ст. 11 Основного закону ФРН закріплює положення, згідно з яким обмеження свободи пересування можливе через ухвалення закону і лише з метою захисту від загрозової небезпеки або у випадках, коли для такого обмеження існують достатні життєві обставини і цього вимагають суспільні інтереси [1].

Відповідно до п. 1 ч. 3 ст. 5 Основного закону ФРН гарантується свобода художньої, наукової, технічної творчості та викладання, які не можуть бути обмежені. Формулювання «обмеження прав і свобод допускається законом або на підставі закону» (ч. 1 ст. 19 Основного закону ФРН) означає можливість обмеження права, по-перше, через прийняття парламентом у встановленій формі та процедурі нормативно-правового акта, а, по-друге, шляхом прийняття органами виконавчої влади відповідних постанов, якщо можливість обмеження права і свобод актами органів виконавчої передбачена нормативним актом. Крім того, з метою скорочення випадків делегування законодавчих повноважень у галузі обмеження прав та свобод у ст. 80 Основного закону ФРН передбачено, що делегування таких повноважень має відбуватися за допомогою закону з обов'язковим зазначенням у ньому цілей, обсягу та методів допустимих заходів [6, с. 49].

Також у рішеннях Федерального конституційного суду Німеччини докладно було розглянуто питання меж обмежень у рамках вчення про пропорційність. У зв'язку з цим було встановлено, що обмеження права і свободи людини і громадянина допускається тільки, якщо дії держави спрямовані на досягнення законних цілей і при цьому застосовані засоби є придатними, необхідними та пропорційними.

Користування правами у суспільстві може бути безмежним, оскільки суспільство - це механічна сукупність індивідів, відносини яких виникають у процесі матеріальної і духовної діяльності. Наприклад, у Франції Декларація прав людини і громадянина від 26 серпня 1798 р. як невідчужувані та священні права людини вказувала свободу поглядів, думки, слова та преси, які захищаються «загрозою відповідальності за зловживання цією свободою». У § 100 чинної Конституції Норвегії вказується: «Має надаватися свобода друку. Ніхто не може бути покараний за будь-який твір, який він віддав до друку або опублікував, незалежно від змісту, якщо тільки він свідомо чи відкрито не виявляє непокори законам, презирства до релігії, до моральності або до конституційної влади та опору їх наказам, не підбурює до цього інших, не зводить на будь-кого хибних і ганебних обвинувачень». Отже, завжди виникає проблема встановлення меж свободи з одного боку та допустимості її обмежень - з іншого [2, с.135].

Обмеження мають ґрунтуватися виключно на законі. У справі *Gsell v. Switzerland* ЄСПЛ розглянув скаргу на те, що в дорозі на «Громадське око в Давосі» (захід, організований антиглобалістськими організаціями) поліція затримала автобус на в'їзді та перевірила у пасажирів посвідчення особи. Незважаючи на те, що заявник показав поліції своє посвідчення журналіста, йому не дозволили потрапити до Давосу на тій підставі, що він міг взяти участь у несанкціонованій демонстрації та можливих заворушеннях. Згідно з

швейцарською судовою практикою поліцейські обмеження не можуть застосовуватися органами влади в передбачуваних і повторюваних (типових) випадках, а правомірні лише в «надзвичайних ситуаціях», щоб запобігти «очевидній і реальній загрозі». Отже, компетентні органи не мали повноважень застосовувати поліцейського застереження, щоб не дозволити заявнику потрапити на форум. Отже, втручання у свободу вираження поглядів не було передбачено законом, а тому порушувало ст. 10 Конвенції [3].

Отже, на прикладі законодавства та судової практики країн ЄС було розглянуто проблемні питання правового регулювання конституційних засад обмеження прав та свобод людини.

Список використаних джерел:

1. Дудаш Т. І. Практика Європейського суду з прав людини: навч. посібник. К.: Алерта, 2016. 413 с.

2. Карпачова Н. І. Стан дотримання Україною європейських стандартів з прав і свобод людини: *Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини з нагоди 60-річчя Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод*. К., 2010. 194 с.

3. Комюніке Секретаря Європейського Суду з прав людини стосовно рішення у справі «Гсел проти Швейцарії» («Gsell v. Switzerland») // *Юридична Україна*. 2010. № 3.

4. Пушкіна О. В. Невід'ємні права людини у контексті розвитку доктрини природного права. *Юрид. Україна*. 2005. № 6. 12-18 с.

5. Стоянова Т. А. Практика Європейського суду з прав людини як джерело цивільного процесуального права України. Одеса, 2017. 55–58 с

6. Тацій В. Імплементация європейських стандартів у галузі прав людини – важливий напрям правової політики України. *Право України*. 2010. С. 48 – 50.

Циганчук І. І., аспірантка юридичного факультету Академії праці, соціальних відносин і туризму, м. Київ

Науковий керівник: Гришина Ю. М., докторка юридичних наук, професорка кафедри трудового права та права соціального забезпечення Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, народна депутатка України

Строки звернення до суду щодо вирішення трудових спорів

У зв'язку з повномасштабною збройною агресією росії та введенням воєнного стану трудове законодавство України зазнало значних змін, були прийняті нові законодавчі акти, що спрямовані на регулювання трудових відносини в умовах воєнного стану та воєнних дій, серед яких особливе місце належить Законам України: «Про організацію трудових відносин в умовах

воєнного стану» від 15.03.2022 № 2136-ІХ [1], «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» від 01 липня 2022 року № 2352-ІХ [2].

Так, на підставі Закону України № 2352-ІХ [2] були внесені зміни до Кодексу законів про працю України (далі - КЗпП України), зокрема до статей 233 та 234 [3].

Стаття 233 КЗпП України регламентує строки звернення до суду за вирішенням трудових спорів [3].

Так, відповідно до статті 233 КЗпП України, визначення моменту для звернення до суду за вирішенням трудових спорів, зокрема у ситуаціях, коли спір стосується виплати всіх сум, що належать працівникові при звільненні, може стати проблемою як для працівників, так і для роботодавців [3].

Проблемним питанням, з яким стикаються вже судді під час вирішення трудового спору даної категорії, є визначення дня одержання працівником письмового повідомлення про суми, нараховані та виплачені йому при звільненні, особливо, якщо працівник не має можливості одержати таке повідомлення вчасно, через технічні або інші обставини.

Доказами у вказаній категорії справ буде не фактичне відправлення такого повідомлення роботодавцем, а саме отримання працівником такого повідомлення.

У випадку з повідомленням про нараховані та виплачені суми при звільненні, на нашу думку, та спираючись на судову практику у вказаній категорії справ, цей момент може бути встановлено в день отримання працівником даного повідомлення поштою, що підтверджується трекінгом, або при особистому отриманні ним повідомлення про суми нараховані та виплачені при звільненні в день звільнення та проставляння про це його підпису із датою на другому примірнику довідки.

Роботодавці самі можуть визначати форми інформування працівників щодо особливостей роботи підприємства, установи, організації та про доступний спосіб комунікації шляхом прийняття локального нормативно-правового акту (наказу, розпорядження) та доведення його змісту до кожного працівника, як при прийнятті на роботу, так і під час дії трудового договору.

Якщо роботодавець використовував засоби електронного зв'язку для відправлення працівникові повідомлення про суми нараховані та виплачені при звільненні, то важливо, щоб цей факт був зафіксований протоколом чи актом роботодавця. Проте, потрібно пам'ятати, що не всі роздруківки електронного листування можуть вважатись достовірними та належними доказами. Для того, щоб електронний документ міг вважатись достовірним та належним доказом, він повинен містити електронний підпис, який є обов'язковим реквізитом електронного документа. Електронний підпис підтверджує автентичність документа й відповідність його змісту оригіналу - в протилежному випадку неможливо буде ідентифікувати відправника повідомлення і зміст такого документа не захищений від внесення правок і виправлення.

З метою уникнення зловживань з боку роботодавців статтю 233 Кодексу законів про працю України необхідно доповнити та конкретизувати момент отримання повідомлення працівником. Це може бути досягнуто шляхом встановлення закріплених правил і процедур у яких буде вказано чіткі строки та способи отримання повідомлення.

Строки для звернення до суду, встановлені статтею 233 КЗпП України, застосовуються незалежно від заяви сторін [3]. Ці строки не можуть бути зупинені та не перериваються. Це означає, що працівник повинен дотримуватися цього обмеження, інакше він може втратити своє право на захист своїх трудових прав у суді.

Якщо працівник з поважних причин пропустив установлені строки для звернення до суду, відповідно до статті 234 КЗпП України суд може поновити ці строки [3]. Для того, щоб суд міг розглянути питання про поновлення строків, працівник повинен подати про це заяву до суду.

Терміни, визначені указаною статтею, теж зазнали змін. У новій редакції статті 234 КЗпП України встановлені певні обмеження щодо поновлення пропущених з поважних причин строків. Суд може поновити строк для звернення до суду тільки тоді, коли причини пропуску є поважними та строк не буде перевищувати одного року з дня отримання копії наказу (розпорядження) про звільнення або письмового повідомлення про суми, нараховані та виплачені працівникові при звільненні [3]. Раніше такі обмеження у часі були відсутні.

Поважні причини пропуску строку мають бути об'єктивною перешкодою або труднощами, які не залежали від працівника і запобігли своєчасному зверненню до суду. Такі причини можуть бути пов'язані зі станом здоров'я, відсутністю доступу до інформації про порушення прав тощо. Наявність поважних причин має підтверджуватися належними доказами. Це можуть бути медичні довідки, фінансові документи, докази про відсутність доступу до необхідної інформації та інші підтверджуючі документи.

Отже, поважні причини пропуску строку, встановленого в частині 1 статті 233 Кодексу законів про працю України, мають бути об'єктивними труднощами або перешкодами, які не залежали від працівника і підтверджені належними та допустимими доказами. Ці поважні причини можуть включати непередбачувані обставини, такі як хвороба, надзвичайні події або інші ситуації, що роблять неможливим своєчасне звернення до суду.

У постанові від 29 вересня 2022 року у справі № 500/1912/22 (адміністративне провадження № К/990/20688/22) Верховний Суд зазначив, що сам факт запровадження воєнного стану в Україні, без обґрунтування неможливості звернення до суду саме позивачем у встановлені строки через запровадження такого, на переконання суду, не можна вважати поважною причиною для безумовного поновлення цих строків [7].

З вищевикладеного можна зробити висновок, що у разі пропуску строку звернення з позовом по трудовому спору до суду позивач повинен довести не лише свою необізнаність щодо порушення своїх прав, свобод та

інтересів, але й надати фактичні докази того, що він не міг вчасно дізнатися про порушення своїх прав та саме з цієї причини не звернувся до суду за їх захистом.

З метою запобігання необґрунтованому обмеженню доступу до суду, що гарантується статтями 55, 124, 129 Конституції України [4], статтею 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [5] та статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [6], судам необхідно враховувати не тільки індивідуальні обставини кожної справи, але також дотримуватися принципів справедливості, пропорційності та поваги до прав і свобод людини.

Це означає, що суди повинні розглядати трудові спори з урахуванням конкретних обставин, в тому числі таких, як воєнний стан, та бути готовими застосовувати процесуальні строки гнучко, відповідно до ситуації. Застосування цих принципів сприятиме забезпеченню справедливого та ефективного доступу до суду у трудових спорах для всіх сторін, які звертаються з позовами, апеляційними та касаційними скаргами, а також іншими процесуальними документами.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 № 2136-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#>
2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» від 01.07.2022 року № 2352-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2352-20>
3. Кодекс законів про працю України: Затверджений Законом №322-VIII від 10.12.71. Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. Додаток до №50. Ст. 375.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ, Протокол від 04.11.1950, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
5. Конституція України. Верховна Рада України; Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
6. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права Генеральна Асамблея ООН, Резолюція 2200А (XXI) від 16 грудня 1966 року, міжнародний документ https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043
7. Постанова Верховного Суду від 29 вересня 2022 року у справі № 500/1912/22 (адміністративне провадження № К/990/20688/22) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106545406>.

Колесник В. А., аспірантка Державної наукової установи «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України», м. Київ

Науковий керівник: Ірха Ю. Б., кандидат юридичних наук, заслужений юрист України, начальник науково-дослідного відділу Державного науково-дослідного інституту МВС України, м. Київ

Функції та повноваження Національної поліції України у попередженні та ліквідації надзвичайних ситуацій в умовах війни в Україні

У сучасному світі досить швидко, якщо не миттєво, відчувається вплив надзвичайних ситуацій (далі – НС), які суттєво дезорганізують роботу установ і організацій, систем транспорту та зв'язку; завдають значних страждань населенню, спричиняють істотну шкоду суспільству та довкіллю. Тому недаремно забезпечення безпеки людей, територій, навколишнього природного середовища визначається одними із головних конституційних функцій України як демократичної та правової держави.

З метою забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку при попередженні та ліквідації наслідків НС залучаються сили та засоби Національної поліції України (далі – НПУ). Хоча НПУ не є головним суб'єктом забезпечення цивільного захисту, однак її функціональне призначення спрямоване на забезпечення правопорядку та надання допомоги особам у зонах виникнення НС. У разі запровадження правових режимів воєнного стану, надзвичайного стану, надзвичайної екологічної ситуації, а також при виникненні НС різної генези НПУ, у межах повноважень, організовує та здійснює моніторинг стану публічного порядку і безпеки; перевіряє документи особи та транспортні засоби; прогнозує ризики виникнення НС та тенденцій їх розвитку; використовує пересувні (мобільні) пункти управління й оперативні групи та організовує їх роботу; здійснює поліцейське піклування; приймає участь в організації контролю за дотриманням спеціальних режимів перевезень автомобільними дорогами та режимів допуску до зон НС і районів проведення воєнних (бойових) дій, а також організовує регулювання дорожнього руху на маршрутах евакуації; допомагає проводити евакуаційні заходи; здійснює супроводження транспортних засобів, аварійно-рятувальної та іншої спеціальної техніки до/із зон надзвичайних ситуацій; сприяє здійсненню заходів радіаційного, хімічного та біологічного захисту. Також поліцейські залучаються для проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт із ліквідації наслідків НС [1].

Поліцейські, виконуючи свої повноваження щодо охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, запобігає загрозам публічній безпеці і порядку або припинення їх порушення, зменшують негативний вплив НС на населення у зонах їх виникнення та поширення.

Повномасштабне вторгнення росії на територію України стало істотним фактором виникнення та поширення НС різної генези. Зокрема,

руйнування цивільних об'єктів; захоплення територій на яких розташовані атомні об'єкти України; окупація та блокада міст; застосування проти військових і цивільного населення хімічних речовин і пошкодження приміщень підприємств, де знаходяться хімічні та небезпечні речовини; руйнування нафтобаз, електромереж, газопроводів, зерносковищ; блокування цивільного судноплавства в акваторіях Чорного та Азовського морів; знищення заповідних територій України зумовило посилення небезпек і загроз, як для людини, так і для держави і суспільства.

Крім того, використання країною-агресором забороненого міжнародними конвенціями озброєння, що містить у собі важкі метали, хімічні та інші шкідливі речовини; наявність значної кількості «забрудненої вибухівкою» територій стали передумовою для збільшення кількості та масштабності НС, взагалі, та природного характеру у вигляді забруднення повітря, води та ґрунту; зростання кількості захворювань, зокрема.

Окреслені події руйнують безпечне середовище в державі, яке є важливою складовою забезпечення охорони публічного порядку і безпеки, а також захисту населення, територій, навколишнього природного середовища та майна. Унаслідок чого перед українським суспільством і державою постали нові виклики та загрози, що зумовило необхідність перебудови національної системи реагування на НС; механізмів діяльності суб'єктів забезпечення цивільного захисту. Необхідність зміни підходів та пріоритетів у роботі зазнали усі суб'єкти забезпечення цивільного захисту, у тому числі і НПУ. Ми підтримуємо вчених, які вважають, що діяльність поліції залежить не тільки від змісту завдань і функцій в сфері правоохорони, але й враховує стан оперативної обстановки та наявність бойових дій в тому чи іншому регіоні країни [3, с. 66]. В умовах війни перед НПУ постали додаткові завдання щодо попередження та ліквідації НС: участь у виконанні завдань територіальної оборони, забезпеченні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану; боротьба зі злочинністю на територіях, які одночасно є зонами НС та ведення бойових дій; доставка населенню, яке потребує гуманітарної допомоги, води, продуктів харчування, медикаментів, речей першої необхідності; забезпечення екологічної безпеки, протидії екологічним загрозам під час бойових дій; ліквідації наслідків воєнних (бойових) дій у населених пунктах та на територіях, що зазнали впливу засобів ураження; вжиття заходів для відновлення об'єктів критичної інфраструктури; визначення населених пунктів та районів, що потребують проведення гуманітарного розмінування, маркування небезпечних ділянок, проведення очищення (розмінування) територій [2].

Для зменшення негативних наслідків від НС в умовах війни в Україні поліцейські спільно із відповідними фахівцями суб'єктів забезпечення цивільного захисту виконують спеціальні службові завдання та функції, які полягають у наступному.

По-перше, із метою своєчасного та достовірного інформуванні органів центральних і місцевих органів публічної влади та населення про виникнення або загрозу виникнення НС налагоджено безперервний зв'язок між поліцією

та пожежно-рятувальною службою. Ця система зв'язку здатна підвищити оперативність роботи, забезпечити ефективну взаємодію між усіма підрозділами поліції, які здійснюють патрулювання та забезпечують правопорядок у населених пунктах під час «блекауту», а також комунікацію між правоохоронними органами в умовах НС. Також для комунікації використовується поліцейський автотранспорт із гучномовцями. В екстрених ситуаціях, він є одним із засобів оповіщення населення про загрози, а також інформування про алгоритми дій для організації захисту громадян.

По-друге, у визначених населених пунктах і районах проводиться гуманітарне очищення (розмінування) територій, маркування небезпечних ділянок. Ліквідація наслідків воєнних (бойових) дій у населених пунктах і на територіях, що зазнали впливу засобів ураження. Пошук і визволення із-під завалів потерпілих і загиблих, ліквідація пожеж, що виникають унаслідок обстрілів. Для оперативності проведення заходів із розмінування (спеціальних вибухотехнічних робіт), пошуку та визволення з-під завалів потерпілих і загиблих поліцейськими серед іншого застосовуються засоби та методи службової кінології (службові собаки).

По-третє, доставляють жителям у зонах НС гуманітарну допомогу, воду, продукти харчування, медикаменти, речі першої необхідності. Вживають заходів для визначення осіб, які не здатні через стан здоров'я, вік або інші обставини повідомити інформацію про себе. Встановлюють осіб за невпізнаним трупом. Проводять евакуацію населення та тварин. За допомогою авто- та авіатранспорту, медичного устаткування проводять евакуаційні заходи. Із цією метою на найгарячіших напрямках Донеччини на базі Національної поліції України створено евакуаційні групи «Білий Янгол».

По-четверте, надають психологічну, домедичну та медичну допомогу. Для істотної допомоги медикам у наданні домедичної та першої медичної допомоги на Донеччині працюють групи парамедиків поліції. У взаємодії з військовими підрозділами та лікарями визначають першочерговість прибуття на місце події, надають екстрену допомогу та транспортують постраждалих до лікарні, де на пацієнта чекають кваліфіковані лікарі.

Виконуючи перераховані завдання працівники поліції забезпечують безпеку та присутність представників правоохоронних органів у населених пунктах, постраждалих від воєнних (бойових) дій на території України і зменшують масштабність фатальних НС, які там виникли або тривають. Також, у таких умовах НПУ направляє свою діяльність на створення та розвиток безпечного середовища, яке є основою внутрішньої безпеки України. Адже безпечним суспільством називають те, члени якого відчують відсутність загроз і захищеність своїх прав, свобод та законних інтересів.

Список використаних джерел:

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 03.04.2023)

2. Положення про єдину державну систему цивільного захисту : постанова Кабінету Міністрів України від 09.01.2014 № 11 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-2014-%D0%BF#n10> (дата звернення: 12.04.2023).

3. Ковалів М.В., Іваха В.О. Діяльність органів поліції в умовах воєнного стану. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2016. № 837. С. 65–70.

Корчинський К. О., студент 3 курсу спеціальності «Право» Поліського національного університету, м. Житомир

Науковий керівник: Василенко Л. П., кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства Поліського національного університету, м. Житомир

Переваги та недоліки спільного заповіту подружжя в сучасних умовах

Однією з найдавніших форм спадкування є заповіт, який характеризується достатньо складним і тривалим розвитком. Кожна людина, яка має у володінні будь-яке майно, рано чи пізно замислюється над тим як краще ним розпорядитися. Завдяки заповіту це питання отримало своє юридичне обґрунтування. Одним із різновидів заповіту є заповіт подружжя, який вітчизняна юриспруденція запозичила із закордонного досвіду. Спільний заповіт подружжя не є необхідним у всіх випадках і не підходить для всіх сімейних пар. Усе залежить від конкретних обставин і потреб пари. Це документ, у якому вони визначають умови розподілу свого майна після смерті й в він регулюється Цивільним кодексом. Відповідно до статті 1243 ЦК України подружжя, яке перебуває у зареєстрованому шлюбі, має право скласти спільний заповіт щодо майна, яким вони володіють на праві суспільної власності [1].

Заповіт подружжя може бути корисним і важливим документом для пари, яка бажає забезпечити захист своїх майнових і особистих інтересів у випадку смерті одного з подружжя. Спільний заповіт може містити різні положення, такі як розподіл спільної власності, визначення спадкоємців та інше. Це може бути корисно, якщо подружжя має спільні майнові активи, такі як нерухомість, гроші на рахунках або інші цінності. У ЦК України також врегульовано питання частки у праві спільної сумісної власності в разі смерті одного з подружжя, де зазначено, що майно померлого переходить до другого з подружжя, який його пережив [1].

Проте, спільний заповіт не є обов'язковим і не завжди підходить для кожної пари, оскільки все залежить від конкретної ситуації та потреби пари у захисті своїх інтересів. Якщо подружжя вирішує створити спільний заповіт, то краще звернутися до юриста, задля правильного його оформлення відповідно до норм чинного законодавства. Наприклад, якщо подружжя не має спільного майна або дітей, і має різних спадкоємців, то спільний заповіт може бути

недоречним і непотрібним. Проте, якщо у пари є спільна власність, діти та спадкоємці, то створення спільного заповіту може бути корисним для забезпечення захисту їхніх прав та інтересів у майбутньому. Відповідно до норм чинного законодавства [1] у випадку смерті останнього з подружньої пари право на спадкування мають особи, визначені подружжям у заповіті. Потреба у створенні спільного заповіту залежить від конкретної ситуації та потреб пари. Згідно з українським законодавством, спільний заповіт може бути складений двома членами подружжя, які перебувають у шлюбі або в зареєстрованому партнерстві. У заповіті вони можуть визначити, які майнові права належатимуть кожному з них після смерті одного з членів подружжя. Юридично також передбачено можливість відмови від спільного заповіту за життя кожному із подружжя, що уможливило нотаріальне засвідчення. А також ЦК України передбачено накладання нотаріусом заборони відчуження майна у випадку смерті чоловіка або дружини.

Аналіз міжнародного законодавства щодо окресленого питання дозволив з'ясувати, що в кожній країні можуть бути власні правила щодо складання спільного заповіту подружжя. Наприклад, у деяких країнах такий документ можуть називати спільним заповітом на двох або заповітом про спільне майно. Також можуть бути встановлені різні вимоги до змісту і форми такого заповіту, тому, якщо ви маєте намір скласти спільний заповіт за кордоном, варто звернутися до місцевого нотаріуса або юридичного консультанта для отримання детальної інформації та порад щодо зазначеного питання. Україна та багато інших країн визнають спільний заповіт як законний документ. Вітчизняне ж законодавство передбачає, що спільний заповіт може бути складений під час шлюбу або після нього. Заповіт подружжя є відносно новою формою заповіту. Особливістю якого можливість складати його спільно, на відміну від того, який раніше складався індивідуально, від імені конкретної особи. Крім того, необхідно наголосити, що заповіт подружжя мають можливість складати лише після офіційної реєстрації шлюбу в органах державної реєстрації актів цивільного стану.

Спільний заповіт – це правовий документ, у якому подружжя визначає, як буде розподілятися їхнє майно після смерті одного з них. Це документ, в якому подружжя можуть визначити спільних наступників у разі їхньої смерті. В заповіті можуть бути вказані рухоме та нерухоме майно, гроші на банківських рахунках, акції та інші цінності, які належать подружжю спільно або окремо. Це може стосуватися як майна, що перебуває у спільній власності, так і окремих майнових прав та інших активів, які належать кожному з подружжя окремо. Необхідно відмітити, що згідно обґрунтувань Мініюсту України «спільний заповіт може стосуватися лише майна, яке належить подружжю на праві спільної сумісної власності, навіть якщо воно зареєстроване на одного з них (наприклад, будинок, придбаний в шлюбі, є спільним майном)» [2]. Переваги спільного заповіту подружжя полягають у тому, що це дозволяє забезпечити спадкові права для вашого партнера в разі вашої смерті. Це може бути особливо важливим, якщо ви маєте спільних дітей або майно, яке ви хочете залишити своєму партнеру. Крім того, спільний заповіт може спростити процес спадкування, зменшивши витрати на юридичні послуги та скоротивши час, необхідний для

здійснення спадкових прав. Однак, існують певні недоліки, які варто врахувати. Наприклад, спільний заповіт може бути складним для зміни в майбутньому, якщо ваші обставини зміняться, або якщо ви захочете змінити свої спадкові права. Також, спільний заповіт може бути оскаржений на спадщину, якщо родичі одного з партнерів стверджують, що заповіт був складений під час, коли один з партнерів був під впливом іншої сторони.

У кожному випадку, переваги та недоліки спільного заповіту подружжя залежать від конкретних обставин кожної сім'ї та їхніх потреб. Тому оптимальним є звернення до професійних юристів для отримання консультації й допомоги в прийнятті рішення щодо спадкування та складання спільного заповіту подружжя. У випадках шлюбу між представниками різних країн, створення спільного заповіту може бути навіть корисним, оскільки такий документ може забезпечити їхнім спільним дітям або майну захист в обох країнах. Однак, при створенні спільного заповіту в таких випадках важливо враховувати правові норми обох країн, які можуть відрізнятися за змістом та вимогами до заповітів. Наприклад, у країнах з різними правовими системами можуть бути різні вимоги до змісту та форми заповіту.

Аналізуючи нормативну базу щодо питань спадкового права в сучасних умовах, то варто нагадати, що нині в Україні триває режим воєнного стану запроваджений ЗУ «Про правовий режим воєнного стану» [3]. Відповідно до Постанови КМУ «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану», а саме пунктом 3 передбачено, що «перебіг строку для прийняття спадщини або відмови від її прийняття зупиняється на час дії воєнного стану, але не більше ніж на чотири місяці. Свідectво про право на спадщину видається спадкоємцям після закінчення строку для прийняття спадщини» [4]. А згідно Наказу Мініюсту України від 22.02.2012 № 296/5 «в умовах воєнного або надзвичайного стану «за відсутності доступу до Спадкового реєстру нотаріальне посвідчення заповіту, внесення змін до нього та його скасування здійснюються без використання цього реєстру з подальшим внесенням до нього відповідних відомостей протягом п'яти робочих днів з дня відновлення такого доступу» [5].

Умови війни в Україні можуть створити додаткову потребу в створенні спільного заповіту для подружжя. Втручання країни-агресора в територіальну цілісність та незалежність нашої держави може мати непередбачувані наслідки та ризики для життя і майна громадян, в тому числі і для подружжя, тому спільний заповіт може забезпечити додатковий захист і спокій. У такому заповіті пара може визначити, як буде розподілено спільні майнові активи, якщо один з них помре або загине, а також як будуть забезпечені діти, якщо обидва батьків загинуть. До того ж, у заповіті має бути визначено, хто із подружжя має бути виконавцем заповіту та довіреною особою, яка буде дбати про виконання останньої волі померлого. Якщо подружжя вирішує створити спільний заповіт умовах війни в Україні, то варто звернутися до юриста для отримання консультації та підготовки документа згідно з вимогами чинного законодавства. Зважаючи на кількість мігрантів у сучасних умовах, варто також звернути увагу на питання

пов'язані із створенням спільного заповіту у випадку шлюбу між представниками різних країн. У таких ситуаціях необхідно звернутися до юриста, який має досвід роботи з міжнародними заповітами та може надати відповідні рекомендації з урахуванням законодавства обох країн.

Узагальнюючи, можемо зазначити, що необхідною умовою правочинності спільного заповіту подружжя є спільне бажання чоловіка та дружини його складати. Що стосується переваг, які можуть бути пов'язані зі складанням спільного заповіту подружжя, то можемо виокремити такі як: визначення бажань щодо розподілу майна; забезпечення фінансової безпеки; уникнення складних правових процедур; зменшення податкових обов'язків; захист прав на майно. Хоча спільний заповіт може бути корисним для подружжя, проте він також має певні недоліки, які можуть виникнути як при його складанні так і під час виконання, серед яких обмежена гнучкість; незручність; зміни у житті; захист майна; обмеження змін, тощо. Відтак, перед створенням спільного заповіту подружжя важливо ретельно проаналізувати всі можливі переваги та недоліки цього документа та зважити всі «плюси» і «мінуси» у контексті своїх особистих інтересів.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
2. Заповіт подружжя, як особливий різновид заповіту або «Для чого потрібен спільний заповіт подружжя?» Офіційний сайт Міністерства юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/m/zapovit-podrujja-yak-osobliivy-riznovid-zapovitu-abo-dlya-chogo-potriben-spilniy-zapovit-podrujja>.
3. Закон України «Про правовий режим воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
4. Спадкування за заповітом. *Безоплатна правова допомога*. URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Спадкування_за_заповітом.
5. Наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 № 296/5 «Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text>.

Корчинська Л. Ф., студентка 1 курсу спеціальності «Право» Поліського національного університету, м. Житомир

Науковий керівник: Василенко Л. П., кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства Поліського національного університету, м. Житомир

Правове регулювання договорів медичної сфери в сучасних умовах

У сучасних умовах договори медичної сфери підпадають під правове регулювання, яке розроблене з метою забезпечення інтересів і прав усіх сторін, залучених до таких договорів. Основними нормативними актами, які

регулюють договірні відносини в медичній сфері в Україні є: Конституція України, яка гарантує право громадян на охорону здоров'я; Цивільний кодекс України, який встановлює загальні правила укладення та виконання договорів; Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», котрий врегульовує питання організації медичної допомоги й визначає права та обов'язки медичних працівників і пацієнтів; Закон України «Про захист прав споживачів», який окреслює права та обов'язки сторін у договорах медичної допомоги й містить вимоги до договорів медичної сфери, зокрема, щодо надання інформації пацієнтам про умови надання медичної допомоги та їх права; Господарський кодекс України, положення якого врегульовують питання ефективності ведення господарської та підприємницької діяльності й суспільного виробництва, Постанова КМУ «Деякі питання реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення у 2022 році», що окреслює вимоги до організації та надання медичних послуг; Наказ МОЗУ «Про затвердження Порядку надання первинної медичної допомоги», який визначає порядок надання медичної допомоги, умови та порядок укладення договорів медичної сфери.

Варто відмітити, що статтею 9 Конституції України визнано домінування міжнародних нормативно-правових актів над національними. Окремі аспекти медичних послуг та охорони здоров'я в Україні врегульовано конкретними законами, зокрема питання трансплантації та виготовлення біоімплантів – ЗУ «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині [8]; реєстрацію, виробництво, зберігання та реалізацію лікарських засобів врегульовує ЗУ «Про лікарські засоби»; правила та умови надання медичних послуг за рахунок коштів державного медичного страхування, а також питання соціального захисту працюючих громадян та охорони їхнього життя і здоров'я – ЗУ «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування». Зазначені закони, а також інші нормативно-правові акти не лише сприяють врегулюванню окремих аспектів медичних послуг та охорони здоров'я, а й забезпечують їх якість і безпеку для громадян України.

Договори медичної сфери можуть бути регульовані нормами цивільного законодавства, зокрема, Господарським і Цивільним кодексом, які врегульовують питання укладання та виконання договорів, порядок врегулювання спорів між сторонами, тощо. Аналіз Цивільного законодавства України дозволив з'ясувати, що у ньому окреслено лише визначення договору про надання послуг, але без врахування й обґрунтування специфіки медичної сфери. Проте Постановою КМУ від 25 квітня 2018 року № 410 «Про договори про медичне обслуговування населення за програмою медичних гарантій» детально аргументовано питання порядку укладення, зміни та припинення дії договорів щодо медичного обслуговування та типову форму договору щодо медичного обслуговування. Для забезпечення прав пацієнтів також укладаються договори про надання медичних послуг, які визначають обсяг та вид послуг, строк їх надання, вартість та інші умови. Також в договорах можуть бути визначені права та обов'язки сторін, порядок розв'язання спорів, відповідальність за неналежне виконання або

невиконання зобов'язань. Усі угоди між медичними закладами та пацієнтами повинні бути укладені на письмовій основі та відповідати вимогам чинного законодавства.

У сучасних умовах договори медичної сфери підлягають правовому регулюванню з боку держави. Загалом, правове регулювання договорів медичної сфери є важливим аспектом забезпечення якості медичних послуг та захисту прав пацієнтів. Це обумовлено тим, що медична сфера є важливим аспектом життя кожної людини і має прямий вплив на їхнє фізичне та психічне здоров'я. У зв'язку зі стрімким розвитком медичних технологій, змінами в системі охорони здоров'я та зростанням кількості пацієнтів, виникає потреба у постійному вдосконаленні правового регулювання договорів медичної сфери. В сучасних умовах такі договори врегульовуються диспозитивним методом правового регулювання, що уможливило вільну саморегуляцію поведінки суб'єктів на принципах права. Цивільне ж законодавство окреслює лише загальні засади меж та процедур такої саморегуляції. Специфічною ознакою договорів щодо надання медичних послуг є його базування на принципах визначених відповідним законом щодо охорони здоров'я про який зазначалося раніше.

Крім того, існують різні види договорів медичної сфери, зокрема договори між лікарем та пацієнтом, договори з медичними закладами, договори зі страховими компаніями та інші. Кожен з цих видів договорів має свої особливості та вимоги щодо їх укладання та виконання. Одним з найважливіших аспектів договорів медичної сфери є забезпечення конфіденційності медичної інформації. Лікарі та медичні заклади мають обов'язок зберігати конфіденційність медичної інформації пацієнтів та не передавати її третім особам без згоди пацієнта. Важливим також є правове регулювання питань щодо відповідальності працівників медичної сфери в разі порушення прав пацієнтів. У разі порушення прав пацієнтів медичні працівники можуть бути позбавлені ліцензії на здійснення медичної практики, а також притягнуті до відповідальності відповідно до норм чинного законодавства. Медичні працівники несуть відповідальність за дотримання прав пацієнтів, і їхні дії можуть мати серйозні наслідки для них самих та їхньої професійної діяльності, якщо вони порушують права своїх пацієнтів.

Нині в Україні продовжується реформа децентралізації, що передбачає передачу влади та повноважень з центральних органів державної влади на місцеві органи самоврядування. Однією зі сфер, які потребують регулювання з точки зору права, є медична сфера. Розглянемо деякі аспекти правового регулювання договорів у медичній сфері в умовах децентралізації.

До прийняття закону про децентралізацію охорони здоров'я України в 2020 році, влада в галузі охорони здоров'я належала до компетенції центральних органів влади. З метою покращення якості медичної допомоги та оптимізації управління охороною здоров'я в країні, ці повноваження були передані до відповідних територіальних органів влади. Оскільки договори медичної сфери зазвичай укладаються між медичним закладом та пацієнтом,

децентралізація може вплинути на регулювання таких договорів. Одним із головних питань, які можуть виникнути при децентралізації медичної сфери, є відповідальність за надання медичної допомоги та можливість врегулювання конфліктів, які можуть виникнути між медичним закладом та пацієнтом.

Умови децентралізації можуть впливати на правове регулювання договорів медичної сфери в Україні, оскільки це пов'язано зі зміною ролі місцевих органів влади у регулюванні медичної діяльності на своїх територіях. До основних правових актів, які регулюють укладення та виконання договорів у медичній сфері в Україні в умовах реформування, належать: Кодекс законів про працю України, який встановлює правила укладання та виконання трудових договорів між медичними працівниками та медичними закладами; ЗУ «Про захист прав споживачів» врегульовує захист користувачів медичними послугами та механізми їх захисту, включаючи право на інформацію про умови та ціни на медичні послуги; ЗУ «Про лікарські засоби» не лише регулює правовідносини створення, виробництва, реєстрації та контролю якості ліків, а й імплементує певні положення законодавства Євросоюзу щодо використання людиною лікарських засобів; ЗУ «Про публічні закупівлі» – визначає правові та економічні засади здійснення закупівлі товарів та послуг задля забезпечення потреб ОТГ, ТГ та держави.

Оскільки децентралізація передбачає передачу частини повноважень влади з центральної влади на місцеві органи влади, то правове регулювання договорів медичної сфери стає більш різноманітним та розширюється на рівень місцевого самоврядування. Також на рівні місцевого самоврядування розробляються правові акти, які регулюють договірні відносини між місцевими органами влади та медичними закладами. Важливим елементом правового регулювання договорів медичної сфери в умовах децентралізації є встановлення механізмів контролю за якістю наданих послуг. Це може забезпечити захист пацієнтів та якість медичних послуг й запобігти можливим недобросовісним діям з боку медичних закладів.

Узагальнюючи, можемо зазначити, що судова практика є важливим засобом забезпечення захисту прав пацієнтів та забезпечення високої якості медичної допомоги в Україні. Умови децентралізації вимагають змін у правовому регулюванні договорів медичної сфери, оскільки влада та відповідальність за надання медичних послуг вже не належать виключно державі, а розподіляються між різними рівнями влади.

Загальні правила щодо договорів між пацієнтом та медичним закладом врегульовано законодавством щодо охорони здоров'я. Проте децентралізація уможливує прийняття додаткових нормативно-правових актів на місцевому рівні задля конкретизації та деталізації наявних вимог.

Отже, в умовах децентралізації, правове регулювання договорів медичної сфери має бути визначене на різних рівнях влади, з урахуванням загальних правил, встановлених державою, та додаткових вимог, що можуть бути встановлені місцевими органами влади.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/Text>
2. Цивільний кодекс України: Закон від 16.01.2003 № 435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801-ХІІ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>
4. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 № 1023-ХІІ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text>
5. Господарський кодекс України: від 16.01.2003 № 436-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
6. Деякі питання реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення у 2022 році: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2022 № 1464 «URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1440-2021-%D0%BF#Text>
7. Про затвердження Порядку надання первинної медичної допомоги: Наказ МОЗ України 19.03.2018 № 504 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0348-18#Text>
8. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині: Закон України від 17.05.2018 № 2427-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text>
9. Про лікарські засоби: Закон України від 04.04.1996 № 123/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123/96-%D0%B2%D1%80#Text>
10. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23.09.1999 № 1105-XIV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text>
11. Про договори про медичне обслуговування населення за програмою медичних гарантій: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 квітня 2018 року № 410 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/410-2018-%D0%BF#Text>

*Терещенко К. О., студентка 2 курсу спеціальності «Право»
Поліського національного університету, м. Житомир*

*Науковий керівник: Ляшенко Р. Д, кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри правознавства Поліського національного університету, м.
Житомир*

Проблема лобізму в законодавчому процесі

Актуальність теми обумовлена тим, що після затвердження в Україні проєвропейського напрямку розвитку країна вступила в активну фазу демократизації політичної системи та боротьби з корупцією задля формування свідомого громадянського суспільства. Ефективним способом подолання корупції, як свідчить закордонний досвід, є цивілізований лобізм.

В Україні найчастіше поняття лобізму сприймається як «легальна корупція» або «узаконене хабарництво». Існує думка, що діяльність лобістів полягає в зовнішньому впливі на народних депутатів та переконанні їх в необхідності ухвалення окремого закону чи змін до нього, що відповідає інтересам окремих суб'єктів.

Висвітлення питань лобіювання в законодавчому процесі є предметом ґрунтовний наукових робіт українських та закордонних учених, серед яких: А. В. Трофименко, М. І. Росенко, М. Мак Таггарт, В. Роїк та інші.

Лобізм – це історично американське явище, адже саме там вперше з'явився закон, який легалізував такий тип діяльності. Американські науковці Д. МакГенрі та Дж. Фергюсон розглядали лобіювання як реалізацію конституційного права кожного громадянина звертатися з ініціативами до органів державної влади [1].

Порядок регулювання лобізму в Америці бере свій початок ще з Декларації незалежності США (1776 р.) та першої поправки до Конституції, яка наголошує, що Конгрес США не має права видавати закони, що обмежують свободу слова, друку і права народу мирно збиратися і звертатися до уряду з проханням усунути якусь кривду. Цей текст Конституції є фундаментом для права лобіювання в Америці і до сьогодні [2].

Додатково, для регулювання діяльності лобістів, Америка ухвалила Федеральний закон про лобістську діяльність (1946), норми якого і до сьогодні створюють легальні форми лобіювання та здійснюють контроль за допомогою зареєстрованого переліку всіх професійних лобістів. До цієї категорії було включено будь-яку особу, яка прямо чи опосередковано вимагає, збирає або отримує гроші, інші цінні речі для використання у сприянні, прийнятті чи відхиленні будь-якого закону.

Розділ 308 Закону зобов'язував лобістів реєструватися в Палаті представників США і секретаря Сенату та надавати інформацію, включаючи імена та адреси своїх роботодавців, а також ідентифікувати, в чиїх інтересах працював конкретний лобіст. Згодом, лобісти оскаржили цей акт, на підставі недостатньої чіткості та незрозумілості.

Це стало приводом для оприлюднення Закону «Про декларування лобістської діяльності» (1995), який забороняв членам Конгресу, посадовим особам і службовцям брати хабарі або інший відвертий підкуп від зареєстрованого лобіста або приватної організації, яка наймає зареєстрованих лобістів. Закон встановлював суворі види відповідальності: грошові штрафи або тюремні вироки.

Тобто, в Сполучених Штатах компанія яка хоче просунути закон повинна створювати спеціальний відділ або звертатися до легального посередника. При цьому ця процедура залишається прозорою, що дозволяє суспільству знати ціль конкретного лобізму та спостерігати за витратами на нього. Оголошуються навіть прізвища чиновників з якими ведуться контакти, після чого оприлюднюється регулярний публічний звіт.

Сьогодні, в порядку денному законодавчої системи Сполучених Штатів, лобізмом є офіційний інструмент просування законопроектів. Лобістів наймають аби вони звертались до влади з рекомендаціями та пропозиціями. Їх ціль – переконувати суб'єктів законодавчого процесу в свої слухності. Відстоювати свої інтереси таким шляхом має право кожен громадянин, суб'єкт господарювання або громадська організація.

Вітчизняні дослідники К. Манжул і Л. Нікітчук розглядають поняття «лобіювання» в юридичній площині та трактують його як «здійснювану у визначених законом формах діяльність зареєстрованих осіб з забезпечення власних інтересів шляхом впливу на законодавчу діяльність у парламенті» [2].

В Україні питання лобізму залишається відкритим. Закону про лобізм не ухвалено, що, на наш погляд, має негативний вплив на законодавчі процедури. Наявність правових норм, що регулюють лобістську діяльність обмежило б сукупність дозволених дій для суб'єктів владних повноважень і тих, хто намагається нав'язати їм свої думки.

В Україні наявна практика, що будь-яка організація або підприємство, яке вважає для себе вигідним ухвалення певного закону, відповідно має вести кулуарні домовленості з депутатами. При цьому виникає питання: наскільки це виражає суспільний інтерес та чи не задовольняє потреби лише еліти?

В більшості випадків, кулуарні домовленості обумовлені фактом корупційних дій. За підрахунками незалежного аналітичного центру «Інститут законодавчих ідей» тільки за перші два роки діяльності Верховної Ради України дев'ятого скликання нардепи подали двісті п'ятдесят сім законопроектів, що містять корупційні ризики [4].

На нашу думку, прийняття закону про здійснення лобіювання в Україні дасть можливість належно регулювати лобістську діяльність, визначити коло суб'єктів лобіювання, сформулювати принципи фінансування, механізму контролю та гарантій здійснення цього виду діяльності.

Зокрема, слід нагадати, що в Україні вже ініціювалась спроба подачі законопроекту «Про лобізм» на розгляд до Верховної Ради України. Але, не зважаючи на велику кількість аргументів «за», проєкт закону повернули суб'єктам права законодавчої ініціативи без їх включення до порядку денного сесії та розгляду на пленарному засіданні у парламенті. Комітет Верховної Ради пояснив це тим, що такий законопроект суперечить нормам Конституції.

Отже, інститут лобізму в законодавчому процесі України, на превеликий жаль, залишається нерегульованим. Це є наслідком того, що тіньовий, найчастіше олігархічний вплив на народних депутатів, суб'єктів законодавчої ініціативи, продовжує набирати обертів. Щоб процедура лобіювання в Україні стала суспільно корисною, необхідно в найближчий час забезпечити її нормативне підґрунтя для законності та прозорості даного процесу.

Список використаних джерел:

1. Ferguson J. H., McHenry D.E. The American system of Government. New York-Toronto-London: McGraw-Hill Book Company, 1950. 200 p.
2. Constitution of the United States. URL: https://www.senate.gov/civics/constitution_item/constitution.htm (дата звернення: 16.04.2023).
3. Манжул К.В., Нікітчук І.І. Лобізм у законотворчій діяльності України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2005. № 11 (49). 2005. С. 11-16.
4. Богуславець М. 257 законопроектів з корупційними ризиками за 2 роки роботи Верховної Ради. Рейтинг їх авторів. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2021/07/21/7301210/index.amp> (дата звернення: 13.04.2023).

Грибан А. Р., здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня Житомирського державного університету імені Івана Франка, м. Житомир
Науковий керівник: Рудницька О. П., кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри права та публічного управління Житомирського державного університету імені Івана Франка, м. Житомир

Місцеві органи виконавчої влади в умовах воєнного стану

Однією із конституційних гілок влади в Україні є виконавча влада. Її основне завдання – це розроблення та реалізація державної політики. Систему органів державної виконавчої влади в Україні складають: Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади, місцеві органи виконавчої влади (Місцеві державні адміністрації та місцеві органи виконавчої влади спеціальної компетенції) [1]. Однак 24 лютого 2022 року ситуація в Україні різко змінилася через військове вторгнення Російської Федерації. Задля забезпечення своєчасної реакції та протидії агресору виконавча влада була змушена реорганізуватися та проводити новий політичний курс за новими шляхами та методами.

Одними із найважливіших ланок виконавчої гілки влади є її місцеві органи та підрозділи, тому що саме на них лягла реалізація нової державної політики. Саме це питання є метою даної статті. В наступних сторінках ми спробуємо розкрити основні аспекти правового статусу та діяльності місцевих органів виконавчої влади в Україні під час воєнного стану.

Дослідженням виконавчої влади в Україні займалися: Авер'янов В.Б, Стеценко С.Г., Коваленко А. А., Журавльов Д.В., Завальний М.В., Дніпров О.С. та інші.

Як вже зазначалося, одну із найважливіших ролей у виконавчій владі в Україні відіграють місцеві органи, які представлені державними

адміністраціями. Вперше питання місцевих державних адміністрацій було поставлено та зафіксовано Законом України «Про місцеві державні адміністрації» від 9-го квітня 1999 р. Згідно із даним нормативним актом, місцеві державні адміністрації здійснюють виконавчу владу на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці. Окремий статус за цим документом має виконавча влада у м. Києві та Севастополі. Утворюються та реформуються місцеві державні адміністрації за участі Кабінету Міністрів України, Верховної Ради України та Президента України. При цьому очільників місцевих адміністрацій затверджує Президент України аз поданням Кабінету Міністрів України.

Як органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації наділені певними повноваженнями, а саме, забезпечують: законність, охорону прав і свобод людини, соціально-економічний розвиток певної адміністративної одиниці, управлінські функції державним майном, питання розвитку освіти та культури, обороноздатність та мобілізаційні процеси.

При цьому місцеві державні адміністрації мають тісний контакт із іншими владними органами, зокрема, із органами місцевого самоврядування. Між останніми встановлений взаємоконтроль для унеможливлення протиправних дій [2].

Згідно із Законом України «Про правовий режим воєнного стану», у випадку введення воєнного стану в державі, або на окремій її території, для забезпечення цивільного захисту, оборони, роботи критичної інфраструктури, охорони прав і свобод людини, передбачається створення військових адміністрацій, котрі перебирають на себе певні повноваження місцевих органів виконавчої влади [3]. У відповідності до цього Закону, станом на 24 лютого 2022 року, за Указом Президента України №68/2022 на всій території України було утворено 25 обласних військових адміністрацій. Обласні військові адміністрації було утворені на місці місцевих державних адміністрацій, а їх очільниками – колишні голови місцевих органів виконавчої влади.

При цьому слід зазначити, що існує різниця між військовими адміністраціями та військово-цивільними адміністраціями. Процес створення військово-цивільних адміністрацій відбувався від 2015 року на території проведення АТО та ООС. Відповідно до Закону України «Про військово-цивільні адміністрації» ці органи виконавчої влади являють собою тимчасове утворення на території, що встановлюється Президентом України для виконання повноважень виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в районах проведення антитерористичної операції, що встановлено Законом №141. А в свою чергу військові адміністрації діють в період воєнного стану і забезпечують взаємодію із військовими для оборони та цивільного захисту населення України.

Основним нормативним актом, що регулює діяльність виконавчої влади в умовах воєнного стану є Закон України «Про правовий режим

воєнного стану». Проаналізувавши цей документ можна зробити декілька висновків:

- Воєнний стан – є особливим правовим режимом, за якого можливі обмеження прав і свобод людини, задля збереження незалежності та територіальної цілісності України.

- Виконавча влада залишається реалізатором державної політики та приймає участь у здійсненні спеціальних заходів цього правового режиму.

- Військові адміністрації є основним місцевим органом виконавчої влади в умовах воєнного стану і утворюються на території, де інші органи виконавчої влади не можуть забезпечити здійснення своїх повноважень.

- Координація дій між Генеральним штабом Збройних Сил України та Кабінетом Міністрів відбувається в рамках повноважень, які вони реально можуть втілювати в певній територіальній одиниці [4].

Тобто, провідну роль у місцевих органах виконавчої влади в період воєнного стану віддається військовим адміністраціям, які фінансуються за рахунок Державного бюджету України. У випадку створення військової адміністрації, виконавчі комітети, комунальні підприємства, установи та організації певної територіальної громади будуть підпорядковуватися очільнику військової адміністрації.

Отже, Україна у 2022 році зустрілася із суттєвою трансформацією виконавчої влади, яка пов'язана із введення правового режиму воєнного стану. Це є перша практика створення відповідних органів виконавчої влади, і, зважаючи на успішність реалізації державної політики та оборонної стратегії, вона є вдалою. Однак, залишаються питання врегулювання конфліктних ситуацій між різними гілками влади та реалізація окремих аспектів державної політики на місцях, тому юридичний статус виконавчої влади під час воєнного стану потребує корекції.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 №254к/96-ВР. URL:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення: 10.04.2023).

2. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 №586-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text> (дата звернення: 10.04.2023).

3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 №389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 10.04.2023).

4. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 03.02.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text> (дата звернення: 11.04.2023).

*Прокопчук А. С., студентка 2 курсу спеціальності «Право»
Поліського національного університету м. Житомир*

*Науковий керівник: Ляшенко Р. Д, кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри правознавства Поліського національного університету,
м. Житомир*

Післявоєнна реконструкція держави

Після Другої світової війни відбувся зсув у глобальних тенденціях ведення війни з міждержавних конфліктів до внутрішньодержавних: 59 із 64 воєн, що відбувалися між 1945 і 1988 роками, були внутрішньодержавними або «громадянськими» війнами, і під час цих конфліктів приблизно 80% загиблих на війні були вбиті людьми їхньої ж національності [1, с.5].

Міське населення серйозно постраждало від сплеску міжетнічної війни. Під час Першої світової війни, наприклад, близько 43% усіх смертей, пов'язаних із бойовими діями, були цивільними. Під час Другої світової війни ця цифра зросла приблизно до 59%, і відтоді - у період, коли кількість воєн всередині держав перевищувала кількість міждержавних - загибель цивільного населення становила приблизно 74% від загальної кількості війн. Масштаб і інтенсивність психологічної травми, яку зазнали не комбатанти, пропорційно зросла. Тобто від будь-яких війн страждає в першу чергу цивільне населення [1, с. 9].

Що таке післявоєнна реконструкція і що вона передбачає? Післявоєнна реконструкція передбачає виконання взаємопов'язаних завдань економічної, політичної та соціальної реконструкції. Завдання економічної реконструкції включають відновлення пошкодженої інфраструктури, включаючи будинки, дороги та мости, медичні центри та школи; валютну стабілізацію та грошову реформу; розмінування; відновлення сільського господарства; створення робочих місць; і засоби подолання бідності, яку посилює війна. Завдання політичної реконструкції включають створення легітимного уряду; регулярне проведення виборів; демілітаризація та демобілізація воїнів; встановлення закону та порядку через цивільну поліцію та діючу систему правосуддя; політичний дискурс; норми побудови політичної участі; і вирішення політичних суперечок. Завдання соціальної реконструкції включають відбудову громадянського суспільства; переселення переміщених осіб; активізація громади; підвищення обізнаності та підтримки основних прав людини; і створення соціальної довіри через лінії конфлікту [2, с.3].

Психосоціальне втручання є невеликою, але важливою частиною пост-конфліктної реконструкції. Хоча підписання мирної угоди може бути важливим кроком, воно не є миром, тому що система насильства часто залишається на місці. Ідентичність «жертв» перешкоджає миру, спонукає до помсти та забезпечує зручне обґрунтування актів насильства та гноблення, які можна вважати аморальними. Війна також створює потужні страхи та перебільшені образи ворога, що підвищує ризик триваючих циклів

насильства та створює потужні перешкоди для національного примирення та побудови громадянського суспільства. Затяжні конфлікти часто нормалізують насильство та залучають велику кількість молоді до військової служби. У період після збройного конфлікту насильство часто насичує сім'ї та громади. Вразливість до насильства на різних соціальних рівнях перешкоджає розвитку, оскільки діти, які постраждали від насильства, можуть відчувати труднощі в школі, а дорослі, які постраждали від насильства, можуть бути не в змозі приймати рішення щодо майбутнього [2, с. 4].

У таких ситуаціях потрібне психосоціальне втручання, щоб перервати цикли насильства та створити психологічний клімат, у якому можуть укорінитися процеси розбудови миру, примирення та сталого розвитку. Як засіб зменшення страждань, психосоціальне втручання є ключовим компонентом запобігання конфліктам. Важливі завдання психосоціальної реконструкції включають загоєння ран війни; соціальна реінтеграція колишніх солдатів; мобілізація громади; соціальна інтеграція переміщених осіб; допомога постраждалим від мін та навчання з питань мінної ситуації; міжконфліктний діалог і співпраця; формування толерантності; правдивість; прощення і примирення; і відновлення нормальних моделей рутин [2, с. 4].

На даний момент перспективи в психосоціальній реконструкції в Україні, на нашу думку, немає, тому що першочерговими завданнями відбудови будуть економічні та політичні зрушення. Маємо надію, що завдяки участі західних партнерів у відбудові держави, психосоціальна реконструкція буде розпочата найближчим часом після завершення воєнних дій та заключення мирної угоди, та буде проведена належним чином.

Післявоєнна відбудова також має включати усталення нової політики держави. Першою ціллю має стати розбудова правової держави з достатньою прозорістю політичної системи. Звичайно, що така держава має дотримуватись основних принципів права та підтримувати демократичність як внутрішніх стосунків так і зовнішніх.

Також обов'язковим елементом буде створення нового правового порядку. Законодавство буде потребувати багатьох змін та доповнень. Можливим буде прийняття нової Конституції, або ж оновлення старої, ухвалення змін до Конституції України відповідно до післявоєнних умов суспільного життя.

Важливим аспектом післявоєнної реконструкції має стати конституційна та судова реформи. Боротьба з корупцією є однією із найважливіших цілей для пришвидшення приєднання України до ЄС. Щодо кадрової політики – наша країна теж потребуватиме суттєвих змін, оновлення кадрів має відбуватись постійно.

Наступною ціллю має бути доступ громадськості до інформації про соціальний, економічний, екологічний стан держави в цілому, з чого буде впливати децентралізація влади [3, с.222].

В економічній складовій потрібно досягти ефективного планування і провести фінансову та податкову реформу, що сприятимуть налагодження

виробництва та залученню малого та середнього бізнесу, що має на меті забезпечити нові робочі місця та створити економічне піднесення, наскільки воно є можливим у післяконфліктний період.

Оскільки після війни держава буде ослаблена та потребуватиме допомоги ззовні потрібні великі зарубіжні інвестиції та підтримка держави на зовнішньополітичній арені. Першочергово потрібними будуть інвестиції в сфері енергетики та комунікацій, що допоможе відновити необхідну інфраструктуру. Активно потрібно впроваджувати нові технології, завдяки партнерам та виходити на міжнародний ринок з власними товарами та послугами [3, с.223].

Отже, можна зробити висновок, що післявоєнна реконструкція держави є дуже складним та багатоступеневим процесом, що потребує внесення змін до законодавства та поліпшення регуляції державою різноманітних галузей суспільного життя.

Список використаних джерел:

1. Post-war Reconstruction: Concerns, Models and Approaches. Jon Calame, Minerva Parters, New York, 2005. URL:https://docs.rwu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1018&context=cmpd_working_papers (дата звернення: 12.04.2023)

2. Psychosocial intervention and post-war reconstruction in Angola. Interweaving western and traditional approaches. Michael Wessells and Carlinda Monteiro URL:<https://bpb-us-w2.wpmucdn.com/u.osu.edu/dist/b/7538/files/2014/10/Chapter-22-Psychosocial-Intervention-Post-War-Reconstruction-Wessells-Monteiro-nw5b1s.pdf> (дата звернення: 12.04.2023)

3. Соціально-еколого-економічні аспекти сталої повоєнної відбудови регіонів України. Караїм Ольга URL:https://wiki.vnu.edu.ua/images/c/c0/1_%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_ReB_%D0%B4%D1%80%D1%83%D0%BA.pdf#page=224(Дата звернення: 13.04.2023)

Бойко М. М., аспірантка Академії адвокатури України, м. Київ

Фінансова незалежність органів адвокатського самоврядування України

Незалежність є засадничим принципом функціонування інституту адвокатури в Україні, що визначає статус органів адвокатського самоврядування та корелюється з принципом верховенства права. Виявом принципу незалежності адвокатури слід вважати адвокатське самоврядування. Зміст терміну «незалежність» щодо діяльності органів адвокатського самоврядування слід розуміти як міру юридичної свободи, вільного розсуду у встановлених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» межах. Під «незалежністю адвокатури» Т. Вільчик,

О. Щербанюк та К. Вьольк розуміють встановлений законом правовий статус органів адвокатської спільноти, який дозволяє їм самостійно та незалежно від неправомірного втручання вирішувати питання своєї внутрішньої організації, а також інші завдання, визначені в Законі, а саме здійснювати самоврядування [0, с. 59].

Важливою умовою забезпечення незалежності адвокатури як професійної спільноти є фінансова незалежність органів адвокатського самоврядування України. Відповідно, дане питання було актуальним починаючи з 2012 року та залишається таким і дотепер. Особливо в умовах воєнного стану, коли від початку збройної агресії більшість адвокатів, включаючи членів органів адвокатського самоврядування, приєдналися до ЗСУ, територіальної оборони, а інші – донатять та продовжують виконувати свої професійні обов'язки з надання професійної правничої допомоги.

Безумовно інститут адвокатури адаптувався до нових реалій. У короткий термін було відновлено діяльність усіх суб'єктів адвокатського самоврядування та оптимізовано їх діяльність. Але реалії правового режиму воєнного стану призвели до зменшення фінансової спроможності як адвокатів, так і органів адвокатського самоврядування. Як зазначив С. Вилков: «Навіть у воєнний час ми вимушені відстоювати незалежність інституту адвокатури» [0].

На думку Н. М. Бакаянної, «незалежність як основоположний принцип організації й діяльності адвокатури допускає фінансування адвокатури винятково з джерел, які не впливають на самостійність, саморегулювання адвокатської спільноти, гарантують здійснення адвокатської діяльності без зовнішнього тиску, впливу або втручання» [0, с. 66-67].

Фінансування органів адвокатського самоврядування може здійснюватися виключно з джерел, які унеможливають будь-який вплив на їх діяльність чи прийняття рішень. Самостійність при формуванні власного бюджету є гарантією незалежності організаційних форм адвокатського самоврядування. Організаційні форми адвокатського самоврядування в Україні не залежать від суб'єктів публічної влади та державного фінансування. Фінансова незалежність органів адвокатського самоврядування є важливим елементом забезпечення незалежності та недоторканості адвокатів у виконанні їхньої професійної діяльності.

Система адвокатського самоврядування в Україні функціонує на засадах самофінансування за рахунок щорічних внесків адвокатів, грантів та благодійної допомоги, що надходять у відповідності до положень законодавства. Щорічні внески адвокатів є потужним джерелом фінансування організаційних форм адвокатського самоврядування, що є усталеною міжнародною практикою. Це, в свою чергу, забезпечує незалежність адвокатури загалом та функціонування органів адвокатського самоврядування зокрема.

Достатність фінансування органів адвокатського самоврядування є гарантією належного виконання ними визначених законодавством завдань. І

навпаки, фінансова неспроможність суб'єктів адвокатського самоврядування забезпечити організацію професійних заходів, конференцій, з'їздів, належне навчання, професійний розвиток та підтримку адвокатів послаблює незалежність адвокатури, знищує самоврядність та автономію адвокатури як інституції.

Фінансова незалежність означає, що органи адвокатського самоврядування України повинні мати достатні ресурси та фінансові засоби для ефективної діяльності та захисту прав та інтересів адвокатів, які є членами цього самоврядування. Це може включати фінансування програм навчання, підтримку правової допомоги для бідних та вразливих груп населення, а також забезпечення високоякісних послуг та захисту прав адвокатів від будь-яких негативних впливів.

На нашу думку, складовими елементами фінансової незалежності органів адвокатського самоврядування є: 1) членські внески: адвокати сплачують внески, які становлять значну частину доходів адвокатського самоврядування; 2) дивіденди та інші доходи від майна або інших інвестицій: органи адвокатського самоврядування можуть мати інвестиції, які приносять прибуток у вигляді дивідендів або інших доходів; 3) пожертвування та спонсорська підтримка: органи адвокатського самоврядування можуть отримувати пожертвування та спонсорську підтримку від фізичних, юридичних осіб та міжнародних донорів; 4) інші доходи: доходи, що не підпадають під жодну з вищезгаданих категорій, наприклад, доходи від послуг або продуктів, які надає орган адвокатського самоврядування.

Таким чином, фінансова незалежність органів адвокатського самоврядування передбачає їх здатність здійснювати свою діяльність без залежності від будь-яких зовнішніх фінансових джерел, що можуть впливати на їхню незалежність та об'єктивність при прийнятті рішень. Фінансова незалежність органів адвокатського самоврядування означає, що ці органи мають достатні ресурси та фінансову стабільність для забезпечення незалежного та ефективного функціонування з метою захисту прав та інтересів адвокатів, а також забезпечення високої якості надання юридичних послуг для клієнтів.

Список використаних джерел:

1. Vilchuk T., Shcherbanyuk O., Wolk K. Models of the Bar`s institute organization in European Union and Central Asia: a comparative legal study. *Конституційно-правові академічні студії*. 2022. № 1. С. 59-68.

2. Вилков С. Навіть у воєнний час ми вимушені відстоювати незалежність інституту адвокатури. *Право.UA. Юридична практика*. URL: <https://pravo.ua/navit-u-voiennyi-chas-my-vymusheni-vidstoiuvaty-nezalezhnist-institutu-advokatury-serhii-vylkov-holova-vkdka/> (дата звернення: 09.04.2023).

3. Бакаянова Н. М. Фінансування органів адвокатського самоврядування і світлі українського та міжнародного досвід. *Альманах міжнародного права*. 2015. Вип.8. С. 65–72.

*Дейнеко Л. В., магістрантка 1 курсу спеціальності «Право»,
Поліського національного університету, м. Житомир*

*Науковий керівник: Василенко Л. П., кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правознавства Поліського національного університету, м.
Житомир*

Сучасні проблеми в сфері захисту законних прав та інтересів дітей при ухиленні від сплати аліментів

Проблеми в сфері захисту законних прав та інтересів дітей при ухиленні від сплати аліментів можуть негативним чином впливати на можливість дитини повноцінно та гармонійно розвиватися, навчатися, або навіть на мінімально необхідне забезпечення її життєво важливих потреб. Саме тому, дослідження таких проблем, а в подальшому пошук шляхів для їх вирішення, є вкрай важливим.

На практиці трапляються проблеми, які пов'язані з виконанням судового рішення та судового наказу про стягнення аліментів. Окрім того, фактори, які перешкоджають такому стягненню можуть мати місце як до винесення рішення про стягнення аліментів, так і бути пов'язаними зі спробою суб'єкта уникнути виконання своїх обов'язків щодо сплати аліментів після прийняття судом рішення чи винесення наказу.

Однією з нагальних проблем, які стосуються сплати аліментів на утримання дітей є визначення розміру доходів потенційного платника аліментів. Такого роду проблема може бути тоді, коли платник приховує інформацію про власні доходи, фальсифікує її, або працює неофіційно.

Іноді дане питання вирішується шляхом доведення того факту, що у платника є важливі витрати, які перевищують його дохід. В такому разі, проблема полягатиме в отриманні тої кількості доказів, яка буде вважатися достатньою для суду [1, с. 12]. Тоді суд, застосувавши аналогію права, визначає розмір аліментів згідно з витратами, які здійснює відповідач. Однак, потрібно розуміти, що реальні витрати позивача у випадку приховування ним своїх доходів у повній мірі фактично неможливо довести.

Важливою є також проблема, яка стосується пошуку місця роботи платника аліментів. Не беручи до уваги той факт, що установа, в якій працює платник, побоюючись штрафу повинна повідомити судовому виконавцю і стягувачу аліментів про факт звільнення платника, та в реальності таким установам, частіше за все, зовсім нічого невідомо про його нове місце роботи. Окрім того, сам платник повинен повідомляти про зміну місця роботи і проживання, але факти такого приховування нині набувають все більшого поширення.

З цього приводу, єдиним виходом з даної ситуації, на думку Л. О. Самілик, є «створення комп'ютерної бази даних, яка включатиме відомості про всіх осіб, які працюють за трудовим договором або контрактом, як за основним місцем роботи, так і за сумісництвом» [2, с. 91]. Проте, вважаємо, що така база не здатна вирішити проблеми щодо ухилення

від сплати аліментів тими батьками, які, наприклад, працюють неофіційно і приховують свої доходи.

Щодо проблемних аспектів в сфері захисту законних прав та інтересів дітей при ухиленні від сплати аліментів, також слід зазначити, що, не зважаючи на те, що ч. 2 ст. 191 Сімейного кодексу України передбачає можливість присудження судом аліментів за минулий час, однак не більше, ніж за десять років, на практиці позивач повинен подати до суду докази того, що він вживав заходи щодо одержання аліментів з відповідача, але не міг їх одержати через ухиленням останнього від їх сплати. Таким чином можемо зробити висновок, що якщо позивач не вживав заходів щодо одержання аліментів з особистих мотивів, то вважається, що особа, добровільно брала на себе утримання дитини, усвідомлювала пов'язані із цим складнощі, а також була готова до того, що їй доведеться вирішувати їх самотійно. І в тому випадку, якщо особа за власним бажанням не використала своє право на отримання аліментів, а відповідач ніяк на це не впливав і не перешкодив, аліменти за час, який вже минув, не можуть бути стягнені [3, с. 35].

Наступною і не менш важливою проблемою в досліджуваній нами сфері є невиконання аліментних зобов'язань особою, яка тимчасово знаходиться або хоче постійно проживати за кордоном. Так, якщо дитина мешкає в Україні, а один з батьків за її межами, то це жодним чином не звільняє такого з батьків від обов'язку сплати аліментів. Позов про стягнення аліментів має бути подано до вітчизняного суду за місцем проживання дитини. Однак, проблема виникає в тому разі, коли між Україною і країною, в якій проживає аліментозобов'язана особа, не укладено договору про надання правової допомоги.

Це може бути пов'язано з тим, що має місце суттєва різниця норм сімейного права двох країн, що зумовлює виникнення колізій в процесі виконання рішення іноземного суду.

Вирішити таке питання вбачається шляхом досягнення домовленості, адже в даному разі не потрібно буде витратити кошти на адвокатів, експертизи та на інші витрати. У разі виникнення конфлікту єдиним способом досягнення виконання аліментного зобов'язання є звернення особи до суду за місцем проживання дитини або ж місцем відповідної реєстрації іноземця-відповідача [4].

Поряд з тим, варто зазначити, що судовий процес щодо іноземця-відповідача може продовжуватися навіть більше року, окрім того, за цей час позивачу треба буде залучити спеціалістів (зокрема, перекладачів, адвокатів) для подачі позову та відповідної участі в судовому процесі [3, с. 141].

Що стосується проблематики кримінальної відповідальності, то стаття 164 Кримінального кодексу України регламентує кримінальну відповідальність за злісне ухилення від сплати аліментів на утримання дітей. Притягнення до такого виду відповідальності може мати місце лише у випадку, коли наявне свідоме небажання боржника працювати і отримувати дохід задля виконання аліментних зобов'язань, і не стосується випадків встановлення надто великої суми заборгованості чи деяких інших причин.

Справжні наміри аліментозобов'язаної особи на практиці встановити дуже складно, проте суд повинен вжити всіх можливих заходів [5].

Попри те, що договір про сплату аліментів нині є більш ефективним способом стягнення аліментів, щодо нього також існують деякі проблеми. Наприклад, він не передбачає визначення загальної суми заборгованості особи за аліментами, а отже, не передбачає можливість дострокового стягнення аліментів. На рахунок цього питання у вітчизняному законодавстві немає жодних механізмів стягнення аліментів за договором на майбутнє. До того ж, «за весь період між порушенням договору про сплату аліментів на дитину та вчиненням виконавчого напису, до платника аліментів не буде застосовано жодних заходів впливу чи обмежень, як це було б при невиконанні судового рішення про стягнення аліментів» [6, с. 44].

Отже, нами було виділено ряд основних проблем в сфері захисту законних прав та інтересів дітей при ухиленні від сплати аліментів, які сьогодні мають місце. Беручи до уваги все викладене вище, варто зазначити, що для вирішення низки наявних в цій сфері проблем важливе значення мають удосконалення якості роботи співробітників виконавчої служби і працівників правоохоронних органів задля припинення випадків ухилення від сплати аліментів, а також недопущення злісного ухилення від їх сплати. Важливими є також роз'яснювальні бесіди з аліментозобов'язаними особами, з обов'язковим попередженням їх про потенційні види відповідальності за ухилення від сплати аліментів.

Список використаних джерел:

1. Шевченко Т. Такі проблемні аліменти ... *Правовий тиждень*. 2009. № 42 (168). С. 11-13.
2. Вербіцька М. В. Актуальні проблеми стягнення аліментів на неповнолітніх дітей. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. Право*. 2012. Вип. 20, ч. 1, т. 2. С. 32-36.
3. Манойло О. О. Стягнення аліментів з нерезидента. Роль приватного права України в забезпеченні прав людини: *матеріали Всеукр. наук.- практ. семінару* (м. Дніпро, 29 листоп. 2019 р.) / упоряд. М.П. Юніна. Дніпро: *Видавець Біла К.О.* 2019. С. 140-143.
4. Сімейний кодекс України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 10.01.2002 № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2002, № 21-22, ст.135. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/conv#n403> (дата звернення: 03.04.2023)
5. Кримінальний кодекс України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, № 25-26, ст.131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 03.04.2023)
6. Простибоженко О. С. Аліментний виконавчий напис нотаріуса: ідеї щодо удосконалення національного законодавства. *Часопис цивілістики*. 2020. №37. С. 42-47.

*Барановський В. Г., студент магістрант групи 11 МД-Соіст
Житомирського державного університету імені Івана Франка, м. Житомир*
*Науковий керівник: Пивовар І. В., кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри права та публічного управління, Житомирського
державного університету імені Івана Франка, Житомир*

Роль Національної поліції України в умовах воєнного стану (з 24.02.2022 по сьогоднішній день)

Досліджувана тема є дуже актуальною в сучасному світі, оскільки правоохоронні органи є одним з важливих елементів держави. Розуміння завдань, ролі та функцій Національної поліції України дозволить краще зрозуміти, як вона працює та яким чином вона забезпечує безпеку громадян та дотримання законів в країні.

Наприклад, дослідження може допомогти виявити та проаналізувати сильні та слабкі сторони Національної поліції України, її можливості та обмеження, а також дослідити взаємодію з іншими державними органами та інституціями, які також займаються захистом прав та інтересів громадян.

Дослідження може також допомогти в розробці пропозицій щодо вдосконалення системи та структури Національної поліції України з метою забезпечення більш ефективного функціонування та забезпечення безпеки в країні. Наприклад, можливими рекомендаціями можуть бути покращення комунікації та взаємодії між різними підрозділами поліції, розвиток технічних та інформаційних засобів для поліцейських, покращення професійної підготовки поліцейських, та інші.

Мета нашого дослідження – з'ясувати завдання та функції Національної поліції України, а також визначити її роль від початку повномасштабного російського вторгнення в Україну.

Завдання та функції Національної поліції в Україні визначаються законами та іншими правовими актами, які регулюють діяльність правоохоронних органів. Основним завданням Національної поліції є забезпечення правопорядку та безпеки громадян, захист їх прав та свобод.

Серед функцій Національної поліції можна виділити наступні:

Забезпечення охорони громадського порядку та боротьба зі злочинністю. Це включає профілактику та розслідування злочинів, затримання та притягнення до відповідальності осіб, які порушують громадський порядок, та забезпечення безпеки громадян [1].

Захист прав та свобод людини та громадянина. В даному випадку мова йде про захист від будь-якої форми насильства, нараження на здоров'я, ушкодження майна, крадіжок та розбійних нападів, допомогу при наданні медичної допомоги та допомогу жертвам злочинів [1].

Забезпечення безпеки на дорогах та регулювання дорожнього руху. Дана функція включає контроль за дотриманням правил дорожнього руху, виявлення та припинення порушень, а також допомогу учасникам дорожнього руху в разі ДТП [1].

Взаємодія з іншими правоохоронними органами, а також з іншими органами влади та громадськістю. Національна поліція співпрацює з іншими правоохоронними органами, такими як СБУ, Держприкордонслужба, прокуратура та суди, з метою забезпечення правопорядку та безпеки громадян [1].

Реагування на екстремістські прояви та запобігання тероризму. Національна поліція займається попередженням та розслідуванням екстремістських проявів та терористичних актів [1].

Контроль за обігом наркотиків та психотропних речовин. Національна поліція веде боротьбу зі злочинністю, пов'язаною з незаконним обігом наркотиків та психотропних речовин [3].

Контроль за обігом зброї та вибухових матеріалів. Національна поліція здійснює контроль за обігом зброї та вибухових матеріалів, що можуть призвести до створення загрози громадській безпеці [3].

Завдання та функції Національної поліції в Україні охоплюють широкий спектр діяльності, спрямованої на забезпечення безпеки громадян. Від 15 березня 2022 року було прийнято Закон «Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» для того, щоб під час дії воєнного стану діяльність поліції не втратила свого значення. Поліцейські отримали право безоплатно, але за письмовим запитом, отримувати необхідну інформацію для виконання завдань. До компетенції працівників НПУ відтепер додавалося конвоювання осіб, є підозрілими у вчиненні кримінального правопорушення. Від початку російського вторгнення в Україну та безпосередньо в районах де пройшли або тривають бойові дії, є або залишилося чимало вибухонебезпечних предметів. Відтепер до компетенції працівників Національної поліції України належить оперативне розмінування, тобто виявлення, знешкодження та знищення вибухонебезпечних предметів [2].

Окрім вище зазначеного, серед додаткових повноважень поліцейських з'явилася співпраця з Європейським поліцейським офісом, а також представництво та виконання зобов'язань України в Міжнародній організації кримінальної поліції – Інтерполі [2].

Отже, адміністративно-правовий статус Національної поліції в Україні визначає її функції, завдання та відповідальність перед законом та громадськістю, а також забезпечує дотримання прав людини та забезпечення громадської безпеки. Також з початком повномасштабного вторгнення російських військ в Україну роль поліції стає не інакше як визначною, адже вона, поряд з іншими службами та правоохоронними органами, стала на захист нашої держави з перших днів дії воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Батраченко О. В. Форми правоохоронної діяльності національної поліції щодо забезпечення публічної безпеки та порядку в державі / О. В. Батраченко // Форум права. – 2016. – № 2. – С. 5–10. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.

2. В умовах війни поліцейські отримали додаткові повноваження
URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/210031_v-umovakh-vyni-poltseysk-otrimali-dodatkov-povnovazhennya

3. Ковалів М. Поліцейський офіцер громади - новий інститут в структурі національної поліції. *Міжнародні та європейські стандарти місцевого самоврядування: проблеми імплементації в Україні* : всеукр. наук.-прак. конф. за міжнар. участю (20 груд. 2019 р., м. Львів) / Львів. регіон. ін-т держ. упр., Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, Захід. центр Укр. асоц. міжнар. права. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2020. С. 214-217.

Власюк В., магістрантка групи 12 МД-Соіст Житомирського державного університету імені Івана Франка, м. Житомир

Науковий керівник: Пивовар І. В, кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри права та публічного управління, Житомирського державного університету імені Івана Франка, Житомир

Джерела судового права

Судова реформа в Україні розпочалася з проголошенням незалежної держави. Це дозволило пройти кілька етапів цієї реформи та кардинально змінити її напрямок. Однак навіть зараз неможливо забезпечити досягнення цілей, поставлених в рамках цієї реформи. Однією з причин цього є байдужість до наукової складової цих реформ і механізмам реформування виконавчої влади зокрема, ігноруючи при цьому евристичні створення та розвитку суддівського права.

Питання поняття судового права, етапів його становлення та його меж висвітлюють В. Бойко, В. Блінцев, І. Марочкін, А. Мельников, М. Міхеєнко, М. Полянський, С. Прилудський, А. Ривлін, В. Савицький, В. Сердюк, М. Строгович та інші.

Варто навести перелік основних джерел судового права та їх класифікація, але перш за все варто ознайомитися із поняттям судового права та його меж.

Наприклад, В. Савицький зазначав, що ідея судового права є доречною і чудовою тим, що вона виражає лише наукову концепцію, теорію модель, але, перш за все, вона є оригінальним явищем правового життя, яке, власне, і є саме право [3. с, 3-4].

Наприклад, В. Бринцев вважав за необхідне розробити прийняття судового кодексу. Це був би єдиний збірник правових норм, що регулюють побудову та здійснення правосуддя. Основним завданням кодексу, на думку експертів, є створення чіткого і єдиного правового поля. Правова система покликана забезпечити суверенітет і незалежність судової влади, створення умов для ефективного правосуддя та забезпечення гарантій діяльності всіх учасників судового процесу [1. с, 19].

А. Селіванов вважає, що метою прийняття Судового кодексу як повноваження Верховного вищого органу судової влади України і визначає його структуру наступним чином: 1) теорія судової влади та судочинства; 2) теорія правосуддя (застосування права з елементами легалізації) [5, с. 6-9].

Положення Кодексу суддівської етики не поширюються на особу, яка положеннями Розділу II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина», V III «Правосуддя», XII «Конституційний Суд України». Таким чином, Розділ II містить принципи правосуддя, такі як: Право на судовий захист (ст. 55), право на правову допомогу (ст. 59), право на презумпцію невинуватості (ст. 62). Це стосується законності обмежень свободи та недоторканності. Недоторканність житла, таємниця листування, телефонних розмов, телеграфних та інших повідомлень тощо. Це важливі положення, які безпосередньо стосуються безпосередньо визначають зміст правоохоронної діяльності. Розділ Глава XII визначає процедуру утворення складових частин конституційних судів України, їхні основні повноваження, а також порядок формування Суду України, їх основні повноваження, місце та обов'язки в суспільстві

Відповідно до статті 9 Конституції України чинних міжнародних договорів, Ратифіковані Верховною Радою України частиною національного законодавства. До таких міжнародно-правових актів можна віднести методи захисту прав і свобод людини вимоги щодо організації судової системи, сфера застосування судової влади та забезпечення незалежності судів і суддів.

Це положення також визначає і роз'яснює зміст невід'ємних прав людини. Сюди також входить право на право на свободу слова та вираження поглядів право на оскарження неправосудних рішень Верховного Суду України. міждержавних органів, зокрема Європейського суду з прав людини. Це Частина 4 статті 55 Конституції України прямо передбачає можливість оскарження. Що стосується підсумкових документів цього дослідження то з ними можна ознайомитися в наступному розділі. Виклики щодо забезпечення принципу незалежності суддів потребують вирішення.

Серед актів Верховної Ради України варто виділити закони про: правосуддя, судочинство, суди і судді. Закони та нормативно-правові акти, що регулюють організацію та здійснення правосуддя в Україні включають: Закони України від 7 липня 2010 року «Про судоустрій і статус суддів», від 8 квітня 2014 року «Про відновлення довіри до судової влади в Україні», від 16 жовтня 1996 року «Про Конституційний Суд України», від 16 грудня 2005 року «Про Конституційний Суд України», від 16 квітня 2014 року «Про відновлення довіри до судової влади». України», від 22 грудня 2005 року, «Про Конституцію України», від 22 грудня 2005 року, «Про доступ до судових рішень» від 15 січня 1998 року»Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», від 5 червня 2012 року «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» та ін.

До джерел судового права також належить судова практика. У сучасній Україні вона розглядається як у широкому розумінні (вся судова діяльність, що втілюється у виданні правових актів), так і у вузькому розумінні (як створення судових актів) [6. с, 495]. Відповідно до першого підходу, судова практика ґрунтується на правових актах, що мають однакову природу що складається з правозастосовної, інтерпретаційної та правотворчої діяльності судів. Вона інкорпорована в судах і конкретних правових актах [2. с, 93]. У другому випадку воно визначається як таке, що інкорпороване в результат судової справи формально сформульована у вигляді правових норм і ґрунтується на є переконливим і забезпечує основу для вирішення спорів; та є єдино правильним підходом, обраним судом, і слугує орієнтиром для вирішення подібних спорів [4. с, 51].

Таким чином, питання джерела судового права виявляється настільки ж складним і неоднозначним, як і питання визначення меж і природи самого судового права. Значною мірою перелік джерел значною мірою залежить від підходу до розуміння підходу до розуміння поняття судового права. До речі, цей перелік не можна обмежувати лише законодавчими та виконавчими нормативно-правовими актами. Саме акти цих законодавчої та виконавчої гілок влади суттєво обмежують сферу дії суддівського права. Слід також брати до уваги акти органів місцевого самоврядування, органів організаційного забезпечення та судову практику. Акти органів суддівського самоврядування, органи організаційного забезпечення та судову практику також слід розглядати як важливі елементи переліку джерел судового права.

Список використаних джерел:

1. Бринцев В. Д. Кодекс судової влади на один щабель з КК, ЦК, КПК, ЦПК Право України. 1996, № 8. С. 19 –21.
2. Погребняк С. Вплив судової практики на юридичні акти в романо-германській правовій сім'ї 11 Вісник Академії правових наук України. 2003. № 4 (35). С. 97.
3. Полянский Н. Н., Савицький В. М., Мельников А. А. Проблеми судового права. М., 1983. 223 с
4. Савенко М. Роль практики Європейського суду з прав людини у конституційному судочинстві України *Вісник Конституційного Суду України*. 2005. № 6. С. 55.
5. Селіванов А. О. Судове право: нова галузь права чи теоретична думка? *Вісник Верховного Суду України*. 2008. № 6 (94). С. 9.
6. Шевчук С. Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні. К., 2007. 640 с

*Мудрик В. М., магістрантка 1 курсу спеціальності «Право»
Поліського національного університету, м. Житомир*

*Науковий керівник: Василенко Л.П., кандидат юридичних наук,
доцент Поліського Національного університету, м. Житомир*

Аналіз спадкових прав в Україні у воєнний час

У зв'язку з тим, що в Україні на сьогодні діє воєнний стан, законодавство зазнало певних змін. Актуальним питанням є порядок оформлення спадщини. Для початку потрібно зазначити, що право на спадкування захищається Конституцією України, Цивільним кодексом України та іншими нормативно-правовими актами. Воно гарантується кожному, незалежно від громадянства та місця проживання.

Відповідно до ст. 1216 Цивільного кодексу спадкуванням є перехід спадкового майна від спадкодавця, до інших осіб, а саме спадкоємців [1]. Змістом спадкування є права й обов'язки, що належали спадкодавцеві під час відкриття спадщини та які не припинилися у випадку його смерті. Як нам відомо, успадкувати майно можна за заповітом чи ж за законом. Що ж мається на увазі під поняттям заповітом, то під ним розуміється розпорядження фізичної особи у разі своєї смерті. Заповіт повинен бути написаним з вільного волевиявлення і, ні під яким видом примусу. Спадщина відкривається у разі смерті фізичної особи чи оголошення такої людини померлою. Де особа востаннє проживала, там і буде відкриватись спадщина. Також закон містить диспозитивну норму, яка полягає у виборі спадкоємця щодо прийняття спадщини або неприйняття. Позитивним у даній нормі є те, що у разі вимоги кредиторів за боргами спадкодавця є більшими, ніж саме спадкове майно, спадкоємець може його, відповідно не прийняти. Також у даному випадку слід звернути увагу на те, що обов'язком спадкоємця є задоволення вимог кредиторів, але лише в межах вартості спадщини. Прийняття спадщини не допускається з умовою або із застереженням. Особа, яка проживала на постійній основі із спадкодавцем на момент відкриття спадщини, є такою, що прийняла спадщину, але якщо не заявила про її відмову. Іноді виникають ситуації, коли місце реєстрації спадкоємця не збігається із місцем реєстрації спадкодавця, нотаріус відмовляє у видачі свідоцтва про право на спадщину через недоведеність факту спільного проживання.

Тобто, Цивільний кодекс України зобов'язував спадкоємця, який виявив бажання прийняти спадщину та який спільно не проживав зі спадкодавцем, на протязі 6-ти місяців подати нотаріусу заяву про прийняття такої спадщини [1]. Але війна в Україні внесла свої корективи і, ці корективи стосуються строків оформлення спадщини. Перебіг строку для прийняття спадщини або її відмови на період воєнного стану зупиняється, але він не повинен перевищувати 4 місяці. В сукупності виходить 10 місяців для прийняття спадщини або відмови. Тут має місце одне але, яке полягає у тому, що у випадку припинення чи скасування воєнного стану даний строк може

бути меншим ніж 10 місяців. Коли строк для прийняття спадщини закінчується, тоді видається свідоцтво про право на спадщину спадкоємцям. На даний час, таке свідоцтво може бути видане спадкоємцям, в яких цей строк завершився до 06.03.2022 року. Коли строк видачі припадає після 06.03.2022 року, то даний документ підлягає оформленню через 10 місяців від дати смерті людини. Отримати свідоцтво про право на спадщину та в подальшому оформити спадщину є можливим, лише у тому випадку, коли даний строк закінчився до введення воєнного стану, оскільки видача свідоцтва до завершення воєнного стану – обмежена. Якщо нотаріус, завів спадкову справу не за місцем відкриття спадщини, відповідно, він не буде мати можливості видати спадкоємцю свідоцтво про право на спадщину. Враховуючи, воєнний чи надзвичайний стан, у разі заведення справи не за місцем її відкриття, то вона обов'язково має бути передана нотаріусу за місцем її відкриття задля подальшого отримання свідоцтва спадкоємцем. Що ж стосується таких механізмів передачі спадкових справ до інших регіонів чи нотаріусів, то українське законодавство не передбачило, як і не запровадило процедури стосовно відновлення цих спадкових справ у разі їх знищення або втрати.

У зв'язку з активними бойовими діями на нашій території багато українців виїхали за межі нашої держави. Обмежити їх в якихось правах і, в тому числі, у праві спадкування не можна. Якщо ця особа, що виїхала за межі України має право на спадщину, то вона може звернутися до українського посольства чи консульства у країні її перебування і, відповідно, заяву про прийняття спадщини засвідчити своїм підписом. Ще одним шляхом, є засвідчення такої заяви у нотаріуса іноземної країни із проставленням апостилю в подальшому або консульської легалізації на цьому документі. Через засоби поштового зв'язку дана заява в подальшому надсилається до українського нотаріуса, після чого спадкова справа відкривається, згідно із нормами загального порядку. Наступним шляхом вирішення цього питання є те, що особа, яка перебуває за межами України, має право видати довіреність та уповноважити юриста здійснювати усі необхідні подальші дії щодо спадкування, в інтересах фізичної особи-спадкоємця. Урядом у вересні 2022 року вносилися зміни щодо списку регіонів в яких доступ реєстрів обмежено, спадковий реєстр не функціонував у деяких окремих частинах, а саме Луганської, Донецької, Херсонської, Запорізької, Миколаївської, Харківської областей й АР Крим. Тому, що доступ до Спадкового реєстру є важливим для перевірки наявності чи відсутності раніше заведеної спадкової справи, заповіту або спадкового договору. Завести спадкову справу, нотаріус може і без використання Спадкового реєстру, враховуючи, воєнний стан, а саме обмежений на певній території доступ до нього. Але після відновлення функціонування Спадкового реєстру, нотаріус повинен здійснити всі необхідні перевірки на протязі п'яти робочих днів. Важливим є те, що у разі заведення справи без використання Спадкового реєстру та відновлення доступу до нього, нотаріус має відповідну заборонену щодо видавання Свідоцтва про право на

спадщину. Дані дії направлені на обмеження зловживань у сфері спадкування [2].

Що стосується посвідчення заповітів, то вони в період військового стану посвідчуються за звичайною процедурою. Уповноважена особа органу місцевого самоврядування; командир (начальник) військової частини, з'єднання, установи, військово-навчального закладу; головний лікар або його заступник з медичної частини чи черговий лікар закладу охорони здоров'я можуть засвідчити заповіт. У випадку військовополоненого посвідчити заповіт має право начальник табору чи установи, де діє дільниця для військовополонених. Дані заповіти, для їх реєстрації в подальшому надсилаються через Генеральний штаб Збройних Сил України, Міністерство оборони України, правоохоронний спеціальний чи інший орган до Міністерства юстиції чи його територіального органу. Даний перелік не є вичерпним. Під час військового стану в Україні процедура посвідчення спадкового договору не зазнала істотних змін. Але потрібно враховувати, що даний договір має право посвідчити тільки той нотаріус, який включений до Переліку нотаріусів, що мають право у воєнний час вчиняти нотаріальні дії стосовно цінного майна [3].

Згідно із ст. 11-1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 р. у випадку, коли спадкодавець востаннє проживав на тимчасово окупованій території, місцем відкриття спадщини буде місце подання першої заяви. Але, існують випадки, коли останнє місце проживання спадкодавця невідоме, а нерухоме майно чи основна його частина, у випадку його відсутності – основна частина рухомого майна, що знаходиться на тимчасово окупованій території, місцем відкриття спадщини буде також місце подання першої заяви. Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 3 Закону окупованою територією визнається будь-яка інша сухопутна територія України, внутрішні морські води і територіальне море, що в умовах воєнного стану, визнані Кабінетом Міністрів України, тимчасово окупованими. Дата початку і дата завершення тимчасової окупації територій, також передбачається Кабінетом Міністрів України [4].

Отже, у зв'язку з воєнним станом на території нашої держави категорія спадкування зазнала певних змін. Ці зміни, в першу чергу, направлені на максимальне забезпечення прав та інтересів громадян. Що стосується захисту спадкових прав, то держава повинна вжити всі необхідні заходи задля недопущення порушення спадкових прав громадян.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. № 40-44. С. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 10.04.2023).
2. Які особливості спадкування під час воєнного стану. URL: [«https://jurliga.ligazakon.net/analytics/215154_yak-osoblivost-spadkuvannya-pd-chas-vonnogo-stanu»](https://jurliga.ligazakon.net/analytics/215154_yak-osoblivost-spadkuvannya-pd-chas-vonnogo-stanu)(дата звернення 10.04.2023).

3. Коваленко Юлія. Як оформити спадок під час воєнного стану: зміни законодавства. *Українська Гельсінська спілка з прав людини*. 2022. URL: <https://www.helsinki.org.ua/advice/yak-oformyty-spadok-pid-chas-voiennoho-stanu-zminy-zakonodavstva/> (дата звернення 10.04.2023).

4. «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» Закон України від 15.04.2014 № 26. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1207-18> (дата звернення 10.04.2023).

Шифрук Б. В., магістрант I курсу спеціальності «Право» Поліського національного університету, м. Житомир

Науковий керівник: Бучинська А. Й. кандидат юридичних наук, доцент Поліського Національного університету, м. Житомир

Електронна довіра як важливий фактор у розвитку електронної комерції та електронного урядування

У сучасному світі зростає роль електронної комерції та електронного урядування, а електронна довіра є ключовим фактором успішної роботи цих систем. У той же час, наявність довіри до електронних транзакцій та документів може призвести до великої кількості проблем та негативних наслідків. Тому важливим завданням для бізнесу та держави є дослідження рівня та факторів формування електронної довіри.

Електронна довіра – це поняття, яке позначає довіру людей до електронних технологій, інструментів та основних вимог безпеки даних. Вона базується на технологічній та юридичній інфраструктурі, що забезпечує безпеку електронної комунікації.

Відповідно до Концепції розвитку електронного урядування в Україні електронне урядування – форма організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян [1].

Національні уряди мають приділяти достатньо уваги розвитку електронної довіри в рамках своїх електронних урядових ініціатив. Для цього потрібно розробити національні стратегії, правила та стандарти, пов'язані з електронною довірою.

Також електронна довіра важлива для електронної комерції, оскільки вона забезпечує безпеку транзакції та відносин між покупцями та продавцями. Вона також допомагає у розробці електронних платіжних систем та інших електронних сервісів.

Розглянемо головні аспекти, які впливають на розвиток електронної довіри в контексті електронної комерції та електронного урядування.

Факторами, які впливають на електронну довіру, є наявність інфраструктури та технологій, що забезпечують безпеку та надійність електронних транзакцій та електронних документів. Наприклад, використання криптографічних методів забезпечення інформаційної безпеки – це надійний інструмент для забезпечення довіри до електронної комерції та електронного урядування.

У свою чергу, наявність інфраструктури та технологій, які забезпечують захист персональних даних, також піднімає рівень довіри до електронних послуг.

Культура електронної довіри – це складова частина культури, яка відображає сприйняття та відношення людей до електронних технологій та електронних сервісів. Інформаційна грамотність, навички користування електронними сервісами та дотримання етики в електронному середовищі впливають на рівень довіри до електронних транзакцій та електронних документів.

Соціально-економічні фактори, такі як рівень доходів та освіти, також впливають на електронну довіру. Наприклад, високий рівень доходів та освіти може забезпечити більшу відкритість до електронних транзакцій та електронних документів, що позитивно впливає на розвиток електронної комерції та електронного урядування. Крім того, соціальні мережі та інші електронні сервіси можуть допомогти збільшити довіру до електронних сервісів через створення позитивного іміджу та взаємодії з користувачами.

Технічні засоби – необхідний елемент для забезпечення електронної довіри. Застосування криптографічних методів, електронних підписів та інших технічних засобів захисту даних може допомогти зменшити ризики порушення безпеки електронних транзакцій та забезпечити надійність електронної комерції та електронного урядування.

Для підвищення рівня довіри до електронних сервісів необхідні різні фактори, такі як технічні засоби захисту даних, юридична база, соціально-економічні чинники та рівень інформаційної грамотності користувачів. Для подальшого розвитку електронної комерції та електронного урядування необхідно забезпечити постійне підвищення рівня довіри до електронних сервісів, що може бути досягнуто шляхом розвитку технологій захисту даних, створення необхідної юридичної бази та підвищення рівня інформаційної грамотності користувачів.

При виконанні електронних комерційних операцій важливо використовувати надійні технології шифрування, що забезпечують безпеку передачі даних між клієнтом та продавцем. Також важливим елементом є підтвердження електронного підпису.

На сьогодні багато банків використовують системи банківської ідентифікації, які допомагають забезпечити безпеку електронних транзакцій шляхом ідентифікації користувачів та перевірки їхньої інформації.

Важливим фактором, який впливає на електронну довіру, є юридична база. Наявність законів та регуляторних актів, які забезпечують захист прав

користувачів електронних сервісів та регулюють електронні транзакції, надає високий рівень довіри до електронної комерції та електронного урядування.

У науковій статті В. Давидюк зазначає, що забезпечення функціонування системи електронного урядування можливо лише за умови захисту інформаційних ресурсів, які є ядром цієї системи, і, відповідно, забезпечення довіри громадян, бізнесу, органів влади до цієї системи [2, с. 136-137].

Можна виділити такі напрями діяльності державних органів у сфері захисту державних інформаційних ресурсів електронного урядування: забезпечення цілісності та правильності інформації, захист від незаконних змін або знищення інформації; охорона конфіденційності інформації, доступ до якої обмежений законом або відповідно до закону; здійснення права на інформацію [2, с. 136-137].

Одним з важливих нормативно-правових актів є Закон України «Про електронну комерцію», оскільки саме в ньому закріплено електронну комерцію як галузь економіки та визначено її особливості.

Згідно Закону України «Про електронну комерцію» електронна комерція – відносини, спрямовані на отримання прибутку, що виникають під час вчинення правочинів щодо набуття, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків, здійснені дистанційно з використанням інформаційно-комунікаційних систем, внаслідок чого в учасників таких відносин виникають права та обов'язки майнового характеру [3].

Деталізація вимог до діяльності суб'єктів господарювання, що працюють у сфері електронної комерції, спрямована на підвищення якості задоволеності споживачів товарами та послугами, що придбані у віртуальному просторі та спрощення взаємодії між продавцем та споживачем.

Суб'єкти господарювання, що реалізують товари та послуги із використанням мережі Інтернет, мають надавати можливим споживачам інформацію, що ідентифікує підприємство електронної комерції як суб'єкт господарювання, що має право на здійснення господарської діяльності; не допускати несанкціоноване поширення персональних даних; уважно складати електронні договори; надсилати споживачеві документи, що підтверджують виконання договору у межах здійснення господарської діяльності в електронному середовищі; зберігати електронні документи не менше трьох років [4, с. 121].

Електронна довіра є важливим фактором для розвитку електронної комерції та електронного урядування. Відсутність довіри може призвести до відмови від використання електронних сервісів, а це знизить їхню ефективність та призведе до втрати потенційних користувачів. Тому, для підвищення рівня електронної довіри, необхідно забезпечити безпеку даних, встановити ефективні механізми захисту від кібератак, а також забезпечити якість сервісів та надавати достовірну інформацію користувачам.

Список використаних джерел

1. Концепція розвитку електронного урядування в Україні: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80#n160> (дата звернення 27.03.2023).
2. Давидюк В. С. Нормативно-правові аспекти безпеки інформаційних ресурсів у системах електронного урядування. Електронне урядування. С. 133-146. URL: https://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2016/02/ZHurnal_Elektronne-uryaduvannya_1_2010.pdf (дата звернення 27.03.2023).
3. Про електронну комерцію : Закон України від 19.11.2022 № 675-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#n182> (дата звернення 30.03.2023).
4. Задорожний З. В. Електронна комерція в Україні: дискусійні аспекти нормативно-правового регулювання. Вісник Тернопільського національного економічного університету. № 1. 2017 р. С. 119-126. URL : <http://visnykj.wunu.edu.ua/index.php/visnykj/article/view/737/748> (дата звернення 05.04.2023).

Наукове видання

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО
СТАНУ ТА МИРОВІДБУДОВИ**

**Збірник наукових статей за матеріалами Всеукраїнської
науково-практичної конференції м. Житомир
21 квітня 2023 року**

Роздруковано з оригіналу-макета замовника

Підписано до друку 01.06.2023
Формат 60x84/16. Гарнітура Times New Roman
Зам. № 262 Умов. друк. арк. 9,06
Наклад 100 прим.

Свідоцтво суб'єкта про державну реєстрацію
ДК №7381 від 13.07.2021 р.
Поліський національний університет, 2023
10008, м. Житомир, вул. бульвар Старий, 7